

The image shows the front cover and spine of an antique book. The cover is decorated with a marbled paper pattern featuring a dense, irregular network of veins in shades of blue, red, and gold. The spine is bound in a dark, textured material, possibly leather or cloth, and is accented with four horizontal gold bands. The title and volume number are printed in gold on the spine.

Politikai
röpiratok,

14.

14
—
102

0010005 727148

MÉG EGY SZÓ

A'

FORRADALOM

UTÁN.

IRTA

KEMÉNY ZSIGMOND.

3.

PESTEN.

HECKENAST GUSZTÁV SAJÁTJA.

1851.

MÉG EGY SZÓ

FORRADALOM

UTAN

DE BALLAGI GÉZA

— TARTALOM —

HATÁRZÁSOK ÉS EGYÉB IRÁSOK

1851

I.

Azon rendszernél fogva, mely Europa' különböző országainak ügyeit a' fő érintkezési pontokban összefonta, e' földrészen minden nagyszerű mozgalom kivált ha eszmék által indittatik meg, három stadiumon szokott átmenni : t. i.

A' *forradalom kitör* a' vezetők' részéről több önzéssel és kevesebb fanatizmussal, mint az avatatlanok képzelni tudják. Árja növekedik, 's csakhamar a' felszínre oly egyéneket emel, kik, vagy söpredékei a' pártoknak, vagy a' tömeg' rajongásait osztják. Ekkor a' közjogi és társadalmi erők' súlypontjai hihetetlen gyorsasággal változnak. A' történelmi érdekek a' szellem' titáni ostroma közt fölbolmolván, a' szétszort részek, rövid ingadozás után, a' bennök rejlő adhaesionál fogva uj tömörödési formákat és uj gyűlöpontokat keresnek. Beáll a' *reactio* majdnem oly arányban, minő a' mozgalom vala. -- De míg a' forradalom emelkedésben volt, a' külviszonyokra szintén alakítólag hatott az eszmék' propagandája, a' tények' befolyása és a' kifejtett kényyszerűségek által. Azonban e' külváltozás később szokta kiegyenlítéseit föllelni, mint a' belső. Következik tehát a' nagy forradalmak után, a' második stadium ; az az,

A' *hatalmasságoknak egymás elleni föllépése*, melynek különböző indokok és ürügyek alatt célja, a' forradalom internationalis hatásainak véget vetni a' megingatott europai súlyegyen' visszaállítása által. Nem mondom, miként

örökké lipcei és waterloói ütközetek fejezik be a' septem-briseurek' tettét szintugy, mint Condorcet' szelid forradalmi álmait. Nem mondom, hogy egy Mirabeau' egy Camille Desmulins' szonoklataira mindig a' Blücherek' és Wellingtonok' ágyui adják az utolsó viszhangot. Nem mondom, hogy az europai nagy forradalmakat kikerülhetlenül az europai nagy hatalmasságok közti háboruk követik. De a' tapasztalás mutatja, miként ha az ily világszaták elmaradnának is, helyettök oly merész követelések, oly szokatlan interventiok, oly seregöszpontosítások és harcziás demonstratiok jönnek napi rendre, melyek költségességek, erőszakos természetök, és veszélyeik miatt a' táborozásokkal egyenlők. E küzdelem többnyire egészen a' *régi alapokon* követeli vissza a' sulyegyent; mert a' territorialis kárpotlások elmélete, ugy mint Napoleon' korában divatozott, a' nemzetek közti jogok' forradalmi politikájához tartozik és a' forradalom ellen tiltakozók' ajkain gunyos vagy veszélyes következtelenségnél egyéb nem volna. Azonban, bár elméletileg a' régi sulyegyennél mást a' diplomatia nem sürgethet, épen e' kívánság az, mi szigoruan véve lehetetlen. Mert a' forradalom által szétbontott érdekek és erők elhagyott sulypontjaikra soha egészen vissza nem térhetnek. A' politikai erőműtannak ezen változatlan törvénye által idéztetik elő a' harmadik stadium; az az:

Az europai sulyegyen' új alapjainak rendezése általános congressusok vagy különszerzödések útján. És itt üti ki magát a' forrodalmak' tragikai sorsa, miszerint minden europai revolutio a' végzet által arra van kárhoztatva, hogy midön egy részről az általános szabadság' terjesztésére némely eredményeivel befoly, más részről mindig valamelyik állam' önállóságát és területi épségét, vagy legalább alkotmányát megsemmisíti. Mert annyira felzavarja az europai sulyegyent, hogy azt többé territorialis

eldarabolások vagy összeolvasztások nélkül visszaállítani lehetetlen.

Ezt a' történezet már több példával bebizonyította.

Chehország' szétszakított alkotmányát a' westphali béke nem szerezte vissza, és a' harmincz éves háboru, mely a' vallásszabadság' biztosításáért folyt, kevés malasztot nyújtott a' husziták' unokáinak, kik a' „fehér“ hegynél a határozó csatát elvesztették.

'S nincs miért emlitem, hogy mind az 1789, mind pedig a' juliusi forradalmak' díját Lengyelország fizette meg.

Plectuntur achivi!

Europában a' nagy nemzetek' kísérleteiért a' bánat-pénz valamelyik kicsiny államra szokott rovatni.

'S mig a' statusok' mostani rendszere fenáll, alig is' képzelhető másként

Ily szomorú tény után néha erőszakkal föltojja elmém-ben magát azonkérdés : valjon a' februari napokért egy ország, egy alkotmány, vagy egy nemzetiség lesz-e az áldozat? Valjon eldarabolás vagy fölolvastás által töltetik be a' hézag, melyet a' közelebbi forradalom az europai államok' rendszerében okozott? S' valjon a' mely megállapodások e' fölött most létesülendének provisoriumnak tekinthetők-e, mert még csak a' dolgok' kezdetének végén vagyunk; vagy pedig definitivumnak, mert már a' dolgok' végének kezdetéhez érkeztünk?

Nagy kérdés a' „melyet ha mélyen vizsgálók
„Még több mélységeknek mélyére találok.“

Oedipusi talány ez, melyet a' ki fölfejt, elrémül, a' ki föl nem fejt, eltéved.

És itt a' gondolatok' és fájdalomok' lánczolatánál fogva azon férfiu' zilált arcza lebeg szemem előtt, ki a' legmelegebb keblü magyar volt, 's ki arra lön kárhoztatva, hogy

aggodalmai, mert távoliak valának, senki által ne értesenek.

Mindnyájan tudjuk, miként Magyarország' átalakulási mozgalmainak gróf Széchenyi István volt megindítója.

Eles elméje és gunyorjai, ostromai és fölvilágosításai, kiszámított tervei és merész izgatásai csakhamar részint nevetségessé, részint gyűlöltté 's mindkettő által lehetlenné tették a' tespedést.

Haladnunk kellett.

Anyagi, szellemi és politikai emelkedésünk szerencsés kezdetnek indult.

De miért mondanám tovább az ismert dolgokat! Széchenyit a' forradalom' előperceiben örültté tette a' honkeserv.

'S most Görögen tébolydájában mindent megfordított szempontból lát.

A' mit régen ledorongolt, már magasztalja, a' mit kigunyolt, már szereti, a' miért epedett, már gyűlöli.

Nála csak a' hazaszeret nem változott meg. Ezen örökké égő vesta-tűz, mely a' templomot, melyben őrizték, lángba borította, most is világít az elhagyott oltáron. — Egy kisérteti fény a' romok közt!!

És Széchenyi a' honszeretet miatt oly kinokat szenved, milyekkel Dante poklában alig találkozunk.

Az ő eszméi rendetlenek, mint egy gombolyék' összezavart szálai, melyet kibontani semmi kéz nem tud többé.

De határtalan ziláltságuk mellett is kapcsolatban vannak oly alapnézettel, mely megdöbbenő következetességgel teremt az igazságtalan lélekvádakat és az Eumenidák' bösz üldözéseit élénkebben képzelteni velünk mint a' görög trilogiák minden szinpadi rémek által.

Most ő t. i. egyedül azt tartja helyesnek, mit hajdan kárhoztatott.

'S emlékszik minden szavaira, melyek e' tengely körül forognak. —

Régen mondá : haladnunk kell, különben semmivé leszünk.

Most mondja : azért lettünk semmivé, mert haladtunk.

Régen mondá : alkotmányunk alapjaiban hibás.

Most mondja : alkotmányunk részleteiben is tökéletes volt.

Régen mondá : a' külföld semmit sem tud rólunk.

Most mondja : a' külföld csak minket bámult.

Régen mondá : értelmi erőnk csekély.

Most mondja : sehol annyi belátó ember nem volt, mint nálunk.

Régen mondá : utaink rozsak.

Most mondja : csak köviünk nem vala elég ; de különben mindent megtettünk a' közlekedés' élénkítésére.

Régen mondá : központból kell kiindítani egy vasut-hálózatot.

Most mondja : csak a' decentralisatio által lehet helyes közlekedési rendszer.

Régen mondá : mocsáraink számosak.

Most állítja : hogy csak néhány tó van Magyarországon, de az is olly regényes kinézésű, miként a' természet' utánözhatlan szépségei ellen elkövetett merény, egy maroknyi földet is fölemelni a' vízből, és kivetkeztetni gyönyörű nádöltözetéből, vagy a' bűbájos ingoványoktól megfosztani.

Régen mondá : nincsenek fényes városaink.

Most képzeli : hogy Váczon és Esztergomban is nagy-szerű paloták vannak.

Régen mondá : a' magyarnak sok hibáktól kell elszokni, hogy a' polgárisodott Europa népei közé fölvétessék.

Most mondja : nincs a' világnak népfaja, mely a' magyarral, milyen az az ő föllépése előtt volt, bárminő tulajdonokra nézve mérközhetett volna.

És mégis — így szokta végezni okoskodását — az én vak eszem 's elégtelen jellemem szédulta, romba döntötte a' boldog hazát. —

Ez az önkinzás' monomaniája!

A' magukban ábrándos és valótlan, de egymással következetesen összefüggő vádaktól alakul ama promethaeusi kesely, mely éles körmeivel a' legnemesebb halandó' szívét naponként izekre szaggatja.

'S ha még az ő monomaniájának csak ebből állana legszélsőbb nyilvánulása!

De néha az önkinzás' dühe felszineseknek tartja az ily lélekgyötrelmeket, 's a' kinoknak örökké ömlő kutfejét sokkal mélyebb eszmerétegek közt nyitja meg. —

Midőn t. i. Széchenyi, mint állítani szokta, egészen tisztán lát, megengedi, hogy Magyarország nem volt 1825 előtt is Eldorado; de akkor személyét még kétségbeejtőbb viszonyba hozza az eseményekkel.

A' haza — így okoskodik — beteg volt.

Ő a' hivatlan és tapasztalás nélküli orvos megjelen a' nagy kórágý előtt.

Hogy az titerek lassan és akadózva vernek : ennyit észrevesz.

Itt a' halál közelget, ez az agonia' kezdete : gondolja magában.

Segíteni már rendes utón nem lehet, meg kell a' merész experimentumokat próbálni : ezt javasolja önteltsége.

A' legerősebb szereket, és szokatlan adagokban nyújtja tehát a' betegnek.

De a' kedves szenvedő, az imádott haza, nem volt hal-
dokló, . . . csak alélt.

Megrázkodék. Fölemelkedett ágyából. Vére lázasan
keringett. Űterei magasan dobogtak. Szemében a' bőszi-
ingerültség' tüze csillámlék. Sáppadt arczán a' belső hév
ingerei és bádjadásai küzdöttek.

Ah! a' gyógyszereknek daemoni erejek volt!

Hatniok kellett folytonosan, izgatólag és bőszi-
tve; — hatniok kellett feszítvén az idegeket, korbácsolván a' vért,
lázítván a' szenvedélyeket, és perczenként magasabbra
fokozván a' beállott dühet.

Késő volt már a' csillapító, és enyhítő gyógymodor!

Minden vesztve lön; mert az ingerültséget őrzöngés
váltá föl. És a' fölbősztett beteg, fékezhetlen dühében,
önmagát gyilkolta meg. — . . .

Ki tehát itt a' bünös? kérdi Széchenyi, vad gyönyörrel
tördelvén le halántékairól egy fényes életpálya' babérait.

En, egyedül én!!

Ki a' nemzethalál oka?

„A' hires gróf, a' legnagyobb magyar.“

Kossuth nem hibás, senki sem az — így folytatja
okoskodását — ; mert ha nem inditom meg a' mozgalma-
kat, az ország még több évekig alig érezte volna a' változá-
sok' szükségét, 's ha nem gyujtom meg a' szenvedélyeket,
Kossuth Zemplén megyében egy közönséges ügyvédnek
marad, vagy legalább izgatásai hasonlítani fogtak volna
azokéhoz, kik koronként háborgatják a' békés helységek'
nyugalmát, mig a' hatóság' figyelme rájuk nem fordul.

Széchenyinek ezen önvádja tetőpontra ér, midőn erő-
síti, hogy izgatásai korán, és kedvezőtlen europai viszonyok
közt történtek, 's ha a' magyar, nyolcz százados intézmé-
nyeinek bástyái közé csendesen bevonulva, elvárandja vala
a' vihar' végét, mely keresztül nyargalja e' földrészt, utóbb

szerencsés csillagzatok alatt, és sikerrel kezdetett volna az átalakuláshoz. Így pedig egyebet nem tön, mint elvært, hogy a' szlávoknak a német elem elleni harczát sietesse; azon nagy kiüzdést, mely — mint ő jósolja — a' szlávok' részére fog eldőlni: de mielőtt bevégeztetnék, Árpád' nemzetének elszórt és elgyengült maradványait, az utolsó hazafig 's az utolsó történelmi emlékekig semmivé teendi.

Ezért szenved ő — így kiált föl egyik levelében — kimondhatatlan kinokat.

Mert, mint Banko' lelke, emelkedik a' földből ki Magyarország' minden halottja; elébe lép hideg, véretlen arczczal, 's fenyegető kézzel mond átkot reá. Sőt maga a gyászba öltözött haza is megjelen, 's föltárván ezer sebek-től vérző testét, bepörli őt az örökkévaló törvényszéke előtt. — A' sok tanu kihallgattatott. Az ítélet ellene kész. 'S már mellette áll a' daemon, kire a' végrehajtás bizva van, és neki mennie kell az örültek' házából az elkárhozottak' országába.

Ime a' sarkpontok, melyek körül az egykori nagy reformátornak lélekbeteg gondolatai forognak.

Én csupán az elszórt, de egymáshoz tartozó eszméknek természetes kapcsait állítottam vissza, és kihagytam a' tarka képeket, melyek az alvilági hatalmakkal kötött mysticus szerződésekre, és a' daemonok' ármányaira vonatkoznak. Egyéb különbség nincs előadásomban. —

'S be kell vallani, hogy Széchenyi saját közpályájának megbirálására, örültségében választotta a' legmélyebb kiindulási pontot.

Mert egy nép' életével szerencse-játékot üzni nagy felelősséggel jár, akár talentumunk akár önteltségünk a' koczkaasztal, és akár óvatosságunk akár vakmerőségünk a' kéz, mely a' koczka-csontokat kiveti.

Szerencse-játékra teszi pedig föl a nép' életét az, ki a' tömeget az ujjaalakuláshoz vezeti, ki a' nagyszerű változások' indítványozójává lön, és összetrombitálja egész Izraelt, hogy az ő vezérlete alatt induljon Egyiptomból Kanahanba.

Felségesek a' szavak, melyeket Lamartine úr Toussaint Louverture szájába ad, midőn ezt mondatja vele:

„ Quelle audace!

De prendre seul en main la cause de sa race;
De se dire: Selon que j'aurai resolu
Il en sera d'eux tous ce que j'aurai voulu!
Dans mes reflexions du mot fatal suivies,
Je pése avec la mienne un million de vies,
Si j'ai mal entendu, si j'ai mal répété,
Le sens de Dieu — malheur à ma postérité!
Dieu ne sonne qu'une heure à notre délivrance!
Opprobre à qui la perd! mort à qui la devance!“

Mosestól kezdve korunkig, a' polgárisodott és vad népek' minden nagy reformátoraira egyaránt kiterjed Toussaint szavának értelme.

'S a' férfiakat, kiket áldás, és a' férfiakat, kiket nemzet-átok követ, itt csak egy keskeny tér választja el, — azon tér, melyre e' szó iratik föl: *siker*.

A' ki korán lép a' gyökeres változtatások' élére és a' ki későn, már terveit semmivé tette, 's terveivel együtt igen gyakran magát a' hazát is.

Aztán a' régi roszt állapot hozsasan föntarthatja az országokat, a' századok óta megkövesült érdekek' sulya, és azon hagyományos politika által, melynek a' tartós egyformaságban fekszik ereje; de az új állapotnak még nem elég, nagy érdekekkel venni körül magát, hogy rosznak ne tekintessék; még nem elég óvatossággal pótolni ki a' traditionalis egyformaság' hiányát, hogy józannak ismertessék el: az új állapotnak legnehezebb föladata, a' szétült régi

érdekeket is saját ügye mellett szóllaltatni meg, és annélkül, hogy szellemét változtatná, a' hagyományos politika formáiba belenöni.

E' szabály Europa államaira vonatkozik.

'S kimutatja a' történeszeti jogok közt a' nagy reformatorok eljárásának nehézségeit és veszélyeit —

Már a' mi Széchenyi önvádját illeti :

Ennek vizsgálata itt csak annyiban jöhet elé, a' mennyiben eszméim' vezérfonalául szolgáland. —

Széchenyi' izgatásai Kossuth' forradalmával annyira sem függenek össze, mint p. o. Hust vallásos ujjításai Lutheróivel : mert ezek' mozgalmainak tengelye *egy volt*; míg ellenben amazoké az első érintkezési pontokbani találkozáson kívül, *különböző*.

Széchenyi' rendszere és modora egy önálló egész.

Kossuth' rendszere és modora viszont egy önálló egész.

A' kettő közt majdnem csak annyi kapocs van, a' mennyi a' reform és forradalom közt, kivéven bizonyos felszines tárgyalási formákat, melyek a' gróf talentumához kevésé valának méltók, 's melyek tagadhatlanul folyhattak be, oly szenvedélyek' felköltésére és ébrentartására, mikből Kossuth gyulékony anyagokat készített.

De ily mellékes segély minden párttól 's majd minden tekintélyes egyéntől nyujtaték Kossuthnak.

A' reactio a' tagadásnak, a' reform a' követelésnek mennyisége, és formái által készítette, egyenlítőgé ki, 's tette járhatóvá Kossuth pályautját.

Az egész közélet és az egész irodalom osztozhatik, ha túllelkiismeretes akar lenni, Széchenyivel az önvádlásban.

'S ha ezt tenné, akkor lágyszivüségé miatt, mind a' magyar közélet, mind a' magyar irodalom maga iránt igazságtalan volna.

Miért?

Mert Kossuth hatásának legnagyobb része a' birodalmi és europai előreláthatlan viszonyokban feküdt.

Erre a' sajtó ugy nem számíthatott, mint a' megyegyűlés; Széchenyi ugy nem, mint a' sérclmek' vezérszónoka, Deák; Deák ugy nem mint a' visszahatás' főnöke Pállfy gróf; az 1840-ben amnestizált politikai bűnös ugy nem, mint az 1837-ben fölötte ítéletet mondó törvényszék; a' pozsoni országgyűlés ugy nem, mint a' bécsi kormány.

Szóval : Széchenyinek, az általa megkezdett reform-izgatások alatt elkövetett hibái csak akként folytak be a' bekövetkezett conflagratoria, mint sok más tekintélyké, t. i. csonkán, meghatározhatlanul, és nem eldöntőleg. —

Hátra van magának az izgatás elvének kérdése, egészen különválasztva az izgatás' modorában és eszközeiben becsuszott hibáktól vagy ballépésektől.

Érinteni fogom ezt is néhány sorral. —

Tanácsos volt-e a' nemzetet fölrazni apathidjából? Tanácsos volt-e egy a' szeretet miatt kérlelhelen kéznek, egy politikai Ubaldonak, az önismerés fényes paizsát a' Magyar' szeme elébe tartani, hogy beletekintre láthassa lelkének arczát, láthassa helyzetének gyalázatját és az elaljasodást, mely erőfecsérlő's renyhe életének díja leend? Tanácsos volt-e az agitatio megindítani, még ama veszély mellett is, hogy az eszmék' iránya a' szükséges pontoknál torább, vagy tévutakra fog vitethetni? — Ime! itt a' fő kérdés, tisztán, leplezetlenül.

Megvallom eldöntése nehéz; vagy jobban szólva: nem annyira eldöntése nehéz, mint a' kielégítő okoknak világos és egyszerű előadása. Mert a' felhozott kérdésre határozottan csak néhány új kérdés' érintése által felelhetünk.

E' kérdések pedig a' következők:

Feltartható volt-e a' régi állapot?

Mutatkozott-e elég kezesség az új állapotnak, a' lényeges átalakulásnak, békés utoni keresztülvitelére?

Volt-e a' Széchenyi által képviselt iránynak plasticus ereje, mely a' sürgetett reformot élővé, tartóssá és gyümölcsözővé tegye?

Nem látszott-e az indítványozott új állapot azonkívül, hogy *ben* hasznos vala, *kun* europai szükségnek: az az, volt-e remény, miként az átalakulási kísérlet' feltartóztatása' vagy elfajulása, esetében is, az eszme, mely a' reformterv éltető és alakító szellemévé lön, nem semmisülend meg, hanem, a' legroszabb történhetőség közt is, legfelebb más formákat fog magára öltetni? —

Ha e' kérdésekben rejlő feltételek mind megvalának Széchenyi' kezdeményezésének öszvegében, akkor izgatása tökéletesen van indokolva.

Ha pedig egy részök hiányzott, e' hiány' mértéke szerint vala az ő pályája is gyarló, vagy vétkes.

Átfutok tehát a' kitűzött négy kérdésen; mert különben is belölök akarok jövendőnkre reményt, 's e' röpirat' számára irányzsméket meríteni. m. . .

II.

Feltartható volt-e a' régi állapot?

Metternich herczeg egy alkalommal így szólott Széchenyihez : nem kell könnyelmű kézzel a' magyar alkotmányt, e' régi és tisztes épületet, illetni ; mert ha egy követ kivesszünk, belőle az egész összeomlik.

Sok igazság vala ezen szavakban.

De észrevétele által nyilatkoztatott-e a' herczeg egyebet ki, mint, hogy a' régi állapotot maga is hosszasan fentarthatónak nem hiszi?

Boldog isten ! képzelhető-e, a' teljes mozdulatlanság' rendszerének tartóssága oly időben, melyben Franciaország a' 89-ki forradalom' emlékeit Napolcon és a' dicsőség által sem tudta feledni ; melyben a' restauratio a' juliusi napokat, a' polgárkirályság a' februari torlaszokat könnyüvé tette ; melyben 31 elesett elég volt arra, hogy a' legitimitás, és 240 halott elég, hogy a' királyság megbukjék? Miben tanusitá magát a' conservatio ereje Franciaországban? — És másutt, miként történt? Antwerp bombáztatása elég volt arra, hogy a' bécsi congressusnak egyik főintézkedése megsemmisíttessék. — Schweiczban a' főnállót védő Sonderbund egy nevetséges kísérletnél mást nem tehetett annak gátlására, hogy e' köztársaságnak europai rendeltetése lényegesen meg ne változzék. — És Angliában, az eszélyes conservatio' történelészeti híri földjén, a' parlamenti reform után, miként állottak a' dolgok? A' toryk, kiknek, Fox és Canning rövid ministeriumain kívül, igen hoszas idő óta hagyományos joggal volt majd mindig kezökben a' kormány, a' reformbill megerősítésétől kezdve

mostanig, kétszer ragadták meg az igazgatás rudját. De minő sikerrel? *Először* száz napig sem birhatták a' hatalmat. *Másodszor pedig*, hogy megtarthassák azt, magokhoz voltak hűtelenek, és a' whigek nézete szerint vezették a' szigetkirályság' érdekeit.

Csak ennyi jelenség is eléggé mutatja : minő eszméknek volt Európában túlsulya ?

A' változtatási vágy uralkodék ama korban, midőn Metternich herczeg Szechényit inté, hogy a' régi és tisztes magyar alkotmány' épülete a' szellem' érintéseitől kiméltessék meg.

De lihető volt-e, hogy meg fog kiméltetni ?

Gondolható-e, miként ez európai korszukéség' keze egy követ sem veend ki a' magyar közjog' goth-épületéből, holott, mint az ellentállás csekélységéből látszik, a' conservationak nem volt világhatalmi ereje ?

És maga Metternich herczeg, ki pártjának egyik legbölcsebb, 's kétségkívül becsületes, vezére volt, mimódon folyt be Napoleon' legyőzésére, az 1815-ki kötmények' létesítésére, és 1815-től kezdve 1848-ig, az európai viszonyok' 's Németország ügyeinek vezetésére ?

A' lipcsei napokat az alkotmányos szabadság' ígéreteivel vivatta ki.

A' reactiót nem merte megnevezni, midőn rendszerezte.

Mig a' laibachi 's töpliczi királygyűlésekben az ujitások ellen tervek készültek, támadtak Németországban az alkotmányok, vagy nyertek szabadelvűbb fejlődést.

Mig az 1815-ki európai állapot conservatioja tüzetett czélul, ezen bár nem régi, de tisztes épületből szorgalmasan hordattak el az ékkövek. Ha az absolutismus feszített ki egyet közülök, örvendett a' herczeg-minister, ha a' szabadelvűség tevő, békén türte.

'S végre , még az is kérdés alájöhet : miben volt hajlamai' daczára is Metternich conservativ ?

Kérdés alá jöhet : vajjon nagyobb újítási hajlam mellett , nem lehetett volna-e többet a' régiből megtartani?

Azért nem védtétek jól a' közbékét , mert nagyon óhajtottátok. —

Nem szándékoztam a' herczeg' politikáját ócsárolni.

Csak annyit kívántam mondani , miként minden látoszatos ereje mellett , oly gyöngye volt a' conservatio érdeke Európában , hogy a' veszélyes időkben doctrináit desavouirozta , a' nyugodt időkben pedig , engedte tanai alól a' geographiai és erkölcsi terrenumokat , rendre elvétetni. — Mintha életszabálya lett volna : *propter vitam vitendi perdere causas*.

'S midőn ez így történt , hogyan lehetett képzelni , miként a' magyar alkotmány' régi és tisztos épületéből nem fognak a' kövek kihordatni.

Württemberg , Baden , Hessen-Cassel és a' német apró herczegségek a' Bund fölügyelce alatt , vagy elnézése mellett nyernek oly alkotmányokat , melyek , bár gyöngék a' kormánnyal szemben , de a' democratiára fokenkénti átmeneteleket készítenek : és aztán , higye komolyan valaki , hogy Magyarország állandólag megmaradhat oly alkotmányos stabilismusba kövesülve , mely a' nemességén kívül semmi elemmel nem bír?

Egy rococo az új divat közt !

Egy petrificatum a' mozgó életben !

Nem volt-e ez ábrándja a' különben hideg belátásu státusférfinak ? —

De ti ellenvethetitek , hogy Magyarország majdnem hermetice vala a' külföldtől elzárva . Ferencz császár' uralkodása alatt csak az újításoktól rettegő országokba volt sza-

bad a' magyarnak utazni. A' külföldi egyetemek közül legfelebb a' marburgi és berlini jeleltetett ki mint olyan, hová a' szakemberekké készülő protestans ifjak tanulni mehettek. A' kereskedelem és ipar által hazánk semmi érintkezésben nem állott Nyugot-Europával. Bécsig terjedt minden viszonyunk. Alkotmányunk is oly kevésbé hasonlita a' világeszmék' közjogi teremtményeihez, hogy épen ezért a' szabadságról más fogalmaink valának, mint az idegeneknek, 's következőleg a' nagy izgatások nélkül a' külföldi eszmék alig tolakodtak volna hozzánk be. A' 89-ki forradalom' irányainak is a' mi kevés hatásuk vala a' 91-ki országgyűlés' szellemére, egyedül József császár reformszabályainak és ujitási viszketegének tulajdonitható. Ha József az ősi alkotmány szerint uralkodik, akkor az idegen eszmemozgalmakból semmi nem megy a' Lajtán át. Szintugy ha Széchenyi nem nyitotta volna meg a' merész izgatók sorát, ámbár Metternich herczeg a' haladás' szellemének schol Európában ellentállani nem tudott, még is a magyar alkotmány régi és tisztos épületét a változtatásoktól megóvni lehetend vala.

En ezen ellenvetéseknek fontosságot nem tulajdonithatok.

Miért?

Mert a' történéstet megezáfolja.

Vegyétek például fel Törökországot.

Ha intézmények, tilalmak, és zsarnoki szigor által chinai köfalat vontatok volna is hazánk, 's Nyugot-Europa közé, még sem támadhat vala akkora meghasonlás szokásaink, fogalmaink, társaséletünk, alkotmányunk és polgárisodásunk tekintetében, mint a' mekkora a' világmiveltés-től az Ozman birodalmat Milönválasztja.

'S még is mi történik Istanbulban?

A' minisztérium' élén egy reformátor áll.

A' mióta a' janicsárok megsemmisítették, a' visszahatás politikáját nem meri senki a' cabinetbe vinni.

Már egymás után két szultán sodortatott az idő' szeleme által.

'S hová?

Az ujtások' azon örvényébe, mely a' félholdat elnyelni fogja.

Tudjátok, hogy a' török állam jogainak minden öszvegevel a' Mahomed-vallás számára volt készítve.

E' vallás ellensége a' keresztényhitnek, 's a' védszárnyai alatt támadt fogalmak ellentétei a' keresztény polgárisodásnak, az europai eszincirányoknak.

És daczára az Ozmánép' érdekeinek, daczára az Izlam' kizárólagos követeléseinek, Resid basa a' betolult nyugot-europai nézetek szerint akarja ujjíateremteni a' Török birodalmat.

A' megindított reformoknak előrelátható eredményei következők leendenek :

A' vallások jogegyenlősége ;

mit kísérni kell

A' politikai jogegyenlőségnek ;

mit aligha nem egészítend ki

A' nemzetiségek' egyenjogúsága.

A' két első pont által már valószínűleg, a' harmadik pont' hozzájárulása után pedig menthetetlenül vége van az europai török birodalomnak, melyet száz ötven év óta már csak a' nagyhatalmak' féltékenysége tart fön ; de a' melyet a' reformok' győzedelmével többé a' diplomatia sem lelkesithet fel semmi prometeusi szikra, vagy gyógyszerári moschus' segítségével.

A' görécó slavismus' győzedelméskedend' a' számra csekély azsiat nemzetén.

A' keleti görög hit meggyilkolandja az Izlamismust,

mely a' keresztény polgárisodást sem magába olvasztani, sem magából kilökni nem alkalmas.

Csodálatos játéka a' sorsnak!

1452-ben egy erélyes barbar nép beveszi Constantin fényes városát, 's az elpuhult műveltség maradványait, néhány száz kibujdosott tudós és művész vándorbotjával együtt átviszi Olaszországba, 's a' nyugoti római birodalom romjaira épült új államokba. Itt azon ismeret- és izlésöszeveg, mely keleten már megszűnt volt termékenyítő lenni, zilált töredékei által is új életerőt önt a' fiatal műveltségbe. Magasabb lendületet nyernek az elmék az ó-görög irodalom' terjedésével. Az izlés formákban és eszmékben változik. A' renaissance kora földerül. A' vizsgálódó szellem diadalai egymást követik 's a' nyugot-európai polgárisodás' alapjai megvettetnek. Telnek az idők viharban és béke közt; de mind a' csend mind a' háborgás, a' vallásos és politikai küzdelmek, a' tudomány' és fegyver' hódításai, a' kereskedők' árukötegei, 's a' szobájába zárkozott bölcs' lámpaolaja egyaránt készítik s egyenlítik ki a' győztes civilisatio utját, míg végre az ott is, honnan kiüzeték regenerationalis szükségeket teremt, kezd tódulni keletre, követeli vissza jogait, hogy midőn hozzá, mint nemtőhez segítségül folyamodik, elgyöngítse, sőt megbuktassa azon nemzetet, mely által háromszáz évvel ezelőtt száműzeték.

Sajátságos neme a' *tendetta traversának*.

De az eszmék, melyek leveretnek, többnyire megbozulják magokat azokon, kik rajtuk nem az eszmék által diadalmaskodtak.

És Törökország, bár mekkora veszéllyel jár, kénytelen a' régi állapotból kilépni. — *Trahunt sua fata nolentem*.

Hite, kormányrendszere, szokása, fogalma a' szabadságról és a' társadalmi viszonyokról, nem hasonlított a' nyugot-európaihoz, 's még is lehetetlen volt a' polgárisodás'

azon electricai lánczát kezével nem érintenie, mely közös rázkodásokat idéz elő, 's noha nem egyenlőket és egyidejűket, mint a' természettani, de szintén kimaradhatlanokat.

Ha tehát még a' Török is alapjogainak régi és tisztos épületéből szedegeti ki a' kövket, sikerülhetett volna e csupán Magyarországot úgy izolálni a' világeszméktől, hogy Metternich herczeg' tanácsa teljesedhessék?

De én meg akarom engedni, miként igen sokra számítottam az europai koreszmék' kényszerítő erejét.

Vegyük azt, a' mi nem hihető, tényként föl.

Képzeljük, hogy az Európában naponként terjedő alkotmányos és democraticus nézetek, a mi feudalis és aristocraticus jogszerkezetünket, ha az, az önvédelemnek minden régi eszközeivel bir, még hosszas időig nem tudták volna lerombolni, sőt megingatni sem.

De arra, hogy „avita constitutióknak“ hajdani ruganyosságából legalább annyit, mennyi a' szervezetben fekszik, az új eszmék árja ellen igénybe vehessen, előttem mellőzhetlen feltételnek látszik, az alkotmánynak a' kormány általi szigorú conservatiója.

Azonban a' herczeg-minister a' magyar jogviszonyok irányában, hosszas mindentevősege alatt volt-e valaha conservativ?

Soha.

1791 óta visszaállított közjogunk majdnem oly szorgalommal romboltaték, mint II-dik József alatt, midőn elvileg sem volt elismerve.

Az irány vala különböző, nem a' tény.

A' herczeg kormánya, kivált a' francia háboruk bevégeződése után, a sérelmek' halmazát gyorsan öregbíté.

Országgyűlések nem kezdettek tartatni.

A' megyei autonomiának csak dűledékei állottak még fön csonkán, disztelenül.

A' kormányzás és közigazgatás minden lényeges része hihetetlen gyorsasággal költöztetett Bécsbe át.

Még az ügyfolyam sem tartá meg egészen eredeti természetét.

'S az állami hatalmak' köre amuyira összezavartaték, hogy a' kényuraság' minden körjelenségei szintugy mutatkoztak hazánk' földjén, mintha alkotmányunk csupán mythus volna, mely nem arról szól, a' miben a' most élő emberek hisznek, hanem arról, a' miben a' már rég elhamvadottak találták egykor föl megnyugvásukat.

Maga azon tény, mely 1823-ban az ellenzékét, mint pártot, regenerálta, épen egy alapkő' kifeszítése miatt támadt, melyet a' kormány a' mi közjogunk' ősi és tisztes épületéből elvitetni szándékozott, hogy a' régiségek' tárába tétethessék.

Értem az adó megajánlás' országgyűlési jogát.

Igy tehát Metternich herczeg midőn kérte Széchenyit, hogy ne illesse könnyelmű kézzel a' magyar alkotmány' épületét, mert ha egy követ kiveszen belőle, az egész összeomlik, ugyanakkor ő már igen sokat elhordott a' szükséges boltivekből, sőt ékkövekből is.

Destructivabb többé alig lehetett valaki irányunkban, mint épen az európai conservatív párt vezére vala egészen 1825-ig.

Egyáltalában a' bécsi congressus után a' politikai pártok saját maguknak voltak legnagyobb ellenségei, 's mert elveikhez hűtlenek, önvédelmökben is gyöngék lettek.

Minden szélsőségnek akadt barátja. A' rombolást kiki szerette. Csak a' fenállónak oltalmazására nem vala szándék.

A' pártok pedig a' mely jelszót fölvettek, legelőbb azt tapodták lábbal.

A' *conservatio* nem védte a' statusquot, sőt azt gondatlanul és minden eszközökkel rombolta, egy eszményi

állapot' előidézése végett, melyet ő a' *reactio*' teljes győzedelmének nevezett.

A' *reformer*, kinek föladata volt, folytonos fejlesztés által tenni tartóssá és tökéletesebbé a' létezőt, többnyire oly vágyak' és eszmék' tengelye körül forgott, melyek épen a' létező erők' és akadályok' számba nem vételét árulták el.

A' *radical*, ki gyökeresen akart javítani azért, hogy az állam' és társadalom' mostani fogalmai megmentessenek, gyakran lelte magát ama téren, hol épen e' fogalmak' megsemmisítése rendszerezetik.

Minden európai párt — kivéven Angliában — összeküldött, a' fenálló ellen, melyet oltalmazni igért.

Minden párt megszűnt öntudalmában történelmi lenni; de egyik sem emelkedhetett philosophiaivá.

'S ezen határozatlan helyzetben az egyének meggyőződéseiket, a' doctrinák erejüket elvesztették.

És hogy ne omlott volna egy rázkódásra össze a' statusquo, melynek sok szuronya, de igen kevés barátja volt!

Ugy látszik a' pártok, mint a' nemzetek és egyének midőn megvénülnek, második gyermekségüket élik.

'S ugy látszik, a' harmincz évnél tovább tartó európai béke alatt, a' szabadság és közvagyonosodás növekedett ugyan, de a' régi pártok elviseltettek, szétmállottak és történelmi pályájokat bevégezték.

E' nézetem inkább kimentí, mint vádolja Metternich herczeget azért, hogy ő vala, ki alkotmányunkból, Széchenyi fellépéseig oly sokat rombolt le, mikép már igen nagy romanticismus kellett, hogy valaki a' düledékekért föllelkessedjék, és igen kevés előrelátó ész, hogy bátorságosabb lak' építéséről intézkedni ne kívánjon.

Ha pedig visszagondolunk nemzetünk' mult napjaira, látni fogjuk, miként II-dik József uralkodása óta, bár keve-

sektől sejdítve, de kétségbehozhatlanul, az elmékben és a magyar nép' társadalmi viszonyaiban oly forrongás indult meg, mely a' politikai átalakulásokat szokta megelőzni 's előidézni. És ha a' herczeg-minister nem lett volna is ősi közjogunk' szünteleni ostromlója, azon forrongás, melyre most célzok, a' régi rendszert szintén, és többnyire dadalmasan megtámadandja. A' kik t. i. az eszmék' történetével foglalkoznak, már rég átlátták a' szoros kapcsolatot, mely a' nyelvujtást a' politikai változtatásokkal összefüzi. A' hol egy korhadt, vagy fejletlen nyelvet megrohan a' neologismus és nagy küzdelmek közt gyökeresen átalakít: ott már a' politikai haladás' vagy tespedés' kérdése, a' philologiai forradalom sikerében eldöntve van. Mert a' társadalomnak titkos meghasonlásban kell lenni a' létező állapottal és szokatlan ruganyossággal kell birnia, ha egy nyelvforradalom elég éber 's vizsgálódó főt találhat, oly ujtásnak rendszerezésére, megkedveltetésére és keresztülvitelére, mely a' haszonvágyat nem veszi igénybe, az önzésnek kevés kielégítést nyújt, a' hiuságot pedig előre megfosztja a' szinpadi tapsok' és csillogó népszerűség' reményétől. Midőn Révaytól kezdve a' tudós társaság megalapításáig, annyi talentum, mely más munkakör által vagyont 's elismerést szerezhett volna, választotta pályatársul a' szüikölködést, és pályacélul a' nyelvtisztítást; midőn a' neologismus rajongással köszöntött be, a' secták egész gyűlöletével küzdött a' másvéleményűek ellen, éveken át visszanyomatván nem gyengült, a' közönségtől kigunyoltatván nem csüggedett, és végtére a' makacs harcz alatt teremtett irodalmat, mely nem méltányoltaték, 's az irodalom iránti közönyt hasonló átkodottsággal türvén, teremtett közönséget, mely kizárólag csak az újjáalkotott nyelv formáiban fogadta el az eszméket, és a' régi szabályok' hangján szóló gondolatoknak magához semmi bejáratot többé nem engedett: midőn ezen rend-

kivüli harc teljes diadallal bevégezteték, hihető volt-e, hogy a' régi állapot semmi más teren megtámadtatni nem fog, és a' közvélemény, mely már egyszer tiltakozott az ó-eszmék ellen, lemond a' vizsgálódó szellemről, 's az íté- szet fáklyáját kezéből eldobván, kiáltani fogja : *szemeim- nek, melyek látni kezdettek, nyugalom kell és sötétség?* Én ily lélektan elleni manifestatiora schol a' nemzetek életé- ben nem találtam. Mindenütt, ha nagy forradalom inditta- tik a' nyelv ellen, az a' társadalomnak az új eszmék és új szükségek iránti fogékonyságát jelli ki. Mindenütt, hol a' neologismus győz, az új szavak, szókötések és nyelvsa- bályok által annyi eszme oltatik a' társadalomba, — a' harc közt pedig, mely a' nyelvujításért folyt, annyi gyara- podást nyer a' közszellem, annyi erélyt és éberséget az íté- szet, annyi vizsgálódási hajlamot az irodalom, hogy nem sok idő múlva az egész társadalom' fogalmai, kívánatai, és világnézetei gyökeres reform felé sietnek, s' viszont kevés évek múlva, a' társadalom' átalakulásának ügyfolyama, az állami formák' és jogszerkezet átalakulását mellöz- hetlenül előidézi.

Ily szoros összefüggésben van a' nyelv' reformja, az irodalom' reformjával, az irodalom reformja a' társadalom- éval, a' társadalom' reformja az államéval. —

Ezt a' felüvalkodás' emberei ritkán szokták észre- venni; de magas lenézések által még soha sem akadályoz- tatták meg.

A' francia classicismust leverte az új iskola. 'S mi- helyt a' régi irmodor a' nyelvben és az eszmék' kezelésé- ben változott, másokká lettek magok az eszmék, és az esz- mék által a' társadalom is, mely végre a' restauratit meg- bukttatta a' juliusi királyság' számára, a' juliusi királyságot a' februari eredményekért, 's mostanig sem fejezte be az állam' átalakítását; de mindaddig pihenni nem fog, mig, ha

a' határon túl ment, történezetibb, ha innen maradt, eszményibb alapokon, nem hozza az államot saját magával összhangzásba.

A' nagy példa után egy kisebbet említek.

Midőn a' magyar ellenzék befolyásának tetőpontja felé közelgetett, két oldalról jelentkeztek nemzetiségünk ellen tetemes mozgalmak : a' *Kárpát' aljáról* és a' *Dráva mellől*.

Kezdetben alig lehetett megmondani : a' lutheránus papok vagy a' veres sipkások' izgatásai birnak-e több bensőséggel.

A' hang egyaránt ingerült volt.

A' visszahatás' eszközei majdnem egyenlőknek látszottak.

A' tót elégületlenek szellemi támpontot a' csehországi szlávpartnál találtak; az illyrek e' helyett Horvátország' municipális jogait remélték ellenünk fordíthatni.

Miután pedig a' horvát közgyűlések' nyelve latin volt; miután a' vörös sipkások Horvátországban kisebbségben és a' vagyonsb osztály előtt gyanusok valának; miután a' slavoniai megyék egészen magyar lábra voltak téve : valóban az illyrek' támaszát, melyet az institutioktól vártak, alig lehetett többre becsülni, mint ama szellemi segédet, melyet a' lutheránus papok Prágából hoztak át.

Ily körülmények közt, első tekintetre nem mutatkozték mélyebbnek a' Drávánál mint a' Kárpátoknál az érdekekeli meghasonlás.

Az idő azonban a' különbséget hamar kifejtette, vagy ha az ismeretes eredményeket más okokból származtatjátok le, akkor legalább annyit vagyok bátor állítani, hogy néhány évek alatt még határozottabban és félremagyarázhatatlanul kifejteni fogja.

A' tót, mint tudjátok, kísérte a' magyart jó és bal sorában. Osztá lelkesedését és tévedéseit. Ugyan azon jelsza-

vakra hevült fel, melyek a' magyar keblét lángra gyújtották, és ugyanazon jelszavaktól fordult vissza, melyekben a' magyar saját terveinek vagy jogainak megtámadását vélte halani. A' lutheránus papok' izgatása, mint a' gyors záporosó, nagy zúgást okozott, de alig hagyott maga után nyomot. A' forradalom' lecsendesülése sem változtatott a' Kárpátvidéki hangulaton. 'S bizonyosan a' legnehezebb feladatok' egyike volna, a tótokat rövid idő alatt tőlünk állandólag elidegeníteni. Miért? Mert ők századok óta velünk összekötte lévén, az államnak egysége rendre a' társadalom azonságát idézte elé. — Az érdekek és a' fogalmak meghasonlása már czentúl csak egy erős tót irodalom által történhetnék, mely a' nép sajátságait, szokásait és nyelvét kifejtené, mely az intelligentiát magához ragadván a' Kárpát-melléki törekvéseknek más erkölcsi és földtéri központokat teremtene, mint melyek az alsóbb vidékeké. Mindaddig, mig egy belső kiforrás által a' tót társadalom nem vált új alakulásokat, a' kedélyek' komoly elidegenülésétől tartani alig lehet, még akkor is, ha a' közigazgatási formák különbözni fognának nálunk és nálók. 'S viszont, ha a' közigazgatási és közjogi régi kapcsolatok épen maradnának, de egy megtisztított tót nyelv, és nemzeti irodalom korlátai emeltetnének közinkbe : már e' tény által az új eszme- és érdek-irányok a' társadalmat annyira megváltoztatnák, hogy a' tót nép barátunk és szövetségésünk lehetne ugyan; azonban, a' közjogi és közigazgatási szoros egység és teljes összeolvadás mellett őszinte rokonszenvet aligha tanusítana. Számára formák kellenének, azon sajátságainak megfelelők, melyeknek öntudatához az irodalom által jutott. —

Ekként vagyunk jelenleg a' Horvátokkal.

Ott Gay és vörös sipkásai a' magyar szellem' ellen, a' neologismus' zászlóit tüzték ki, 's bár kisebb idomokban

szintazon erkölcsi visszahatást rendezték, melyel II-dik József' germanisatióját megbuktatták nyelvújítóink és dalnokaink, — ezen külszínre legszelidebb, de hatásra nézve legfélelmesebb izgatók. A' mi táblabiráink jámbor egyszerűségökben nem is gyanították, hogy a' hol hoszas álomkórság után, rögtön sok új szó terem, és sok dal készül, ott bizonyos nyugtalan törekvés oltatik a' kedélyekbe, mely az irodalom' terjedésével párhuzamot tartva, reformvágyá és átalakulási törekvéssé magasodik. Ki gondolt nálunk az illyr nyelvre? Ki tulajdonított fontosságot ama szeszélyes vállalatnak, melynek czélja vala a' déli szláv dialectu-sokból egy szabályos irodalmi nyelvet állítani össze, 's azt a' szellem királyi hatalmánál fogva, a' népre octroyozni? És ki hitte nálunk, hogy ezen phylologiai harez a' közjogi viszonyok' szétrombolására gyűjti az erőt, fejtí a' vágyakat, fegyverzi fel az észet, gyűjtja meg a' szenvedélyeket? Bizony kevesen fogták föl a Magyarok és Horvátok közti verseny' okát akkor, midőn azt vagy elnyomni vagy kiegyenliteni lehetett volna. 'S az idő megmutatandja, miként a' Dráván és Száván túl fekvő vidékek irodalmuk által végkép szakítottak a' multtal, 's önállóvé tétettek a' jövődre nézve. Nekik magukból, és nemzetiségök' alapján, kell kiforrti. 'S miveltségek' lényegileg különböző leendvén mint a' német vagy magyar polgárisodás, természetes, ha a' társadalomban oly sajátságok fognak feltűnedezni, melyek kifejeztetésüket az institutiokban is követelik. Ez mellözhetlen. — A' horvát, ha a' februari forradalom ki sem üt, Magyarországgali viszonyát több vagy kevesebb küzdelem után, nemzeti alapokon rendezte volna. A' horvát valamint most már a' multa egészen vissza nem térhet; ugy egy birodalmi öszpontosítást is egészen el nem fogadhat anélkül, hogy nemzeti öntudalmát meggyilkolja. Szomorú-e ez reánk magyarokra vagy a' germanizálókra nézve?

nem kérdem. Elég tudnom, hogy tény, melyet megváltoztatni nincs senki hatalmában. —

Kimutattam azon összefüggést, melyben állanak a' nyelvújítási és irodalmi mozgalmak a' politikaiakkal.

Összevonom tehát okoskodásomat. —

Miután nálunk a' neologismus győzött, elmaradhatlan volt a' köz- és magányjog' körüli izgatás. Miután az irodalom szakított a' régivel, semmi csoda, ha új színezetű eszméivel és irmodorával nem szegődött az avas és rothadó állami formák panegyricusává, — semmi csoda, ha a' képelem' és kedély' virágait egyébre is tudta használni, mint illatszesczkészítésre a' végett, hogy az éles szaglásu emberek is a' tespedés' mephiticus legét magok körül ne érezzék.

És Metternich herczeg csak akkor hihette volna, hogy a' korszellem nem fog a' *magyar alkotmány régi és tisztcs épületéből* köveket kisedni, ha József' császár Maria Theresia' politikáját követi; ha Révayt Verseghi leveri; ha Dajka és Csokonai korában, Tinódi és Gyöngyössy mintái szerint készülnek a' versek; ha a' debreczeni grammatika elfogadtatást nyer, a' Mondolat írója miatt Kazinczy tönkre jut, Vörösmarty oly elegans latin verseket ír, mint Janus Pannonius és a' magyar academia helyett a' törvényhozás által egy gazdagon díjazott társaság alakul akár az archeologiára, akár a' természetismére, vagy valami szaktudományra, mely a' felvilágosodást a' maga rendes útján előmozdítja ugyan, de a' hazafisággal, a' közvéleménnyel és a' tömeg' kedélyének felvillanyozásával szoros kapcsolatba nem hozhatják.

És végre, hogy a' homályban és elismertetés nélkül, de óriás sikerrel küzdő írók' szobájából, a' gyűléstermekbe vezessem olvasóim' figyelmét, — legyen szabad kérdenem: ugyan mi okból képzelhette a' herczeg-minister, hogy miután ő az ősi magyar alkotmány' köveit az absolutismus'

számára szedegette, szintén nem fog a' köhordás, habár más irányban, *akkor rögtön megkezdődni, mikor a' herczeg' politikája ellen egy komoly oppositio rendeztetelhetik?*

A' dolgok' természetéből semmi oly bölcelet nem vala kivonható, mely a' herczeg' e' nézetét igazolhassa.

Sőt én azt hiszem, hogy a' gyors változtatásokra a' koczka már el volt a' táblabíró világ' számára is vetve, miután az 1823-ki kormány szabályok és törvénytelen fellépések a' megyékben a' kedélyeket mozgalmakra izgatták; miután 1825-ben a' kormány' saját eljárását nyilvánosan hibáztatta; miután az 1825-ki országgyűlésen egy tömör ellenzék alakult, mely a' conservatio' terére lépett, és annak fegyvereit ragadta kezébe; miután a' kormány sem arra eléggé kegyetlen nem vala, hogy e' mozgalmat csirájában széttagolja, sem arra eléggé előrelátó, hogy bevallván tévedését, egyszersmind az alkotmányos conservatio' szerepét komolyan és hiven elvállalja, 's megtámadóinak erejét saját politikájának szigorú törvényessége által elvegye.

Elmélkedjünk a' kérdésről is. —

Akár mint dicsérjük a rendszeret, a' kormányzás nem népszerű tény. — *Keleten*, hol a' despotismus uralkodik, senkinek sem jut eszébe vitatni: hogy a' kormányzás, csak magában véve, a' rendkívül népszerű foglalatosságok közé tartoznék. Voltak igazság-szolgáltató *Kalifák*, kiket megénekelt a' dalnok, megáldott a' tömeg, 's kiknek magas egyénisége a' szegény és gazdag által teljes elismertetést nyervén, a' népszerűség malasztját árasztá a' kormányon ülő személyről a' kormányzás' fogalmára. Voltak nagy hódítók, kik nevéhez kötötték a' dicsőséget, 's félisteni tetteikkel annyira felvilágoszták a' kedélyeket, hogy öntöztek nemcsak a' földnek jótékony, de a' zsarolásnak vérlázító uralkodása is, kellemesnek találtatott. Szóval: az egyének

által gyakran vált népszerűvé a' kormányzás' eszméje. Ez egyik oldala a' dolognak.

A' másik oldala pedig az : hogy a' kormányzás, mint tény, népszerűvé lön, hol valami rajongó vagy a' kedélyre élénken ható eszmével forrasztatott össze, 's e' népszerűséget csak a' legsúlyosabb okokból veszthette el, míg az eszmének, mely által emeltetik, varázsa nem csökkent. — Hogy példáimmal, csupán Keleten maradjak : ilyen eszme volt a' vallás. A' theocratia, meddig a' tömeg vakbuzgó-sága tartott, népszerűséggel gazdagon ellátta a' kormányzást, Egyiptomban és Judaeában. Azon vélemény, hogy Mahomedről égi rendelkezések útján szállott a' hatalom Alira 's ruháztatik ivadékaira át, megaranyozta a' kormány' rudját és megcsokolgatta, mint szentséget, annak büntető vesszőjét is. 'S valamint a' montenegroi Vladika jelenleg is az igazgatásban elkövetett hibáiért kevésbé gyököltetik, mint ha ugyanazon egyén egy hasonlólag vad népnek lenne csupán polgári kormányzója : szintugy kétségtelen, hogy a' *jus divinum*' régi eszméje és a' szoros értelemben vett legitimitás, míg az a' kedélyekbe oltott doctrina marad, míg a' szivgerjedelmekkel viszonyban áll, annyira befoly a' közhangulatra, hogy a' kormányzás' tényét magát igen könnyen alakíthatja népszerűvé.

Ezek mind megfoghatók, mind elvitathatlan igazságok.

De a' *constitutionalismus* több hivatalos költemények közé azt is felvette, miként a' kormány mint eszme, és a' kormányzás, mint tény, szintoly népszerű, minő az ellenzés' eszméje, és az ellenzéki pártműködés. — Ez képtelenség.

Nem mondom, hogy az állam valaha nem nyerhet alapokat, melyek mellett az ige testté válhat.

- A' eskély' útjai beláthatlanok.

- A' mi' ma tündéri ábránd, talán egy század múlva untató mindennapiság, hideg próza lehet.

Azonban, most még bizonyos, miként üres fictionál nem egyéb azon constitutionalis állítás, hogy a' kormányzat a' népszerű működések közé tartozik.

De miért nem veszik ezt közönségesen észre?

Mert a' kormány a' nagy politikai pártok közt rendre változik ;

Mert egy cotteriát sem üldöz azon átoksúly, hogy örökké kormány legyen, mint a' Turn-Taxis család, örökös postamester ;

Mert a' parlamenti változó többségek kénytelenek átvenni a' tárczákat, hogy a' népszerűséget, melyet mint ellenzék szereztek maguknak, a' kormányra investálják, mignem e' fukarul gyűjtött vagyon szemlátomást kezd apadni ;

Mert a' tekintélyes ellenzék, a' kifejlett képviseleti rendszerrel bíró országokban nem mer csillogó tervekkel, csábigéretekkel, és szenvedélyeket gyújtó szónoklatokkal járni a' népszerűség után, félvén, miként majd szaván fogják, galléron ragadják, és felültetik a' kormánypolczra, hogy teljesítse hát ígéreteit. 'S így az ellenzék önmérséklése által, mérsékli a' kormány' népszerűtlenségét.

Röviden kimondva : a' constitutionalismus, a' pártok' kölcsönös kimélete és kölcsönös elviseltetése által, igyekszik a' kormányról elhárítani azon természetes ellenszenvet, melynek fejlődését régebben az igazgatás' tényeivel összekötött theocratiai, jus divinumi, és legitimitási eszmék korlátozták.

Igy fogván föl a' kormányok' állását a' kormányzotak' irányában, nem volt-e kétségtelen, hogy egész Európában Magyarország vala azon hely, *hol az ellenzésnek, ha rendszerezhető, majd minden fáradság nélkül a' legnépszerűbbé kellett lennie, még akkor is, ha a' bécsi ministerium soha a' törvényesség ösrényéről le nem lép?*

Mi t. i. alkotmánnyal birtunk.

Austria nem.

Mi, bár földtérileg a birodalom' középpontjául jeletteténk ki, valósággal a' monarchiának örökké csak mellék-részei valánk.

Austria pedig még akkor is, midőn II-dik Ferencz a' római császárságot letette és Németország francia gyám-ság alá vonult, szintugy tekintetek a' monarchia fő részé-nek, mint azon fényes korszakokban, midőn I-ső Ferdi-nánd igényeit V-dik Károly' óriás befolyása támogatta, vagy midőn II-dik Ferdinand, jellemének makacs követke-zetessége által, Németországot a' teljes fölbomlástól megmen-tette, és vallain a' catholicismus' ügyét egyedül tartotta.

Ezen helyzetből következett:

Hogy a' birodalmi kormányzásra nem adhatott irányt Magyarország' alkotmányos léte;

'S hogy az irányt egyedül Austria' absolutismusának kellett megadnia.

De a' magyar, bár Europa' legmonarchicusabb népeihez soroztaték, soha sem volt oly értelemben royalista nemzet, hogy meggyőződésében az igazgatást az uralkodás-sal azonosítsa és az uralkodás' alapjául egyedül az isteni jog' eszméjét tekintse. Szent-István' koronája képviselte a' hűséget az uralkodóházhoz és a' hűséget a' közjogi szer-ződményekhez. Benne a' fölkenetés és az egyezkedés, a' legitimitás és alkotmányosság központosultak. Clenodium volt és okirat.

A' magyar, akár olvasta, akár nem Montesquieut, soha sem tudta összevegyíteni a' királlyal a' kormányt.

Ellenben az osztráknak sem közjogában, sem néptu-dalmában nem vala e' különválasztás definiálva.

A' magyar' képzetében semmi sem, az osztrákéban a' császári tekintély' varázsa fedte az igazgatást.

Az austriai kormány-elvekből folyt, hogy a' ministerium még azért nem változott meg, mert népszerűtlen volt.

A' magyar alkotmány-elvekből folyt, hogy a' bizodalom' hiányának a' kormány' változását kelle maga után vonni.

Azonban, mint mondám a' birodalom ügyeinek vezényletében az örökös tartományok adtak irányt.

Tehát a' birodalmi ministerium, az absolutismus érdeke szerint, állandólag a' herczeg-minister' elnöksége alatt volt.

A' mig ő él, örökké minister leend; midőn pedig meghal, következni fog helyébe más állandó minister-elnök, ki a' kegyelemvesztés' esetén kívül, semmi körülmény által nem zavartathatik a' hatalom élvezetében : ezen hit uralkodott szintegy az alkotmányos Magyarországon', mint az absolutisticus Austriában.

Metternich herczeg elég szelid kormány-vezér és eléggé mocsok nélküli jellem volt arra, hogy kezei közt a' hatalom gyűlöltté ne váljék oly nemzetnél, hol a' „jus divinum“ a' kedélybe van oltva, hol az uralkodás és igazgatós nincsenek sem a' vélemények, sem az intézmények által elkülönítve : azonban e' föltételek többnyire hiányzottak Magyarországnak szilárd de alkotmányos royalismusában, mely az Árpádház' legvallásosabb fejedelmei alatt sem engedte a' kiralyi hatalomnak a' pápa kezéből elfogadását; mely a' 15-dik század' végén már elméletileg is másnak tekinté az uralkodást és kormányzást; mely az alatvalói hűségnek ragyogó példáit adta, de minden koronázást szerződésekkel és kölcsönös kötelezésekkel hozott kapcsolatba.

Nálunk azon tapasztalat, hogy a' ministerium élethoszszai hivatal, épen nem kedvezett a' kormányon ülő egyén' népszerűségének.

Aztán, ha e' szempontot mellőzzük is, nem hitte-e

minden magyar, hogy valamint a' birodalmi ministerium, az austriai absolutismus érdekeire támaszkodva, állandó hivatalná vált; szintugy csak az udvari párt képviselője, azon sem eléggé törvényes, sem eléggé független, sem eléggé kiszabott hatáskörű fiók-kormány, melyet a' „Magyar udvari cancellár“ személyében állított elő a' tények' hatalma?

Nem hitte-e minden, hogy hazánkban akár minővé alakul a' közvélemény, és akár mily színű diétai többség fejlődik, még a' magyar kormány' élére is kizárólag csak egy párt tekintélyei emeltetnek?

Bizonyosan senki nem gondolt arra, miként ha az ellenzék fogna győzni, akkor kötelességgé leend nézeteinek helyességét a' kormányzásban szerzendő babérokkal bebizonyítani.

Következőleg helyzetünknek veszélyes sajátsága volt: hogy

A' *Magyar alkotmányos eszmék miatt* a' kormányt az uralkodó' jus divinumából ömlő dicskőr nem sugározhatta körül;

Az *Osztrák absolutisticus eszmék miatt* pedig sem a' birodalmi ministerium nem vala személyzetében változó, sem a' magyar kormány nem mehetett rendre a' diétai többségek' kezein át.

Tehát az absolutismus szellemében rejlő kegyeletek szintugy nem védhették a' kormányt a' népszerűtlenségtől, mint a' constitutionalismus kellékei, — t. i. a' pártok, kölcsönös kimélete és elviseltetése.

Nálunk mihelyt az ellenzék megszerezte magát, nem félhetett többé a' népszerűtlenségtől. Az övé volt a' negatio' egész tere; az övé, a' követelések' 's eszmék' bejáratatlan mezeje. A' jogbölcselet, minden paragraphusával üldözhetette a' kormánypárt' nézeteit. A' vágyak' és remények' minden hurjain szólhatott a' kedélyekhez. Hibáztathatta a' közigazgatás' 's közkezelés' oly tényeit, melyeket

maga is, mint kormány, ismételt volna. Követelhetett oly jogokat, melyek öt is, mint kormányt, megakasztották, elzsbasztották, nullificáltak volna. — Mig az angol whig, az angol radical, sőt az angol chartista is, szónoklatainak határát azon sorompóig viszi, hol, az ő fogalmai szerint, lehet még erélyesen igazgatni; a' magyar oppositiót a' természetes magyar jószivüségén 's büntető codexen kívül, semmi sem tartóztatta vissza, hogy minden terrenumra át ne menjen, hol népszerűséget gyűjteni, 's a' napi szenvedélyektől tapsokat szerezni lehet. Mert hiszen, nem kellett igéreteit beváltani. Bár mekkora többség mellett nem léphetett kormányra. Nem mutathatta meg: charlatán-c, vagy bölcs? körülményismerő-e, vagy csak megfontolás nélkül gáncsoló? gyakorlati eszmék' tulajdonosa-e vagy csak szóvirágok' készítője? Az ellenzék az igazgatási rendszer által azon kellemes helyzetre volt kényszerítve: hogy a' kormányt teméntelen eszközökkel tehesse népszerűtlenné; de saját maga ne kockáztathassa népszerűségét. Neki csak gyűjteni volt szabad e' kincset; de nem elkölteni, 's annál kevésbé elpazérolni. — Az kétségtelen, miként a' mi oppositiónk gyakran adta fényes jelét ömnmérséklésének, 's pártunk' becsületességéből, de nem a' pártok felőli bölcseségtől folyt: hogy nálunk a' kormány' népszerűtlenítésére az erős fegyverek ritkán használtattak.

Ha ez igaz: akkor a' *tettleget elmozdithatlan* kormánynak, mely még is országgyűléseket akar tartani, 's bár a' pártok' által nem változik, a' pártok' parlamenti küzdéseire tért kíván nyitani, nincs és nem lehet más szerepe, mint a' szoros, sőt majdnem pedant törvényesség.

Ez az egyetlen paizs, melly a' csapásokat hosszas ideig felfogni és elhárítani tudja.

'S midőn a' herczeg-minister a' magyar alkotmány régi és tisztos épületére nézve szigoru értelemben nem vala

conservatív, a' reform-törekvéseket erővel helyeztette be a' legkényelmesebb positiókba.

Az ellenzék t. i. a' sérelmi politika a' conservatio' sánczainak elfoglalására ösztönözte.

1825-től kezdve az egész új korszak alatt, melyben a' politikai reformokról szó lehetett, az oppositio' azon szerencséje volt; hogy a' régi jogok' visszakövetelésének czime mellett sürgethette az alkotmányos eszmék' egy részét; míg ellenben a' más részét, az idő' szellemének és a' terjedő liberalismusnak nevében indítványozta. 'S így mind a' fenntartás', mind az újjáalakítás' iránti rokonszenveket lefogalhatja, mint törvényes és természetes sajátját. —

Hadd számláljam már elő az ebből ömlő erkölcsi eredményeket.

A' neologismus és a' virágzásnak indult irodalom a' belső erőt, a' vizsgálódó szellemet 's a' kételkedést a' főállónak helyessége iránt, a' fiatal talentumok által az ellenzék' táborába küldötte; a' sérelmi politika pedig a' régi alkotmányos fogalmak' védőit utasította ide. A' remény és a' visszaemlékezés, a' reformvágy és a' conservatio' szeretete, a' követelő ifju nemzedék és a' jogait féltő táblabíró világ, Montesquieunek és a corpus jurisnak tisztelője sietett az oppositio' zászlói alá. Különböző czélok 's a' közlegületlenség ujonczoztak. E' nagy tömegnek a' tartós együttlét és népszerűségi hiúság által öszsesimulnia kellett. — Az első időszakban sérelmi húrok pendítették, 's ekkor a' szórásal-hasogatást, melyet a' leguleus táblabíró saját tudományának és felekezetének érdekében szeretett, megkedvelte az ifju szabadelvűség a' negatio' ingereért. A' későbbi időszakban főként reform-kérdések felé irányult a' figyelem; de ekkor már az ellenzés' és szabadelvűség fogalma történetileg azonosítván, a' tisztos öreg táblabíró, kit nedv-alkata 's tanulmányai csak a' conservatio'ra szőlították föl,

bár néha szorongó szívvel, azonban még is követte a régi zászlót, mely mellett évekig küzdött, melynek hordozása emelé megyei hivatalokra, tetézte a tapsoktól kezdve a fáklás zenéig népszerűséggel, 's melytől midőn megvált volna, ha belsőleg következetes is vala multjához, külszinre hitszegőnek látszék.

Az akkori kormánypártnál pedig épen az ellenkező jelenségeknek kellett fölmerülni. E' párt nem vethetvén lábát a valóságos conservatio' érdekeihez, álláspont nélkül maradt. Nem bátorittatván a' közelismerés által, erélyben csökkent. Nem köthetvén politikáját szilárd tanokhoz, hitében fogyatkozék. Kezde meggyőződéseivel a' más táborban csatangolni. Magát a' közügyek' irányában olly vonalon képzelé, hol a' napi izgalommal érintkezvén, tetteiért nem büszkeségre van szüksége, de mentetegetőzésre. Majdnem az 1840-ki országgyűlésig tartott ezen lealázó hangulat.

'S midőn Széchenyi 1831-ben reformjaihoz nyult; midőn Metternich herceg az alkotmány' épületének conservatiojáról beszélt : már ekkor a' pártok közt az általam említett symptomák mutatkoztak.

Miként vala tehát képzelhető : hogy a' reform nálunk föltartóztatható, holott azt az europai viszonyok szintugy mozdították elő mint a' herceg' politikája ; a' herceg' politikája szintugy mint az irodalom ; az irodalom szintugy mint az ellenzék' szerencsés helyzete, és az ó kormánypárt' önmagáhozi bizodalatlankodása?

Széchenyi kétségkívül merész újító volt.

Tervei a' közvéleményben kész földre nem találtak.

Ő a' többieknél nagyobb mértékben 's eredetibb alakzatokban nyomta szellemének bélyegét az ifju nemzedék' sőt az egész kor' gondolkozására

Az ő megjelenésével egy *Hegyra*, egy új időszak-

lálás kezdődik nemzetünk' közvéleményének történészetében.

Ő a' reformvágyat alaposabbá tette 's világosabb öntudalomra emelé.

Nélküle sok ugynevezett korigény szendergett volna még; de sok fontolatlan destructio is, melly elhallgattaték, működendett vala.

Általa szélesedtek terveink; de nevededett óvatosságunk.

Szóval: Széchenyi a' változások' formáira nagy mértékben folyt be; de a' változások' szükségét nem ő teremtette, 's a' változások' tényezőit többnyire nálánál és az egyének' befolyásánál magasabb erők állították elő.

Ő teremtett közvéleményt, de nem teremté az idő' szellemét.

A' létező állapot Széchenyi nélkül is fentarthatatlan volt.

Ellenben az új követelések nélküle más alakokat nyertek volna.

A' magyar alkotmány régi és tisztos épülete már 1825 előtt szorgalmasan romboltaték. A' kövek feszítése jobbra és balra azután is folyt, csakhogy a' mit a' kormány elhordott, az ellenzék visszakövetelte, 's a' mit az ellenzék helyéből kidönteni akart, azt a' kormány a' többieknél szükségesebb és minden áron megtartandó alapkőnek hirdette. —

Nem szeretem a' fő eszméket költői képek által adni elő.

En bizonyosan nem hasonlítottam volna régi jogszerkezetünket semmi gót- vagy byzanti, vagy renaissance izlésű épülethez. Mert tudom, hogy az épületeket egy pallér fölemeli, a' másik lerontja, és helyére egészen újat állít; még pedig anélkül, hogy tervében tekintettel lenni tartoznék a' réginek arányaira és alakjára.

Egészen másként van akár az állammal, akár a' társadalommal.

A társadalom organicus élet, — *maga az öntudalommal bíró nép*; mely szokásainak, erkölceinek és fogalmainak öszvegevel, nem fog sem beférni, sem kényelmesen lakni minden pallér' idealis épületeiben. Az ő szükségei és világnézetei föltételezik az alkotmányos reformokat; de e' szükségek nem foroghatnak rögtön oly ellenkező tengely körül 's e' világnézet soha egyszerre annyira át nem változik, hogy a' társadalom az állami jogöszevgre nézve telyesen szakithasson a' multtal, mint kényelmeivel szakítani szokott a' háztulajdonos, midőn régi kastélyát lerontatván, újat készített. 'S éppen a' historiai fejlődés' kényszerűségeiből magyarázható : a' forradalom után, a' reactio; a' reactio után, a' forradalom.

En tehát csak Metternich herczeg' hasonlítását variáltam, anélkül, hogy azt elfogadjam, midőn magyar alkotmányunkról, mint kölcsönösen rombolt, és minden pártok által megtámadott régi épületről beszéltem.

Állításomnak lényege volt : hogy a' korhadt *status-quot*, t. i. a' törvénykönyveinkben és törvényszéki döntvényeinkben létező magányjogot, közéletünknek ájułtságával, tespedésével, feudalis rozsdáival, árnyékalkotmányával, aristocraticus kizárolagosságával, eszmeszegénységével, érdekviszályaival és nemzetietlen irányával együtt, azon korban, midőn Széchenyi föllépett, különben sem lehetett már hosszasan föntartani.

Az általam elősorolt okoknak reformáló erejét, az általam említett kormány- és pártviszonyoknak destructiv tulajdonait, eléggé kinnutatja, magának a' valóságos reactionárius pártnak, tiz rövid év alatti teljes elviseltetése és kihalása.

Pálffy gróf lelépése után senki sem képviselte többé

a' régi rendszert; mint Tiberius alatt szólalt meg utolszor az oraculum, és azontul a' *tripos*, mert hitelét elveszté, szép-csendesen félretétetett.

Már azon egyének, kik most magukat ó-conservativeknek nevezik, midőn a' lángeszű Dessewffy Aurélt látták pártjok élén, midőn Majláth és Apponyi grófok vezették a' kormányt, épen semmi meggyőződéssel nem voltak a' hajdani stabilismus tanainak bölcsessége iránt.

Ki hitte közölök: hogy a' szabadság' eszménye egy osztálynak adómentességéből áll? Ki hitte: hogy az alkotmány' előnyeiehez számláltathatik, ha ugyanazon bíró előtt perciket sem kezdhetik el a' nemesek és a' politikai életből kizárt nem nemesek? Kihitte közölök, hogy az ország' boldogságához tartozik: ha a' népesség öt-hatodának meg nem engedtetik saját neve alatt panaszt emelni és igazságot kérni? ha a' nem nemes még tanu sem lehet? ha számára külön büntető és rendőri törvények vannak? ha a' városok' territorial hatóságán kívül áll: egy *ház* az utcza-sorban, azért, mert nemes-birtok; egy *ember* az utczán, azért, mert nemes egyén; egy *szekér* a' vásárpiacson, azért, mert földesuri? Ki hitte közölök, hogy a' rend', a' jogróli fogalom' és a' keresztényi szeretet' igényéből foly: ha a' gyanutól a' büntény' bebizonyításáig, a' büntény' bebizonyításától az ítélet' kimondásáig, az ítélet kimondásától végrehajtásáig, oly különbség van a' néposztályok közt, mintha az egyiknek számára fő elv volna: *midőn bűnös is nem büntetni*; — míg a' többiek számára fő elv: *midőn ártatlan is szenvedtetni*? Ki hitte közölök, hogy a' közigazgatásat' előmozdítására szolgál: ha a' nem nemes fekvőbirtokot nem szerezhet és a' nemes parlagon hagyott uradalmainak rendezésére hiteltárgyat nem mutathat föl? Ki hitte, hogy a' kormányzást biztossá, könnyüvé 's népszerűvé teszi az: ha a' kiváltságos osztályhoz nem tartozó talentumok elzártnak az állami

hivataloktól és közjogi szerkezetünkben halálos ellenségeiket szemlélik, melyel küzdeni kell, de barátkozni nem lehet? Ki hitte végre közölük : hogy a' törvényhozási jogba semmi polgári elemet nem kell fölvenni 's a' nemzetiség kifejtését a' munkás irodalmi élet a' józanon szabályozott nyilvánosság, a' czélszerűen vezényelt közoktatás és népnevelés által előmozdítani nem tartozik a' hazafiság' első feladataihoz?

Mihelyt részrehajlatlanul akartak itélni a' pártok és egyének tetteiről, megvallani fogjátok, miként az 1840-ki országgyűlés olta a' stabilismus emberei leléptek a' politikai magasabb láthatárról és az ugynevezett régi állapotnak conservatorait falusi magányaikban, vagy az egyes megyegyűléseken föl lehetett ugyan néha találni; de a' pozsoni országteremben, a' helytartótanács' épületeiben 's a' magyar kormányzat' élein többé nem.

Mert az újabb conservatív párt, nagyobb vagy kisebb dimensiokban, már reformer volt.

Nem állítom, hogy mi, ellenzékiek, elégnek találtuk ujitási törekvéseiket.

Azt sem akarom vitatni : miként a' szigoru történet, midőn közölünk sokat motiválatlan és elsietett változtatási kísérlettel fog vádolni; ugyan akkor közölük szintén számos egyént nem hibáztatand, motiválatlan 's makacs visszatartóztatásával oly haladási irányoknak, melyek számára utat törni kellett volna, hogy mérték és szabály szerint közelítsenek céljaikhoz?

Szóval : hibák követtettek el tul 's innen; de a' reform szükségének érzete politikai pártainknál általános volt.

'S ha lehet-e kétségtelenebb jel régi állapotaink' fön tarthatatlansága iránt, mint azon elvitathatlan tény, hogy a' haladás körüli első agitatio után tiz év mulva, már or-

szágunkban párttöredék sem volt, mely a' reform' zászlóit ne vallja magáéinak?

Valóban csak az önkinzás' monomaniája hitethette el Széchenyivel, hogy tőle, vagy akárkitől függött volna, fölriasztás helyett álomkórságban hagyni a' hazát, 's hogy ő, vagy akárki felelős, a' régi állapot' meg nem maradhatásáért.

'S én e' kérdéssel hozsasan nem azért foglalkoztam, mert a' *legnagyobb magyar*' örjögő gyötrelmeinek tárgya; de azért, mert félek, hogy az *igen kicsiny magyarok*' józanak állított okoskodásai közé beférkezhetik.

Pedig ily meggyőződés erkölcsi és politikai tévutakra, gyűlöletre és elcsüggedésre, henyéségre és sopánkodásokra, az ész' kárhoztatására és a' reactio' apotheosisára vezetne.

Midőn egy véráztatott földön, annyi szétdult remény 's füstölgő romok közt állunk, legkevesebb szükségünk van ábrándokra, melyekből akár merények akár vádak támadhatnának.

A' forradalmak után két stereotyp kérdés szokott felmerülni 's pártoltatik a' kétséges és önző jellemekek által.

Egyik a' teljes restauratio; másik az új lázadás.

Az egyikben van a' gyűlölet, a' másikban a' vérengzés; az egyikben a' tények'ignorálása a' beteg visszaemlékezésért, a' másikban a' lázas reményekért: mindkettőben pedig a' bonyodalomnak keresése, a' bonyodalombóli kibontakozás végett.

Ha segíteni akarunk magunkon, mindkettőtől óvakodnunk kell.

'S leghübb szolgálatot teszen a' hazának, ki a' nagy fordulatpontok' befejezésekor, hidegen analysálja a' kérdéseket, melyekből az új irányok vecndik élettápjokat.

És hogy erre rendszerint nincs sem elég kedv, sem elég alkalom, csak azért válik természetessé a' historiának csekély szerepe a' pártok' oktatása körül. —

Visszatérve tárgyamra, melyet már befejezendő vagyok, kérdem : van-e nálunk, ki a' régi állapotot egészen visszaohajtsa ?

Felelet : *még senki sincs.*

Ez helyzetünk' határtalan szerencséje; mert lehetlenné teszi, minden lehetőségek közt, a' pártok' engesztelhetlen gyűlöletét 's nyilt kaput tár a' kölcsönös fölvilágosításra.

De jól különböztessünk.

Én egy nemzet' szerencsétlenségének tartom, intézményeiben és közéletében a' historiai fonalak' megszakadását, 's e' nézetet az ország' óriás többsége osztja.

Hogy hazánk önállósága, mely a' birodalom egységével teljes öszhangzásba hozhatik, a' legitimitás terén nyersen az új viszonyokkal egyező megoldást : ez értelmes, ez népszerű kérdés.

Azonban, a' ki p. o. helytartótanácsot kíván, még azért nem következik, hogy szeresse az álmas collegialis rendszert, mely a' felelősséget, a' köteletségérzetet, és a' gyors tárgyalást nem szokta előmozdítani.

A' ki fél a' bureaucratiatól, még azért nem szereti a' megyei hivatallhatóságokat oly mértékig felügyelet nélkül hagyni, hogy a' hány municipium van, annyi modora támadjon a' fiók-kormányzásnak, annyi ürügye a' kapkodásnak vagy renyhéségnek, annyi mintája az apró-zsarnokságnak vagy könnyelmű engedékenységnek.

A' ki nem ohajtsa rendőri állammá alakítani az országot, még azért megborzadna, ha a' régi rakonczátlanságok előlépnének; ha a' törvény ajult lenne és kezeit a' fékezésre ki nem nyujthatná; ha a' nemesi ház asylum volna oly bünök' védelmére, melyeknek üldözhetéseért minden ajtó megnyílik; ha a' titulus IX-us korlátlan előnye ismét sajátja lenne ötszáz ezer léleknek, míg a' többie a' személybátortalanság és a' hajdani szelid *benignum*.

A' ki a' választás eszméjét, mely a' magyar alkotmányon végig szötte volt magát, kedveli, még azért nem törekednék ismét oly megyei hivatalnokokat választatni, kik közkormányzók közkezelők, rendőrök, bírák, a' felső kormány' ellenőrzői, iskola-inspectorok, politikai pártvezetők, francia *notairek*, angol *békebírák egy személyben*; kik összehányt és nagy halmazu kötelességeiket nem érthetik, nem teljesíthetik; kik a' különböző természetű functiók' elválasztása általi biztosítását a' polgári és személyi jogoknak lehetetlenné teszik; kik a' pártok' szenvedélyeibe merítettvén, politikai versenyzők üldözését egyik mezőről a' másikra, kényök szerint vitetik át.

A' ki a' sok kormányzást és a' merev centralisatiót nem hiszi *mentőténynek*, a' ki a' helyi érdekeket valóságos körökben akarja eldöntetni, azért még nem vágyik arra, hogy leginkább csak az az új alispán jószága felé vezettesenek a' töltések, mint régen, és az országos közlekedési vonalak, mint régen, a' hatóságok vis inertiae-je által megakadályoztathassanak.

A' ki a' törvényhozásban a' nagyobb érdekek számára bizonyos történeti helyeket megoltalmazni és a' stabilismusnak arányos súlyt szerezni nem vonakodnék, még azért, távol van attól, hogy kizárólag csak a' *populus Verbőczianus* által akarjon a' tanácskozó termekben minden székelt elfoglaltatni.

A' ki a' catholicus clerus' tekintélyét és a' vallásos érzelmek' terjedését kedveli, még azért a' többi vallások' jogegyenlőségét és önállóságát nem kívánja megszorítani, mint régen történt, 's eszágában sincs, hogy a' hathéti tanításon kezdve a' vegyes házasságokig, a' közgyűléseket örökös vallásversenyzések' szinterévé igyekezzenek restaurálni. —

Igy folytathatnám végetlenig a' kérdéseket, melyek-

ből kitűnnék, hogy Magyarországon nincs párt, mely — mint néha állítatik — a' roboton és közadózásor kívül, ne lelne még számos oly dolgokat, melyekben szintén nem akarja a' régi állapotot visszaállítani.

Ezen elvitathatlan tény, csak magában elég bizonyosságul szolgálhatna arra nézve, a' mit én különben is részletesen megmutattam : hogy, t. i. a' régi állapot semmi eventualitások közt nem volt Magyarországon hosszasan feltartatható, 's midőn Metternich herczeg Széchenyinek tanácsokat nyújtott, már késő vala a' tespedést akár romanicus lelkesedéssel, akár patriarchalis kegyeletekkel, akár az eszmék általi gyuladás ellen használt vízfecskendőkkel, akár Töplíczből vagy Carlsbadból hozott ragály-védő szerekekkel, életben és friséggben tartani.

Mert ha a' fájdalmak közötti visszaemlékezés sem tudja az 1825 előtti időt, melynek dermesztő csendéletéből kiléptünk, ragyogó színekben tüntetni föl : akkor mi lehetett abban lélekemelő vagy kedélynyugtató; mi lehetett olyan, mely a' próbáltatás' perczeiben a' tömegek' rokonszenvét, a' nagyobb érdekek' és talentumok' pártfogását kiérdemelni vagy hosszasan magához csatolni bírta volna? —

Ugy hiszem, olvasóimat meggyőzém az iránt, hogy bármily kedvetlenséggel tekintünk a' közelebbi évek' élményeire és a' jövő köztüli aggodalmainkat bármennyire fölfokozzuk : még is kétségtelennek marad, hogy a' multtal szakítanunk kellett. —

III.

Következik tehát, a' második kérdés : hogy t. i.

Mutakozott-e elég kezesség az új állapotnak, a' lényeges átalakulásnak békés utoni keresztülvitelére? —

Semmi sem tartaték a' reformmozgalmak' megindítása, és folyama alatt kétségtelenebbnek, mint a' csendes, a' rázkódások nélküli átalakulás.

Magok a' csökönyösek is csak a' nemesi szabadsalmat, melyet magyar szabadságnak neveztek, féltették a' változtatási szomjtól, 's nem a' hazát.

Széchenyi volt, ki tiz évi izgatás után, először mondá, hogy már oly kezek vették át a' reformok' vezényletét, melyek a' fenállót kiméletlenül destruálni, az érdekeket gondatlanul sérteni, a' közhangulatot óvakodás nélkül hevíteni és a' forradalmat előidézni fogják.

O, mint munkáiból kitünik, a' forradalom alatt tulajdonkép csupán lázadást értett.

A' *Kelet' népe* megjelenésekor már meg volt bukva a' stabilismus rendszere, 's a' javításokra hajló új kormány-párt' nagy hirü bajnoka, Dessesffy Aurel gróf vala a' magyar peeliták', a' haladó conservativek' bálványa.

Dessesffy kérelhetlenül ostromolt ugyan minden hivatkozást a' szenvedélyekre, minden ingerlést oly merész szabályok' elfogadására, melyek az aristocratia; vagy a' kormány' erejét gyengítették volna, 's ennél fogva majdnem szakadatlan polemiában vala Kossuthal : de e' tollharczok' daczára is nem találta a' Pesti Hirlapban azon irányt, mely Széchenyi szerint, egyenesen forradalomhoz vezet.

Átalában diogenesi lámpával sem lehetett a' reformok

ellen felbőszültek közt is egyénre lelni, ki ha valamely indítvány' elfogadásából a' világ' végét jósolta is, azt kétségbehozza, hogy Magyarországot sikerülhet békés uton 's az állam' összeroskadása nélkül átalakítani.

Hihetetlen általánossággal birt nálunk e' meggyőződés 's beférkezett oly kedélyekbe is, melyek a' kétkedés' szorongásait a' politikai lég' minden csekély változásaikor — mint a' köszvényes lábcsonit az esőt — kinosan előéreztek.

A' februári forradalom' kiütése sem törte meg a' tömeg' azon hitét, a' közvélemény' azon reményét, hogy ha egész Nyugot-Europa lángra gyulad is, Magyarország legfőlebb némely érdekek' könnyelnü megrövidítése és a' magánosok nagy áldozatai mellett, — de erőszakos felforgatás, polgárháboru és forradalom nélkül, — fogja magát regenerálni.

Pedig ezen hit, ha körülményeink özvegére gondolunk, csak bizonyos mértékig nem épült optimismuson.

Lássuk. —

Eslő tekintetet, ha helyesen akarunk itélni, magára a' reform-irányra, az átalakulási tervre és modorra kell vetnünk.

Minden ujitóink közt, kik rokonszenvekre támaszkodhattak, kik a' vélemények' ereje által hatalommá váltak, egyedül az általános eszmemozgalom' első szabályzója, gróf Széchenyi István ismerte hivatásának és viszonyainknak nehézségeit.

Neki valának legkevesebb csalálmái.

Ő tudta leginkább : az eszményből, mely nyilvánulásra törekszik, mit bir meg az anyag' természete.

A' többiek — hogy a' plasticából vett képet használjam — félreértették az *anyag' tulajdonait*, s' nem birták gondolataikat, melyeknek létesítése után sovárogtak, *az anyag által közvetíteni.*

Mit értek ezen ?

Legott elmondom.

A' művész köznevetség' tárgyává válnék, ha állitaná, hogy az anyag, t. i. a' márvány, a' granit, a' vászon, a' réz, az olajfesték, a' véső, az ecset, nem folynak be eszméinek teremtésére és kivitelére.

Kiki látja, hogy követelései vannak a' földolgozandó tárgynak és az eszközöknek, melyeket mellőzni nem szabad.

Igy p. o. felséges Titian' Magdolnája az arczán végigomló nagy könyecseppekkel; de ha valaki a' márványszoborra ezen könyecseppeket akarná vésni, a' szentől az állszéleig, — alig hihető, hogy a' bűnbánatnak művészileg szép kifejezését választotta.

Az anyag megbirja ugyan e' könyecseppeket, de az izlés nem.

Ha pedig valami lángésznek eszébe ötlenék egy borzas főt a' szerint faragni ki, hogy az egyes hajszálak külön álljanak: nem bizonyos-e, miként ezt az anyag meg sem birná; a' mennyiben pedig ily filegrán munka létesíthető volna, legfőlebb a' szobron pókháló-és porgyűjtőnek lenne czélszerű 's a' szépízlést oly eszelős negéddel sértené, hogy műcsarnokainkban a' silány viaszképeknél is kevésbé foglalhatna helyet.

'S ki merné a' kellem' szüz törvényeit és saját alkotó szellemét annyira megszeplősíteni, hogy miután Venus Callepygát a' hóféhér márványon megteremtette, edző vagy átítató szereket keressen, miknek segítségével a' folyamból kilépő szép istennőnek világos gesztenye fürtöket és kék szemeket rajzoljon; karcsu tetemén pedig azon verhenyeg borszint vonja át, mely a' hideg vízfördő után, minden élő lélynél olly természetes jelenség? Az anyagnak e' szépségtelen használata a' márványszobor' minden varázsát elrabolná, 's a' női kecsék' eszményképéből egy furcsa curiosu-

mot csinálna, a' deszkabódék kíváncsi közönségének mulattatására.

'S viszont nem lenne-e nevetséges egy képtár azon fehér kísérletekkel, melyek Canova és Marchese kőalakjainak vászonra tethü másolatai volnának, a' szinezés- és kivitelben egyaránt? —

Már a' mit a' festő és képző művészetben *az anyag' természetének* neveztem, 's a' melynek ismerete nélkül lehetetlen czélszerűen alkotni, az a' politikában azon kellek egész lajstromát teszi, miknek mérlegre vétele status-bölcsességnek mondatik. Értem a' nemzet' geniusának, sajtóságainak, erkölcsének, szokásainak, társadalmi és állami intézményeinek, erejének és érdekeinek, idegen országok közti és belviszonyainak helyes felfogását; a' végett, hogy mind a' változtatás mind a' fentartás — a' reform és conservatio ezen tényezők beszámítása mellett eszközöltessék.

Mert a' szabadság' és jog' *eszményeivel* lehet forradalmakat csinálni; de a' reformok, akár részszerintiek, akár gyökeresek, csak a' szabadság' és jog' *eszméinek* a' körülményekhezi viszonyításából támadhatnak és nyernek állandóságot.

Reform-vezetőink sorában, mint emlitém, Széchenyi látta leginkább a' nehézségeket, melyekkel küzdeni, és az eszközöket, mikkel diadalmaskodni lehet.

Ő ritkán értette félre az anyag' természetét, 's merész, de gyakorlati kezdeményeire többnyire a' czélszerűség' bélyege van ütve.

Politikájának hosszas taglalása e' munka' tervén kívül esik.

Tehát reformrendszerének csak sarkpontjait érintetem. —

1-ször) Széchenyi az alkotmányos létnek 's hazánk' önállóságának alapján kívánta közállapotainkat átalakítani;

de, hogy czélt érhessen, soha szeme elől nem tévesztette azon vegyes házasságnak igényeit, mely Magyarországot az örökös tartományokkal összekötötte.

Ennél fogva :

Minthogy a' Lajthán tul erős absolutismus volt, a' Lajthán innen pedig gyöngé 's fejletlen alkotmányosság : került a' két igazgatási formának makacs harczát előidézni; mert tisztán látta, miként az a' létező körülmények közt, a' mi kétségtelen veszteségünkkel döntetnék el. Továbbá :

Minthogy a' magyar korona' tartományainak önállósága miatt egy reánk nézve nyomasztó financz-rendszer alakult, mely a' Lajthán tul az ipart védte, a' Lajthán innen pedig gátolta, 's Austriában oly erős kereskedelmi és gyári érdekeket teremtett, melyek megszokták hazánkat gyarmatnak tekinteni : tehát Széchenyi reformjai által a' vállalkozási szellemet, a' közlekedést, a' termelést, az ipart nagy szabásokban mozdította ugyan elő; de óvakodott idő előtt és könnyelműleg ellenünk azon industrialis és kereskedelmi féltékenységeket felzaklatni, melyekkel az idők szerint minden birkozás kétségtelen leveretésünkkel járt volna.

2-szor) Széchenyi gyökeres reformoknak volt barátja, de a' felforgatásoktól, akár az állami rendre, akár a' család' és birtok' eszméire vonatkoztak, határozottan irtózott. Ő, ki a' democraticus intézmények' bizonyos mértékét szerette, szintugy gyűlölé a' lex agrariai kísérleteket, mint Scipio Nasica. 'S bár a' képviseleti rendszert mostani polgárisodásunkkal leginkább öszhangzó formának tekintette, nem volt bizodalommal azon egyoldalú elmélet iránt, mely a' szabadságnak és egyenlőségnek úgy vél eleget tenni, hogy a' társadalmi nagy érdekeket számításaiból kihagyván, a' közéletet csupán az arithmetikai többségek szerint rendezzi, a' lélekszámban lel minden jogot, 's az általános szavazatban

találja fel a státusszerkezetek legnagyobb tökélyét. — Végre, Széchenyi, bár tíz évig többnyire igazgató volt, gondosan őrizkedett oly vágyak felébresztésétől, melyeknek lélektani eredménye vagy könnyelmű experimentálás a nemzet sorsával, vagy a törvények iránti tiszteletlenség általánosítása.

Ezeknél fogva :

Minél gyökeresebbek voltak reformjai, minél kétség-telenebb czélja volt a *feudalismust* a magányjogban, a *rendiséget* az alkotmányban megbuktatni; annál inkább igyekezett ezen eredményt nem az erőszak vérengző, de felvilágosítás kibékítő propagandája által eszközölni.

Tehát :

Magukat az előjogok tulajdonosait kívánta meggyőzni, hogy a régi állapot világos romlásukra és a haza sorsadására vezet; míg az ajánlott változtatások által saját anyagi és erkölcsi érdekeiket szintugy gyarapítandják, mint az államban a közvayonosodást és közmiveltséget.

Tervei valósággal ezen alapnézetből vették kiindulásukat, 's nem tárgyaztak oly reformokat, melyek a kisajátítás, és kártérítés eszméinek szertelen 's illusorius alkalmazása által, a birtokjogot ha nem is elvileg, de legalább az eredményekben megtámadták volna.

'S mivel az érdekeknek ily kimélése, az ő ép agyveleje szerint, a haladásnak egyedüli állandó kezessége volt, természetesen találta, hogy a reformoknak zászlóvivői azon sorból emelkedjenek föl, hol az intelligentia a vagyoni függetlenséggel párosul. Következöleg, valamint az engedményeket inkább szerette, mint a kicsikarást; az önhaszonra hivatkozást inkább, mint a jogra; a rábeszélést inkább, mint a rettegtetést; a kedélyek megnyugtatót inkább, mint az egyének leszavazását : szintugy félt, minden oly agitatótól, mely többnyire csak a képzelemre és szenved-

délyekre hat, 's gyanus volt minden agitator iránt, ki okok helyett tömegekre, számítások helyett gerjedelmekre hivatkozott, és destructiv irányainak meztelenségeit szóvirágokkal takarta be.

Miután pedig a' democratiai elemnek annyi sulyt akart az alkotmány' gépezetében kimutatni, a' mennyivel az életben birt és az állam' formáit nem szerette a' társadalom' folytonosan fejlődő igényeivel ellentétbe hozni : előtte az is természetesnek látszott, hogy az aristocraticus érdekeket, melyek hazánkban a' legnagyobb erők felett rendelkeztek, nem megbuktatni, hanem szabályozni, hasznosítani, 's természetes hatásköreikre utasítani kell. Ő nem volt barátja a' „populus Verböczianusnak“ azon értelemben, hogy az egész alkotmány csak egy szabadalmas osztály' számára létezzék; de viszont akkora tért sem kívánt a' democratiának nyitni, hogy egy tekintélyes felsőház' elemei lehetlenné váljanak.

3-szor) Széchenyi gyökeres reformjait a' magányjog' átalakítása által törekedett a' közjog' mezején szükségessé, sőt mellözhetlenné tenni.

Ez adott az ő közpályáján az első tiz évnél inkább izgatónak, mint státusférfiai színezetnek : mert kezdetben csilapító eljárásnak látszott; de később a' leghatályosabb módon fordult nemcsak a' roskadó, de néha a' még ép intézmények ellen is.

'S nagy kérdés : vajjon horderejét nem terjesztette-e messzebbre, mint a' pontos számítású Széchenyi maga is hitte?

Egyébiránt, hogy feudális alkotmányunktól magányjogunk' teljes népszerűtlenítése vonjon el minden rokonszenvet és erőt : ez a' körülmények' kényszerűségéből folyt.

A' kormány t. i. 1831 után is még sokáig ércz iga alatt tartá a' sajtót.

Az alkotmány' a' közigazgatás és közkezelés' reformját a' legszelidebb alakban sem vala szabad javasolni.

Azonban megengedték a' magánjogban, az ösiségtől kezdve, a' többi hűbéri intézmények és aristocraticus előjogok ellen olly eszmepropaganda, mely mindent ugyan el nem mondhatott, de arra nézve eleget fedezhetett föl, hogy gyűlöltebbé tehesse a' létezőt, mint a' sokoldalú megvitátás, mely a' figyelmet a' politikai viszonyokról a' vagyonyviszonyokra, a' szabadság' érdekeiről a' nemzetiség' igényeire, a' közigazgatásról az állam' szerkezetére vezethetvén, minden tér' egyenlő kiderítése által a' haladási vágyat az ovatossággal, az elvek' kívánatait a' helyzetek' ismeretével mérsékelhette volna.

Ekkora tapintatlanságot most semmiféle kormány nem követne el.

A' közelebbi évek az eszmék' összefüggéséről nagy leczkét adtak.

'S ki hinné jelenleg, hogy azért, mert az oskolai könyvekben különálló tan a' magán- és közjog, tehát az életben is el van választva, 's hatása az elsőnek a' másodikra nem eldöntő?

Akkor azonban a' ministerium úgy gondolkodott, hogy az anyagi reformokat csak cameralis szempontból kell tekinteni, 's ha az aerariumnak idővel használhatnak 's néhány felülről sem kedvelt előjogot megtépdelhetnek, ez esetben, kevés kifogás lehet penditgetésök ellen.

A' kormány' most említett hangulata más választást nem hagyott, mint Széchenyiét, — legalább azok számára nem, kik szeretnek eredményért küzdeni és elővonzalommal nincsenek oly pálya iránt, mely siker helyett csak politikai szenvedéseket mutat föl.

1831-ben, midőn a' *Hitel* világot látott, a' herczeg-minister elcsukatta volna, ki arra izgat, hogy a' felsőházban néhány püspökkel, néhány kormányhivatalnokkal és néhány birtoktalan mágnással kevesebb legyen, az alsóház-

ban pedig a' sok nemes mellé egypár gazdag polgár is leülhessen. De e' szigor nem akodályozá, hogy a' *Hitel'* megjelenésétől kezdve egy eszmében aránylag gazdag, javaslatában merész és szenvedélyeiben néha féketlen irodalom támadjon, mely azon *aegis* alatt, miként vitatásai csak magánjogi kérdésekre terjednek ki, a' közszellemet a' *rendi alkotmány* ellen annyira fölfegyvereztette, hogy néhány évvel utóbb, már a' feudális intézmények a' közjogban is népszerűtlenné váltak, többé a' *rendi alkotmány'* reformja rokonszenvvel nem birt, és minden vitatás oda központosult : hogy a' népképviselő, mely a' sürgető korigények közt foglalt helyet, minő alapokon rendeztessék, 's mennyi tért hagyjon meg az aristocratiai elem' számára?

Széchenyi, mind mondám, elfoglalta az egyetlen nyílt utat, melyet nem őrzött gyanu, nem kísért üldöztetés, 's mely a' nagy reformokra mégis elég biztossággal vezetett.

Ily szempontból kell az ő állását a' haladási politika irányában megítélni.

A' sérelempárt vezérei magok is, eléggé felfogni nem tudták, a' terrenumnak, melyre Széchenyi lépett, fontosságát.

Semmi sem mutatja ki teljesebb mértékben akkori helyzetünk' nyomoruságát és a' politikai tekintélyek' felszíniségét, mint az ellenzéknek azon stereotyp és örökké ismételt megjegyzése, hogy Széchenyi az elv-kérdéseket nem szereti, 's az alkotmányos jogokat, melyek a' kormány' visszaéléseinek áldozatai lettek, kevesebb eréllyel igyekszik kivívni, mint a' pártnak többi szónokai.

4-szer) Széchenyi, hogy a' reformoknak noha lassúbb, de kétségtelen diadala biztosítassék, a' *socialis tért* választotta fő táborhelyül, honnan a' régi visszaélések és tespedés ellen nyílt, vagy be nem vallott megtámadásokat intézett.

A' társulatok által az eszméket, nagy anyagi vállalkozásaival a' nemzet' kiállítási erejét akarta összpontosítani.

Minden kezdeményezései az ipar', közlekedés', kereskedelem' és tudomány' mezején, összefüggésben voltak oly centralisatiojával a' közgazdagságnak és értelmi sulynak, mely Budapestet Magyarország' szívévé és Europa első rangu városává emelhesse.

És itt ő, az ősz Duna' két partján, nem csupán egy fényes, egy gyorsan fejlődő várost kívánt látni, mely palotáival, árucsernokaival, iparrakhelyeivel, tudományos és művészeti intézeteivel a' nyugot-európai régibb testvérekkel versenyezhesen, — nem, ezen ragyogás Széchenyi hidegen hagyta volna, ha az magasabb czélokkal nincs párosítva, 's az anyagi előhaladáson kívül sokkal fontosabb törekvésnek nem válik eszközévé.

Budapest, mint a' fölvirágzott magyar nemzetiség' központja, mint az egyesített erejű és összeforrt érdekű magyar hazának székvárosa, birt előtte jelentékenységgel.

E' nélkül minden varázsát elvesztette volna.

Mert az, mit eddig mondtam, az, mi által mostanig Széchenyi politikáját jellemeztem vala, egy fő szempontnak volt alárendelve, mely körül, mint tengely körül forgott e' nevezetes férfiúnak, minden gondolata, vágya, tette.

Fajunk megvédése és nemesebb kifejtése : imez vala Széchenyi vezéreszméje.

Ő az alkotmányosságot szintugy mint az anyagi haladást csak a' szabadság' és polgárisodás' igényeivel azonosított nemzeti kifejlődés' alapján kívánta terjeszteni 's a' nemzetiség' rovására, sem az alkotmányosságnak, sem a' közvagyonosodásnak zászlóvitelét nem tudta, nem akarhatta volna elvállalni.

Széchenyi az országos reform' vezére, és Széchenyi a' város-szépítő bizottmány' tagja, Széchenyi a' nagy tervek

közt, és Széchenyi a' kicsiny de szintén szükséges foglalkozások mellett, főként magyar volt; oly főnöke a' nemzeti pártnak, milyenhez hasonló, terveinek mélységét, következetességet és sikerét tekintve történelmi férfiaink közül senki sem vala, 's közelebről aligha leend.

Irányszemélye lévén egy veszélyben forgó népet az emberiség' számára megmenteni 's dicsőségre emelni, természetes vala, hogy a' feladat' rendkívüli nehézségei szerint, a' reform-kérdések' megpendítésében és keresztvitelében több óvatossággal 's öntagadással kellett birnia, mint azoknak, kik a' szabadság' és egyenlőség' bálványképeiért a' nemzetiség' oltárait készek voltak lerombolni.

'S akármennyit beszéltek kortársai nyakasságáról, indutalosságáról, és apró következetlenségei felől : az idő megmutatta, hogy modora és taktikája csakugyan a' legjobb volt.

Széchenyi látta meg t. i. legélesebb szemmel a' tett és kivihetés közti viszonyt.

Ő a' reformtörekvés és az előtóduló nehézségek kölcsönös súlyát, — ő a' politikai erőtant, inkább fogta fel, mint híres declamátoraink' egész raja.

Észrevév : mikor kell izgatni vagy hallgatni; hivatkozni az érzésekre vagy az értelemre; lealkudni, vagy követelni; megalázni magát, vagy büszkén fölmutatni szándékait.

Többnyire kitalálta a' módokat : miként lehet egy szabad kérdés' fejtegetése, egy közönyös lépés megtétele által, egy féltékenyen őrzött, egy előítéletek és a' hatalom' kezétől védett kérdés alól az erkölcsi 's phisycal támaszokat rendre kiszedegetni.

Ezen ravaszság az agitator' tulajdonaival összekötve, ismert viszonyaink közt, a' reformok megindítására nélkülözhetlen kellék volt; valamint utóbb, midőn már a' hala-

dás' eszméje a' jobb oldalon is elfogadtaték, Széchenyi statusférői önmérséklése és aggódó óvatossága, ha kellőleg méltányoltatik, sokáig sulyegyenben tarthatá még közügyeinket, 's az újjáalakulás veszélyeit apasztotta volna. —

De ámbár én mind ezt örömmel bevallom, ámbár meg vagyok győződve, hogy Széchenyi eljárása a' többi újtókénál sokkal bölcsebb volt : mégis alig tudom képzelni, hogy Magyarországon, a' létező belső és birodalmi viszonyok közt, a' gyökeres átalakulás nevezetes rázkódások nélkül megtörténhetett volna, még akkor is, ha Párisban egy czél-ebédért össze nem vesznek a' parlamenti pártok, 's a' februári forradalom ki nem üt.

Mert a' békés regeneratio, — bármennyire föntarthatlan a' mult — ha alólról vezettedik, 's nem felülről, *mint reform-politika*, igen kétséges eredményü.

Továbbá oly nagy kérdések', melyek a' magánjogban a' hűbéri viszonyok' eltörlését, a' közjogban a' rendi alkotmánynak képviseleti rendszerré változtatását igénylik, akárminő *egymásután* szerint oldassanak meg, előbb utóbb találni szoktak a' társadalom' valamelyik rétegében erőkre, melyek, vagy az áldozatot, vagy az áldozat' lassuságát megsokalják.

A' magyar aristocratia ellen a' józan embernek kevés panasza van. E' rend, mint szintén a' magas clerus, a' reform' korszakában hazafiságának fényes jeleit adta.

A' magyar nép' becsületességére pedig a' legmélyebb megindulás nélkül gondolni is alig lehet.

De mind ezen kedvező körülmények mellett is én igen kételkedem : hogy az utolsó pozsoni országgyűlés' VIII-dik

és IX-dik cikkelyeiben foglalt kérdések, t. i. a' közadózás és örökváltság mindig csendes', mindig higgadt vitatások' útján eldölhettek volna-e?

Hogy a' februari forradalom' hirére támadt közmegdöbbenés alatt átvitethettek : ez a' rendes útoni megoldás' természetére nézve határozó adatokat nem szolgáltat.

Továbbá Széchenyi agitatioja szerint is kellett egy időnek bekövetkezni, midőn a' magánjogi reformok az alkotmány' revisioját szükséglendik.

Történt volna az újjáalakulási kísérlet, e' mezőn, akár codificatio útján, mint a' februari napok' bekövetkezésekor ; akár pedig egyes nagy billek által, vagy azon középneben, mely a' rendszeres munkálatok neve alatt fordult nálunk elő : mind a' három esetben végtére csak azon confiniumhoz is elérkezénk vala, mely lényegesen az örökös tartományok és a' közöttünk viszonyokra vonatkozandék, 's hol a' birodalmi egységet Magyarország' önkormányzásával, az új alapokon kellett volna összhangzásba hozni.

És ezen időpontban akár absolutisticusnak, akár alkotmányosnak képzeljük a' monarchia kormányzási rendszerét : nem marad-e kétségtelennek, hogy a' reform-politika is egy részét a' sértett érdekek' mély fájdalomának 's egy részét az ingerült szenvedélyek fölhevülésének kikerülhetővé nem tette volna.

Világért sem czélzok itt forradalomra.

Csak annyit akarok mondani, miként a' békés reformok vezérpálczája alatt is, annyira, mint képzeltük, biztosítva nem valánk a' rázkódásoktól, melyek egyéneket és érdekeket temethettek volna el.

Ezen sejtelem még bizonyosabbá válik, ha régi közjogunk gépét és a' szellemet, mely újításra buzdított, hasonlításba hozzuk. —

A' kormány a' közjogi reformok' említését nem szivelte.

Az ellenzék az alkotmányos visszakövetelést szélsőig üzte ugyan : de szintén félt az országgyűlés reformjától ; mert hitte, hogy az akár a' két ház' jogát, akár a' házszabályokat, akár a' parlamenti reformot a' pairség és képviselő' elemeire nézve hozza szőnyegre, mindenik kérdés, ha napi rendre kerülne, a' szabadelvű nézetek ellen döntetnék el.

Általában a' pártok öszhangoztak azon vágyban, hogy az általok sürgetett vagy eltűrt reformok' nevezetes részét, a' régi alkotmány' gépén járassák le.

Legalább 1831-től fogva 1844-ig ilyen volt a' hangulat.

Minő következménynek kellett e' hangulattól folyni?

Minő tüneteményeket állított és fogott volna szükségileg előállítani ama tény, mely szerint, az eszmékben a' forrongás megindították, oly czéllal és oly kényszerűség mellett, hogy eredményei többnyire a' régi közjog' kerekein örültesselek le.

Röviden megmondom véleményemet.

A' nagy érdekek, melyek a' magyar alkotmányban magokat képviselték, 's az új eszmék által többé kevésbé áthatva, önként kívántak a' patronatusok alá bizott polgári és népi érdekeknek az ország regeneratiojában szavat és sulyt szerezni, a' következők valának : a' *magas clerus*, a' *magas aristocratia*, a' *közép és alsó nemesség*.

A' királyi városok' befolyása csak képzelmi volt, és a' számitásból bizton kimaradhat.

Ezen érdekeknek lön feladata a' kormánynyal kezet fogva a' békés alakítások utján oly törvényeket létesíteni, mikből rendre a' hűbériség bilincseitől menekült magánjognak és gyors anyagi kifejlődésnek támadnia kellett, hogy aztán az új állapot folytonosan hatva a' közjogra, a' rendiségből lassankint képviselői rendszer nője magát ki.

Az ily békés reformnak nem lettek volna több szirtjei és több örvényei, mint a' melyeket fenebb elősoroltam, ha alkotmányunk sajátsága a' kérdések nyugott és egyarányu tárgyalását kimondhatatlanul nem nehezíti vala.

De nálunk, midőn a' szabadelvű irány nagyban kezdett működni, már a' törvényhozásra befolyó érdekek *nem egymás mellé és egymás kiegészítésére, hanem egymás ellen voltak állítva.*

A' megyék a' közép és kicsiny nemesség' eldöntő befolyása alatt valának. A' felső kormány a' közigazgatástól és közkezeléstől kezdve a' legigénytelenebb kérdésig a' megyékre aránylag csekély hatást gyakorolt. Minden érellyes intézkedéseit a' táblabírák gyanus szemmel tekintették 's vagy a' törvényes *vis inertiae*, vagy a' hivatalnokok' párt-rokonszenvei által paralysálták.

Ezen állapot kivált 1825 után az elfogulatlan vizsgáló előtt kétségtelen volt.

Következett belőle : hogy a' megyéktől, ugy mint azok hangolva valának, ugy mint azok egyedül a' közép nemesség' kezében állottak, sem a' mánási rend, sem a' főpapság, sem a' felső kormány érdekeinek oly pártolását, sőt még kimélését sem remélhette, minő pártolásra hivatásánál és azon sulynál fogva, mellyel a' társadalomban birt, számolnia kellett.

Az alsó tábla követői, e' tények' bölcselete szerint, a' reform-kérdésekben ritkán mehettek olyatén utasításokkal Pozsonba, mik a' felsőház' elemeit megörvendeztethették volna.

Szünetleni negatio a' kormány', a' mánási rend' és a' főpapság' irányában vala az alaphang. —

De ha egyoldalú volt a' megyei 's ez által az alsó-táblai szellem, másfelől a' felsőház saját szerkezte és a' tárgyalási rendszer következésében, hivatva lenni látszott, hogy e' szellemet épen semmi tekintet alá ne vegye, vagy

azzal addig daczoljon, míg engedékennyé, húnyszá és szó-fogadóvá teszi.

Angliában és a' többi alkotmányos államokban ha a' peerek egy alsóházi javaslatot egyszer visszavetettek, az, az egész országgyűlési szak alatt nyugvék : ezen elnapolás a' peereket ellenzéseikben megfontolásra kényszeríté. Nálunk tiz izenet is váltathaték lényegtelen kérdések sőt irmodori vélemény-különbségek felett is. Az ily kiapadhatatlan nunciumok a' középnemesség' követeléseinek árcsökentésére találtattak föl, 's azonkívül, hogy a' tárgyalást rendkívül lassították, arra szoktaták a' főrendeket, hogy az alsó tábla' indítványainak kevés sulyt adjanak.

És a' főrendek többségének, a' fenálló szervezet miatt, okvetlenül gouvernementalnak kellett lenni, 's csak ezen áron lehetett mellesleg aristocratiai vagy clerical. A' ház' alkatása hozta magával az ily függést, 's nem felső aristocratianknak — mint egésznek — szellemi és erkölcsi megromlottsága.

De ámbár a' mágnási tábla alig birt más véleménnyel, mint a' kormány, — legalább a' fontosabb kérdésekben kétségkívül nem; még is abból, hogy egy törvénycikkre nézve a' követi táblával megállapodott, épen nem következék, miként fen a' veto-jog csak rendkívüli esetekben fog használtatni. Sőt nevezetes része a' fölterjesztett javaslatoknak mellőztetéek, a' miket pedig az udvari cancellár a' tanácskozás zárnapjai alatt leküldött vagy concertatio végett lehozott, azok gyakran majdnem ujraszerkesztve voltak.

Végre még megjegyzendő, hogy az ily parlamentaris huzalkodások' látványát is csak három évenként egyszer lehetett élvezni. —

Nem csoda : ha a' törvényhozó hatalom' ezen szer-

vezete a' tekintélyek' és tevéketlenség' korában a' czélnak megfelelt.

Mig az állami formák nem az alkotmányosságért kerestettek, hanem az alkotmánytalanság' eltakarása végett : az a' mód volt legjobb, mely mellett illendőséggel lehetett legkevesebbet tenni.

De midön a' reform komolyan sürgettették, minden más nézpon alá jött.

Miért említsem, hogy az érdekeknek mesterkél szem-betétele, mihelyt a' haladási mozgalmak elkövetkeztek, mihelyt a' változtatások mellett erős közvélemény támadt ; legott a' reactionarius iránnyal a' szélsőségeket állította küzdterre, és a' karzat' erkölcsi terrorismusával igyekezett azon tért keskenyíteni, melyet a' törvényhozás, szervezete az újítások' feltartóztatására nyitott ?

Tudjuk, miként ama felsőtábla, mely a' legszokatlanabb ellenállási módokkal vala ellátva, az eszmék' hevesebb küzdelme közt oly ostromoknak lön kitétetve egészben és egyéneire nézve, mik az elkeseredés' gyarapításán kívül, más eredményre alig vezethettek.

Azonban higyjük bár el, hogy e' feszült viszony, midön a' februari forradalom kiütött, már tetőpontját érte, és kedvetlenebb alakokban többé nem vala kitörendő : de ekkor is fenmaradt egy másik tekintet, mely a' békes reformok barátait méltó nyugtalanságra ébreszthet : t. i. a' megyékben elterjedt indítványozási düh, 's azzal szemben az országgyűlés' lassu és sikertelen tárgyalási rendszere.

Mert Széchenyi föllépése óta nagy öszvege a' reformjavaslatoknak rohanta meg a' megyéket, 's 52 székhely lett a' honboldogítás' hivatalos tanyájává.

A' tervkészítők nem utánozták az elmemélység' és óvatos tapintat' tekintetében a' *Stadium*' íróját ; nekik elég volt, ha szabadelvűiek lehettek mint ő, 's a' kivitel' nehéz-

ségeit érintetlen hagyták, mint Széchenyinek kelle akkor, midőn a' közjog' megkövesült formáira vonatkoztak.

A' megyegyülések *en bloc*, egész nyalábbal, fogadták el az indítványokat 's tevék utasításba.

De az országgyűlésnek, mely három évben egyszer tartatott, tárgyalási lassúsága épen ellentéte volt e' kapcsolásnak.

A' megyén az indítványok életkérdésnek kiáltattak ki.

A' dietán vitatási sort is alig kaptak.

Egy valláskérdés, vagy egy sérelmiügy iránti nuncium-váltás elvett minden időt.

A' megyék' önkormányzása és utasítási rendszere a' széles folyamhoz hasonlított, mely a' reform' árját nagy hullámokban, 's gyors eséssel tóditotta a' cél felé; az országgyűlés vontatott 's rendkívül nehézkes tárgyalási rendszerével egy keskeny torkolat volt, mely a' roham' nagy részét föltartóztatá, 's a' kiöntések' veszélyét az ár' növekedő sebességével arányban, tette hihetővé.

'S ha igaznak látszik, miként a' februári forradalom' kiütése nélkül a' közjogi reformok, a' városi üggyen kívül, alig jöttek vala még évekig szőnyegre; akkor legyen szabad gyanítani, hogy az átalakulás többi nagy kérdései, a' mi municipalis életünk' és országgyűlésünk' ellenkező irányu gyarlóságain néha elvesztették volna békés természeteket. —

Az eddig fölhordott okokkal csak annyit akartam kijelelni, miként, haszintén a' reformmozgalmak megindítása és folyama alatt a' kevésbé haladó pártok által is elismerték a' csendes és rázkodások nélküli átalakulás' lehetősége; mégis a' lehetőség szoros értelemben véve, igen problematicus dolog volt, még oly ábrándnélküli számítónak, oly óvakodó férfinak, minő Széchenyi, tervei szerint is.

Nyugtalanságok, és az érdekeknek éles surlódásai,

fölváltva adtak volna fegyvert most a' magát bőszerűen védő reactionnak, mely tovább sodortatni semmi kecsge-
tésekért nem akar; majd a' tulcsapongó újítási hajlamnak,
mely győzödelmeiben határt 's mértéket nem tart. És ná-
lunk is bebizonyuland vala, miként egy regeneratio' crisi-
sei, akármily józan uton eszközöltetnek, szelidek és alig
észrevehetők nem lehetnek.

De midőn Széchenyi politikája szerint is a' háborithat-
lan rend iránti bizodalom igen vérmes remény vala; más-
felől nagy adag rémlátásnak kell agyvelönket felhevíteni,
ha akármelyik reformvezérünk' tervéből eredettnek akarnók
bebizonyítani azon óriás forradalmat, mely mint a XIX-ik
század' legmeglepőbb tüneménye, ragyogva és pusztitva
vonult láthatárunkon végig.

Kossuth politikája 1841-től 1847-ig sokat tön az állami
és társadalmi érdekek' élére állítására.

Kényes birodalmi viszonyok érintettek óvatlan mo-
dorban.

A' nagyobb birtokosok megdöbbenéssel kezdének oly
változások' elébe nézni, melyeket addig, mig a' dolgok'
vezénylete kimélő kezekben volt, maguk sürgettek legin-
kább.

A' tömeg minden ok nélkül gyanakodóvá, a' közvélemény
csekély tekintetek miatt szenvedélyessé, a' korszellem, hol
szükség sem volt, követelővé, a' reformirány, hol alakítani
sem birt, szétbontóvá vált.

De ezen izgatott állapot, bármint nyomozzuk, köve-
teléseire nézve rokonságban nem állott sem a' társadalom,
sem a' monarchiaelleni eszméssel.

Kossuth' terveiből elég destructio folyt, de semmi til-
takozás a' társadalom alapjai ellen, semmi positiv vágy a'
forradalom' előidézésére, akár socialis irányban, akár sza-
badsági háboru' alakjában.

Ha a' februari napok nem boritják lángba Európát, Kossuth a' mozgalom' élén kétségkívül idézhetett volna elő elkeseredést a' mérséklettek közt is; idézhetett volna elő megmakacsolást, mely a' szükséges reformokat is visszaveti, és kicsapongásokat a' szellemben és tényekben, melyek a reactio' megtorlására emelendek fegyvert.

Az ő hosszas suprematijából következheték lázongás a' földesurak ellen, vagy az ily rendetlenségektől félelem miatt elnémitása a' véleményeknek és tulengedékenység oly lényeges kérdésekben, melyek megoldásukat, mint a' gordiusi bog, kettémetszés és nem kifejtés, bitorlat és nem szoros igazság szerint lelték volna föl.

Az ő izgatási modorából, vagy a' kormány elzsibbasztása's rendetlenség; vagy provisorium és szigor támadhat vala. De ezeknél több aligha.

'S nem találkozék ember, nem volt véleményárnyolat, melynek hatása békés átalakulásunkat a' forradalom' ösvényei közé ragadta volna, akár tervei által, akár a' terveknek, akkor be nem látott, de logikai eredményei szerint.

Erről, ha a' mult évek eszméinek történetét figyelemmel vizsgáljuk, meggyőződhetünk. —

Összevonom a' mondottakat.

Miután nálunk a' régi állapot többé fentartható nem volt, önként felmerül a' kérdés : *hogy midőn a' mozgalom elkezdődött, midőn Széchenyi reformatori pályáján megindult, mutatkozott-e elég kezesség az új állapotnak, a' lényeges átalakulásnak békés utoni keresztülvitelére?*

E' kérdés' vizsgalatából — nézetem szerint — egészen kielégítő eredmény nem fejlik ki.

Sok körülmény t. i. azt látszik gyanítatni, miként ha a' februari forradalom ki nem fogott volna is ütni, az egészen békés és zavartalan átalakulás Széchenyi higgadt tervei által sem vala teljesen biztosítva.

De viszont minden jel oda mutat, hogy még a' legtúl-
zóbb izgatóink kezei közt sem fajultak annyira el a' reform-
törekvések, miként az átalakulás küzdelmei által az állam'
és társadalom' alapjait széthányó rázkodások 's nagy forra-
dalmi kitörések támadhattak volna, akár előreszámításból,
akár' a' tények' logikai fejlődése szerint.

Következöleg a' nemzetet a' föntarthatlan multból 's
a' véghanyatlás' örvényéből kiragadni, és bár merész de
számító politicával az átalakulás korszakába vezetni, oly
kötelesség volt, melyért mostani szerencsétlenségeink
miatt, semmi méltó lélekváddal nem halmozhatják magu-
kat józan reformereink.

A' történezet soha igazat nem fog adni azon költői
kedélyü, meleg képzelődésü, de korlátolt eszü ábrandozó-
knak, kik mert alkalmatlannak találják a' jelent, a' kortes-
és táblabirói világba vissza vágyodván, a' hajdani despe-
dést dytiramokkal idvezlik, 's meggyőződve vannak, hogy
gyakorlati és bölcs eszmét mondanak el, midön fejünkhöz
csapják azon észrevételöket : miként a' magyarnak haladni
nem kellett volna ; mert a' reformvágy csak külföldi maj-
molásból támadt, nem fekvék a' nemzet' belszükségeiben és
helyzetünknel fogva megsemmisülésnél 's forradalomnál
egyébre nem is vezethetett. —

Még nincsenek kimerítve a' kérdések, melyeket min-
dennek tekintet alá illik venni, ha itélni merészel arról :
hogy fölrázni-e, vagy elsúlyedtségében meghagyni kellett
volna Magyarországot?

Még egy a' multról visszafordított és a' jövődre
irányzott szemle van hátra ; még egy vizsgálat, melynek
eredménye fogja kiegészíteni nézeteinket.

Eszméim felvett fonala szerint t. i. elérkeztünk a' refor-
moknak, melyek Magyarországot 1831 után folytonos moz-
galomban tartották, birodalmi és europai jelentőségéhez.

Arról is kell valamit biztosan hinnünk : hogy ha szintén kétségtelen veszélyei valának az átalakulásnak, e' veszéllyel szemben az eredményei csak közönségesek, csak mindennapiak lettek volna-e; vagy pedig olyanok, melyek a világpolgárosodás érdekeihez csatlakozván, egy nagy törekvés' egy világ-czél' létesítésére határozottan munkáltak volna? —

IV.

Lássuk tehát :

Volt-e a' főleg Széchenyi által képviselt iránynak plasticus ereje, mely a' sürgetett reformot élővé, tartossá és gyümölcsözővé tegye?

Továbbá :

Nem látszott-e az indítványozott új állapot, azonkívül, hogy ben hasznos vala, kün, europai szükségnek : azaz, volt-e remény, miként az átalakulási kísérlet' feltartóztatása vagy elfajulása esetében is, az eszme, mely a' reformterv' élető és alakító szellemévé lön, nem semmisülend meg, hanem, a' legroszabb történetőség közt is, legfőlebb más formákat fog magára öltetni? —

Ezen iker-kérdéseket vizsgáljuk összefüggőleg és részletesen. —

A' mit megfejtteni nem tudok, azt a' világon leginkább gyűlölöm : megöltem volna a' Sphinxet mint Oedipus; vagy hagytam volna magamat a' mélységbe taszittatni. — Igy szól valahol Proudhon, korunk' legnyugtalanabb szelleme.

Én ily békétlen nem vagyok; mert tudom, hogy a' hőlcességnek határai vannak, 's a' ki mindennek megfejtéséhez nyul, az a' tévedéseket szándékosan akarja terjeszteni.

De be kell vallanom, miként semmi több ingerrel előttem nem bir, mint a' tények' okainak és az események' értelmének megtalálása.

'S hiszem, hogy a' magyar nemzet tévedései, nagy mértékben épen onnan eredtek; mert midőn cselekedetei és szenvedései által gazdaggá tette történetét, e' kincszekrényt zárva tartotta, vagy legalább belőle nem merített a' jelen' számára elég tanuságot: hanyag volt a' visszaemlékezésben, 's így sem erejének, melyel birt, sem a' nehézségeknek, melyek ellen küzdött, ismeretéhez nem juthatott.

Ezen meggyőződéselem mentsen ki, ha igen gyakran bajlódom a' multtal, midőn a' jelen számára keresek tanácsot és segílyt. — Már rögtön tárgyamra térek.

Mi az osztrák birodalom' európai feladata? e' kérdésnek világosabbnak kellett volna azután lenni, hogy a' rajnai szövetség alakult, II-dik Ferencz a' római császárságot letette és látható vala, miként Napoleon' megbukásával is többé Austria Németországra sem oly elhatározó és irigységet nem ébresztő, sem oly népszerű és tartós befolyást nem gyakorolhat, mint azelőtt.

De bár Austria hivatása az imperiumi kötelességek' 's csalálmak' elenyészésével jellemzőbb körvonalokban merült föl; bár a' lángeszü udvari tanácsos Gentz mély politikai átnézettel mutatott e' hivatásra és föltételeire: mégis a' *Bund*' megalakulása óta, rendre kiki hozzászózott a' hagyományos eszmékre térni vissza, 's nem tekinteni az osztrák császárság' számára más feladatot, mint a' mely történetileg ragadt a' római császársághoz.

A' *Bundot* széttépték az 1848 diki események, 's a' német zavarok' sötét percei alatt megint megvillant azon gondolat, hogy Austriának európai jelentősége nem függ oly szorosán németországi szerepével össze, mint régen hitték; sőt könnyen lehet képzelni állást, melyben a' közép és alsó Duna nagyobb támpontot nyujthat politikájának 's világbefolyásának, mint a' felső Duna, a' bal Rajnapart, az Elbe és Weser.

Miután azonban most Németországon a' forradalom' kiöntései többnyire medreikbe tértek vissza; ismét feledésbe kezd menni minden eszme, mely Austria hatásának más confiniumokat tűz ki, mint a' régi korban feltört barázda-vonalok.

Meddig fog tartani ezen inkább traditionalis, inkább a' multakért beesben álló, hogysen a' jövőt biztosító felfogás? meddig azonosítatik monarchiánk' szerepe Németországgal, érdekeink' összege ennek érdekeivel? oly kérdés, melyet nehéz volna most még elhatározni.

De, hogy végtére mégis ütni kell a' teljes kiábrándulás órájának, a' dolgok' természetében fekszik.

Eugen herczeg, kihez hasonló hirü tábornoka a' birodalomnak Radeckyn kívül azóta sem volt, 's ki politikai belátására nézve szintén magasabban állott, mint azon naphősök, kik VI-dik Károly udvarában őt törekedtek a' divatból kihozni, 's néha az előszobákban hoszasan is megvárakoztaták: — Eugen herczeg, miután Austria zászlói már a' félholdon eldöntőleg győzedelmeskedtek 's a' karlowitzi és passarowitzi békekötés által a' török birodalom mostani tengő állapotjára süllyedett; ismétlem, Eugen a' zentai hős, Austria' nagyságának és dicsőségének érdekében, VI-dik Károly császárnak azon bölcs, de akkor figyelemre nem méltatott tanácsot adta, hogy a' birodalom' központja Budára tétessék át.

Ez által Németországban helyzetét nem hagyta volna föl; de megtartván kapcsolatát nyugottal, politikája inkább kelet felé irányult volna, 's hatalmát az aldunán a' kedvező perczekben szilárddá teheté vala, és most a' keleti kérdés nem fenyegetné Európát.

Széchenyi egy századdal utóbb, bár az oriensi viszonyok mostohábbá váltak, Austria hivatására nézve Eugen herczeg véleménye mellett volt.

E' részben meggyőződése annyira szilárd vala, hogy reformjainak és honreményeinek alapja rendült volna meg, midőn Austria állandólag leveszi kezét a' keleti ügyekről.

Széchenyi hazánk' parlagban heverő anyagi és szellemi kincseinek, 's a' magyar nemzetiségben rejlő regenerationalis erőnek roppant belértékét ismerni tudta.

Ő belátta: mily könnyen lehet kimélt és óvatos politika által az ország' felvirágzását a' nemzetiséggel egy vonalon tartani.

Hitte, hogy ha gondatlan kezek, vak hevőkben nem tépnek mindent korán szét, hazánk' anyagi és értelmi gazdagságát oly magas fokra emelhetni, miként tettleg a' birodalom' valóságos központjává válandunk, 's bár eleinte észrevétlenül, de az idők' folyama szerint mindinkább a' mi érdekeink fognak a' monarchia belkormányzásában és külviszonyaiban elhatározók lenni; midőn aztán a magyar Duna' büszke hajjai vezetik statusférjaink' pillanatait az „avulsák“ felé, 's Austria politikája a Keleti kérdések' megoldásakor ha nem is kizárólag adand szabályt, de legalább képes leend azon nagy sulyt vetni a' mérlegbe, melyet geographiai helyzetének előnye, európai civilisatiója és annak biztos, sőt önérzet-teljes tudalma nyújt, hogy Keleten egy fontos positiót sem áldozott hanyagságból, této-vázásból vagy gyöngeségből fel.

Széchenyi hitte, miként nem erőszakos nyelvtérjesz-

tés, de az értelmi felsőség' olvasztó és kibékítő, hódító és megnyugtató ereje által nemzetiségünket oly magas tökélyre lehet emelni, hogy valamint az európai polgárosodást magába átveszi 's keleti sajátosságai szerint önállólag reproducálja; szintugy alkalmassá fog válni közvetítőnek Kelet és Nyugot közt, alkalmassá, szellemével Keletre hatva, nagy európai hivatást tölteni be : mert származása és fajrokonsága az előázsiai népekhez közelebbi bejáratot nyit, mint a' többi nyugoti nemzeteké, 's mert másfelől, nem lévén a' szlávoknak a' hatalom miatti természetes vetélytársa mint a' german elem, erkölcsi befolyása kevesebb féltékenységet, gyűlöletet és ellenhatást fejteud a' keleti szláv népeiségeknek ki.

Széchenyinek ezen alapeszméje volt a' plasticus erő, mely reformait, ha a' forradalom közbe nem jön, élővé, tartóssá és gyümölcsözővé, sőt a' magyar nemzetiség' teljes kifejtését birodalmi szükséggé, európai igénynyé tehette volna.

De a' sors könyvébe oly véres és fölforgató jelenetek valának bejegyezve, melyek legtöbb zavart 's romokat nálunk hagytak hátra, az eszmékben, reményekben és institutiókban egyaránt.

Azonban kérdés : valljon a' februári napokkal megnyílt cyclusa a' forradalmaknak és a' forradalmak' elnyomása által támadt cyclusa a' visszaállítási vagy újraalkotási szükségeknek, megváltoztatták-e az austriai birodalomnak azon valóságos érdekeit, melyek midőn a' mohácsi veszedelem után I-ső Ferdinánd a' magyar koronát fejére tette, megosztott örökségként szállottak a' monarchia többi tartományaira is, 's melyek miután Eugen herczeg fényes győzedelmei következtében határaink a' Dunán, a' Száva mellett és a' tengerpartok körül közvetlenül Szerviaig, Boszniaig és Török-Croatiáig nyulnak, oly világosokká és

oly fontosokká váltak, hogy — bár néha meghallgatlanul másfél századon át folytonos figyelmet kértek, sürgettek és követeltek? —

Én azt hiszem : ezen érdekek most még erősebbé 's mellőzhetőnebbé váltak.

Jelenleg ugyan, mint látszik, az osztrák diplomatiának figyelme más tájponatok felé van irányozva, 's Kelet' jelentősége a' viszonyok által parancsolt előleges megoldások miatt háttérbe vonult.

Ez a' birodalmi körülmények közt természetes.

Austriának, hogy a' középidoi babonás kifejezést használjam, *külön szerencsecsillaga* van, mely minden homály után nagyobb ragyogással tör ki.

Az ő horoscopja eddig más ösvényeken vezette nagyságra, mint a' többi államokat.

Taleyrand megjegyezte, hogy mikor gyökere fenyegettetik, akkor virul föl.

„Crescit sub pondere palma“ : ezen eszme szövődik Austria történetének fordulatoncjain át.

Midőn elhagyva volt, emelkedék.

Midőn szerencsétlennek tünt fel, ment nagy korszakok' elébe.

A' történetet a' legregényesebb és csudálatos módon tesz tanuságot a' dynastia 's a' birodalom ily rendkivüli sorsáról.

Nem említem ama határozó pillanatonkat, melyekben a' lengyel király megjelenése a' török által szorongatott Bécszet az ostrom alól fölszabadította. Mert a' gondviselés e' segítsége inkább illette az egész keresztényvilágot, mint különösen azon keresztény államot, mely közvetlen vesztélyben forgott.

Ez a' templom' és mosche', a' tornyok' és minarettok' kérdése volt, 's Bécs' bevételekor sem dölhetett volna vég-

kép Bécs ellen el, — oly bizonyosan nem, mily kétségte-
len, hogy a' nyugot-európai polgárisodás és állami erő, ha
a' veszély érzete által összpontosult volna, több sullyal
birand vala, mint a' barbar 's még akkor nem is consoli-
dált *Kelet*, hol az izlamismus a' régi elemeket szétbontotta,
de föl nem olvastá.

Egyedül tehát csak oly momentumokat hozok elő,
melyek szoroson, arra vonatkoznak, miként Austria gyara-
podásának uj korszakát örökké a' fenyegető veszélyekből
merítette.

Midön a' palatinátusi választó fejedelem Csehország'
királyává lett; midön a' hussiták száguldó előcsapatai majd-
nem a' bécsi udvari vár előtt bolyongottak és elég sereg,
mely a' gyors megtámadást feltartóztassa 's kivált egy
megveretés' esetében állandó hadi munkálatokra támaszt
adjon, sehol nem vala: nem hitte-e a' világ, hogy a dol-
gok uj rendje támad, 's a' német császárság habsburgi
Rudolf ivadékainak kezéből idegen körbe, 's az uj ambíciók'
birtokába megy át? Sőt azután is midön a' palatinatusi
választó fejedelem, a' szerencse' gyors fordulata után, kön-
tösét sem vihette el Prágából 's valóságos földönfutóvá lön:
nem tódultak-e egymást fölváltva elő vészterhes perczek,
melyekben II-dik Ferdinand' ügye kétségbeejtő vala?
'S mégis a' harminczesztendős háboru az austriai ház'
dicsőségével végződött, és a' westphali béke birodalmunkra
nézve kedvező föltételekkel köttetett meg. —

Majdnem száz évvel utóbb a' Habsburgház' fiágának
kihalásával oly következési háboru támadt, mely a' biroda-
lom' özvegének felbontását csaknem bizonyosan maga
után vonni látszott.

A' régi szövetségeseitől elhagyott és a' foglalási, a'
jogkövetelési zaklatások által reményét vesztett királynő,
nem vala-e, midön karján csecsemőjével, szemében kö-

nyekkel a' magyar lelkesedéshez szólott, azon megdöbbsentő helyzetben, melynek a' hideg számítás szerint óriás veszélyei és kevés segédeszközei voltak?

De ekkor is igazolta magát Austria történeti szerencséje nemcsak az által, hogy meg lön védve a' trón; de az által is, hogy a' veszélyek uj élet-elevenséget ontottak a' monarchiába 's uj korszak' derűjéhez vezették. —

Napoleon hódításaikor is, midőn Bécs idegen kezekbe esett; midőn a' birodalom historiai sulypontja töreték szét; midőn az uralkodó család felső Magyarországra vonult; midőn a' campoformioi békekötéstől a' bécsiig szünteleni abnegátiok sora állott be: valljon nem gondolták-e azok, kik egyénre és államra nézve a' szerencse' makacs pártolásába bízni képtelenségnek tarták, nem hitték-e Austria barátjai és ellenségei, hogy a' monarchiának, mint európai nagy hatalmasságnak, már többé régi szerepét hoszasan fentartani nem lehet?

'S mi történik?

Bécsben, melyet Napoleon elfoglalt vala, tanácskoznak az ő fogsága fölött. Bécsben fejeztetik be a' francia forradalom. Bécsben szabályoztatnak Európa viszonyai és az 1815-ki tractátusok által Austria tekintélye 's befolyása emelkedik. —

Nem annyira ismeretlen dolgok ezek nálunk, hogy ismétlésök a' mai helyzet' constatirozásán kívül, más tekintetből felesleges ne lett volna.

De én azt hiszem, hogy a' 30 éves háboru előnapjaitól kezdve Napoleon' dicsőségének 's Austria elleni föllépésének tetőpontjáig, soha a' birodalom oly veszélybe nem sodortaték, mint a' februári forradalom után.

'S midőn e' veszélyek a' legrendkívülibb szerencsével háritatának el; midőn több jelek oda mutatnak, hogy a' kiállott rázkódások' arányában növekedett a' monarchia'

belereje : mi természetesebb, hogy reményei világtörténeti befolyása iránt, nagy lendületet nyertek?

Még 1848 közepén Lombardia egy részét hajló lett volna Austria Carlo Albertónak birtokába bocsátani; most nemcsak Szárdinia' hatalma van megtörve : de az austriai zászlók védik a' turinin kívül, felső és közép Olaszország' kormányait; az austriai cabinet erkölcsi befolyása alatt állnak Tirol' határhavasaitól kezdve az örök város' kapuiig az események, és a' Vatican, mely három évvel előbb komoly és feddő arczczal tekintett Bécs felé, most a' remény' derült kifejezésével onnan várja leginkább világi hatalmának megtömlítését.

1848 közepén Frankfurtban a' parlament, mely előbb a' német egység kedvéért az éjszak és keleti tengertől fogva Bregentzig, Haimburgig és az Erdély-bukovinai véghegyekig minden állami főbb erőket öszpontosítani 's a' democratia kezébe letenni szándékoztak, — a viszonyok kényszerűségénél fogva politikáját megváltoztatván a Porosz sas' védszárnyai alá akarta a' német egységet helyezetteti, 's a' császári koronát a' Hohenzollern-családnak ígérte. 1848 közepén Austria' németországi helyzete sokkal kétségesebb volt, mint a' harminczéves háboru legszerencsétlenebb pillanataiban. — De most a' berlini cabinet a' forradalom alatt szerzett előnyeit többnyire elvesztette. Poroszország' birtoki terjeszkedésére a' kilátások közelebről szétenyésztek. 'S mig a' közép államak emelkedési vágyának korán határ vettetik, Austria a' diplomatia' terén gyorsan nyeri vissza nagy részét régi befolyásának, 's a' forradalom által kiszántott alapköveit az 1815-ki állapotnak diadalmasan kezdé restaurálni.

Csoda-e, ha e' szokatlan, e' valóban ritka szerencsének bőség-szarvát kiüríteni akarja?

Csoda-e, ha az előnyeket, melyeket a' régi jog és a'

sok harcban edzett sergei nyujtanak, egészen érvényesíteni törekszik?

Csoda-e, ha vannak a' hirlapirodalomban, 's vannak talán a' közéletben is tekintélyei, kik nem kételkednek, hogy most suprematiáját Németországban, kizáró befolyását felső és közép Olaszországban rendezheti, s ezen eredményekre támaszkodva könnyen fog utóbb Kelet ügyeire eldöntőleg hatni?

Hogy ily magas reményekből egy sem hiúsuland meg, a' viszonyok' hideg áttekintése után, képzelni alig lehet.

Továbbá, hogy ugyan azon hatalmasság, mely a' Balticumig és a' Tiberisig az erők' központjává tenné magát, egyszersmind politicalai tulsulyát a' Bosporusnál is gyakorolhassa : ebben incompatibilitás látszik.

Mert ha Austria szláv népességének összegével megy a' Bundba, azon 18 millió szláv örökké gyanus leend a' germán elem előtt, 's viszont a' germán állandólag gyűlöltetni fog a' szláv elem által. Az ellenszenv kivált a' déli szláv fajoknál jutand, igen világos körülmények miatt, tetőpontra. 'S kétségtelen, hogy ekkor a' német polgárisodásnak, mielőtt szellemi fegyvereinek roppant táborszereit a' török határszélre vihetné, előbb fárasztó és többnyire sikertelen guerilla-harczot kellene küzdenie minden déli szláv házzal, mely ajtóit erős závárokkal védné ellene. Ily viszony pedig kevésbé volna kedvező a' szerbek, bosnyákok, bulgárok és a' havasföldi fejdelemségek' lakóinak rokonszenveit igénybe venni.

Aztán főként Észak-Németország' magas társadalmi miveltsége az állami formák' alkotmányos és szabad alapjait nemcsak megbirja, de határozottan követeli is. Austria szláv ajku népei által pedig, szintén a' társadalmi állapotban rejlő indokok' ereje miatt, sokkal korlátoltabb közjogi alakokat volna kénytelen sürgetni. Ezen szorító helyzet

folytonosan visszahatna németországi befolyására, mely népszerűtlenítené, hogy vetélytársának érdekében csökkenhessen. Ily kellemetlen összeköttetés annyira elnyelné, annyira magához sodorná Austria gondjait 's erélyét, hogy nem is fordíthatna elég időt és figyelmet oriensre.

Azonban igen csalatkoznánk, ha képzelnők, miként oriensen a' viszonyok hosszasan döntetlen maradhatnának.

1848-nak 's azt felváltó két évnek történetei eddig is sok vizsgálódásokra nyújtottak anyagot: de úgy látszik a' historiai itészet, a' februari napok által megkezdett forradalmaknak hatását a' nyugot-európai állapotokra elég figyelemmel kísérte ugyan, azonban igen hanyag volt egy jelentékeny kérdésnek eldöntésére nézve.

E' kérdés: valljon a' középeurópai mozgalmak 's különösen az austriai birodalomban folyt hadviseletek gyakorkoltak-e és minő hatást Kelet' szellemére?

Meg vagyok győződve, hogy sokkal több nehézséggel jár a' fölhozott nagy érdekű kérdésnek megoldása, mintsem én ahhoz most tüzetesen nyulhassak.

De annyi nyomozatok és fejtegetések nélkül is látható, miként az austriai déli szlávajoknak a' forradalom alatti küzdelme 's a' forradalom utáni szélesebb autonómiaja, felöltő élenkséget oltott az Ozmán birodalomban lakó greco-szláv elemekbe.

Átalában az európai Törökország' szláv népességének helyzetére nézve két korszakot lehet megkülönböztetni.

Egyik, Kara György' föllépésén kezdődik.

Szervia a' kassowai ütközet által függetlenségét elvesztvén, majd négyszáz évig volt önállóság nélkül és elnyomásban, mignem egy közönséges hajdu, Kara György zászlója alá gyűjtötte a' janicsárokkal elégületlen szerbeket 's kezdetben a' török udvar' elnézése mellett e' praetorianusok ellen, utóbb hazája függetlenségeért véres háborut

folytatott, mely sok győzelmek által őt dictatori hatalomra emelte, hogy végre alvezéreinek irigysége miatt elgyöngítvén, megalázza és földönfutóvá tegye.

Kara György a' cselszövények miatt fegyelmetlenné vált seregével a' határozó ütközetet elvesztvén, Magyarországra vándorolt, és Szervia a' portának meghódolt. De az insurgens alvezérek közül egyik, Obrenovics Milos, ki ser-tés-kereskedőből lett kitünő katonává, fölkereste régi kunyhóját, és szülőtte földén bujkálván több évekig, megint lázadásra birta az elégületlen szerbeket, 's terveinek kivitelére idegen pártfogást nyerve, csakhamar az elsőhez hasonló kiterjedést adott a' forradalomnak. Győzelmek nem valának ugyan oly jelentékenyek, mint a' hős Kara Györgyé; de a' török birodalomnak az oroszal azon időben szintén háboruja vala, 's a' bukaresti békekötés Szerviának is önálló belkormányzást szerzett. És Milos fejedelemmé lön.—

Ez az első korszak az európai török birodalom' szláv népességének helyzetére nézve.

A' diplomatiának, ha az ozmán hatalom' teljes elgyengítése nem fekiüdt érdekében, még kevesbé kellett volna Szervia sorsának illy eredményre juttatását megengedni, mint Görögország függetlenségét.

Mert előre vala látható, miként Bosnia', Bulgária', Albania' és a' Törökhórvát-részek' szlávajku népessége, Szervia' példája által hasonló követelésekre fog előbb utóbb buzdíttatni.

E' vágy a' bukaresti béke után majd lappangva és elszenderedve, majd láthatón és fölfokozva élt a' kedélyekben.

De állandó kinyomatot és széles belterjet, csak az 1848-ki forradalmak' hatásai által nyert.

Most a' keleti greco-slavismus érzi, hogy új korszakba lépett.

Reménye 's bizakodása növekedik.

Erejének öntudalmához jutott.

Szilárdul meg van győződve, miként a' keleti kérdésnek bonyodalma, megoldása vagy kettémetszése egyaránt csak számára gyümölcsözhet.

A' bosniai lázadás, mely Resid basa' reformjai miatt támadt, mely a' mahomed hitű szláv nagybirtokosok' vezérlete alatt rendezteték; a' független belkormányzás' igényeit nem tűzte ugyan zászlóira, de mély értelmű jelszavai közé zárta 's a' szerencsés fordulatok közt mindig elárulá.

Most Omer basa' győzedelmei a' bosnyák pártütöket fő támaszpontjaikból kiszorították, és a' bolgár fölkelés' első mozzanatai letiportattak: azonban nagy öncsalás nélkül képzelni is alig lehet, hogy e' véres látványok többek valának, mint egy hosszú, egy eseménydus és változatos drámának első jelenetei.

A' darab egészen eljászatni fog.

Megszakításokkal talán, de mulhatatlanul.

'S nincs állam, melyben valaha az uralkodó nemzet és uralkodó hit szerencsétlenebb arányba lett volna az elnyomott népfajokkal 's vallásokkal szemben, mint az Ozmán birodalom' európai tartományaiban.

Itt 15,500,000 lakos közül:

Török 1,100,000

Szláv 7,200,000

Oláh 4,000,000

Arnauta 1,500,000

Görög 1,000,000

A' többi népfaj 700,000. — Tehát minden 14 lakosból csak egy török. A' népesség' fele szláv; negyede oláh.

Vallási tekintetben pedig az arány ekként áll:

Mahomedán 3,800,000

Keresztyén 11,420,000.

A' mahomedanok' tekintélyes része bosnyák földbir-

tokos, kinek őse lemondott hitéről, hogy politikai befolyását megtarthassa, 's ki a' törököt határtalanul gyűlöli.

A' keresztények közül pedig csak 300,000 nem görög.

E' száraz statistikai adatok az okoskodásoknál érhetőbben hirdetik, hogy mihelyt a' slavismus' mélyebb rétegeit is áthatotta a nemzeti önállóságra törekvés; mihelyt a' görög vallás a' mahomed hit ellen, melyre az egész török állam' szerkezete, sőt magánjoga is épül, a' politikai szabadságvágyanak és nemzetiségi becsszomjnak erélyét is kizsákmányolhatja : legott elég gondja leend az európai diplomatiának Kelet' ügyei' elintézésével.

Sőt ha a' szláv forradalmi szellem' nyilvánulásai hosszas ideig háttérbe nyomatnának is, ha Szervia' és a' havasalföldi fejedelemségek' viszonyai bonyodalmakra többé anyagot nem nyujtanának ; még azon esetben sem szenved kétséget, hogy — mint fenebb megmutattam — Resid basa' reformjai által a' greco-slavismusnak szintoly győzedelme készül, minő a' fegyverek élével vivathatnék ki.

Minden oldalról tekintve tehát Kelet' ügyeit dönthetlen tényként áll, azoknak fontossága a' közel jövőendőben.

'S a' nélkül, hogy elfogulva volnánk akár az aggodalom, akár a' remény miatt Középeurópa' sorsának történhetőségei iránt, annyi előttünk világosnak látszik, mikép ezentul már Kelet ama szorosabb politikai gyűrűzetbe lép, mely a' körébe foglalt egyes államok' érdekeit általánossá és közjelentékenységuvé tévén, a' belügyekre gyakran ruház internationalis fontosságot, és a' diplomatia' mulasztásait vagy hibáit az európai sulyegyen' ingadozásai által tárja föl.

Ezentul a' mely nagyhatalom a' diván' pártfogója, vagy a' Törökországban lakó nagyobb népelemek' rokonzenveinek tárgya lesz, sokkal szélesebb dimenziókban foghatni mint eddig.

Miért?

Mert a' februári forradalom előtti időben, az európai súlyegyent fentartani akaró diplomatiának, csak egy negatívus célja volt: oltalmazni t. i. a' magára erőtlen divánt oly barátságosnak látszó befolyásoktól, melyeknek fenekén becsszomj rejlik, és védni az ájult birodalmat, minden oly spoliátióktól, miknek következése lenne a' Konstantinápoly felé terjeszkedés.

Az 1848 előtti időben azon hatalom, mely a' törökországi szláv népfajok' rokonszenvét megszerzi vala, kétségen kívül kényelmes állapotban leend-e a' diván ellenében, ha az vele huzalkodni akart, vagy tőle befolyást nem fogadott el; — mert a vallásos fanatismus, vagy a' nemzetiségi gyűlölet által örökké idézhete bellázadásokat elő, 's kényszeríthette a' portát a' házi csend' kedvéért a' kül-alárendelt-ségre.

De az ily izgatásoknak az ozmán birodalmán kívüli közvetlen hatása, legfőlebb az erdélyi oláh jobbágyoknak földesuraik elleni nyugtalanságában, 's egyes tót vagy rácz községeknek oly kitörésében, mely mint a' mocsáros vidékeken a' föld-vilány itt-ott föllobban és elenyész, határozódott volna.

Mennyire más jelenleg a' helyzet! Most, miután Ausztriában a' déli szlávok nemzetiségileg kikerekített földterrel, és nemzeti belkormányzással dicsekedhetnek; most, miután ezen uj szerzemények ana szláv fajoknál, melyek történelmi fényes emlékekkel birnak a' mult felé sovárgást ébreszthettek föl; most, miután a' régi institutiók a' forradalom közt széttöretvén, az uj reconstructionál 18 millió szláv, tehát a' birodalmi népességnek hasonfele, igényei a' befolyást, melyet a' szám' sulya vet a' mérlegre, de a' mely hasonló sulya által a' társadalmi jogos érdekeknek és az európai polgárisodásnak nem igazoltathatik: — most, ismét-

lem, többé nem lehet csak török birodalmi kérdés a' rokon-szenv, mellyel a' keleti szláv népfajok valamelyik külhatalom iránt viseltetnének.

Sőt midőn kétségtelen, hogy kivált a' déli szlávok nemzetiségi törekvése oly összeolvadások felé is irányulhat, melyek az austriai birodalom' földirati határain kívül fekszenek : semmi sem látszik előttem bizonyosabbnak, mint az, hogy a' hatás, melyet a' törökországi szlávok a' küldiplomatia által nyernének, minél inkább haladunk az években, annál szorosabban válnék austriai és németországi kérdéssé.

Világos tehát, hogy a' magyar forradalom óta, az egész európai politikába szorosán bele vonva van Törökország.

Az 1848-ki és 1849-ki évnek legsajátságosabb eredménye ez. —

Ha azonban Austria, honnan támadtak a' keleti kérdések' újabb csomói, a' befolyást, melyet helyzete nyújt, Törökországra nézve is olly erélylyel veendi igénybe, mint a' minő munkásságot és kitartást szemlélünk naponkint a' Schwarzenberg herczeg' cabinetjében : akkor minden körülmény arra mutat, hogy a' szorosabb összeköttetés, melybe jött a' forradalom következésében Európa ügyeivel Törökország állapotja, a' legnagyobb hasznót Austria számára fogja hajtani.

A' mi birodalmunk van hivatva, a' divánnál eldöntő vagy legalább többnyire határozó súlylyal birni.

Konstantinápoly internationalis viszonyaiban a' fő szerepet Austriának kell játszani, mind magáért a' keleti kérdésért, mind saját belnyugalmának érdekénél fogva.

Ha e' szerepet vagy a' közép európai és különösen a' német ügyekkel tulságos foglalkozás miatt nem vihetné; vagy az eszközök' helytelen választása miatt elvesztené; ezen esetekben a' „fényes kapu“ protectorává okvetlenül

vagy az *angol*, vagy az *orosz* válnék. Mert az nem történhetik, hogy mint régen volt folytonos cselszövények közt havonként változzanak a' befolyások; viszont, hosszas időig az sem lehetséges, hogy mint Parker expedíciója óta látható, a' divánt az angol külügyminister vezesse, a' szláv népeiségek' szellemére pedig a' pétervári cabinet hasson.

Ily feszítő állapotnak valami módon megszűnni kell.

Azonban akár az angol, akár az orosz politika és érdek fészkelje magát Keleten meg; mindkét esetre Austria nevezetes 's állandó veszélyeknek volna kitétetve, melyeket tractatusok által eltávolítani, vagy alliancziák' útján kiegyenlíteni, többé a' legjobb szándék mellett sem lehetne.

Érintsük mind a' két esetet.

Ha

Anglia a' divánt végkép hatalma alá keríti, első gondja leend, azt olly kötményekre birni, melyek által a' török az angol kézmű- és gyáripár' gyarmatosává váljék. A' szabad-kereskedelmi eszmék pedig, akármily kiterjedésben alkalmaztassanak az ozman birodalomra, noha a' gyáripár' egyes virágzó ágait letördelhetik, mégis az egész államot tekintve több hasznot, mint kárt okoznának. Az olcsó bevétel, a' nagyobb forgalomnak Anglia általi monopolizálása, és a' vásárpiazcoknak árukötegekkel elárasztása, valamint a' lomha török agyhoz az eszmék' conductorává válhatik, valamint az addig ösmeretlen kényelmek és szükségesség utján feszítettebb munkásságra szolgálhat ingerül; szintugy a' földmiveletnek új lendületet adhatna, kivált ha a' birtokjogi viszonyok' rendezése által támogattatnék. — Törökország bizonyára igen kellemetlen helyzetbe nem jön, az angol protectio' erkölcsi és anyagi következményeire nézve. Sőt ha már balcsillagzatai miatt az európai civilisatio felé kell sodortatnia, ezen rája nézve kétséges

becsü haladásban önzéstelenebb mestere leend az angol, mint a' muszka.

De Nagybritannia' kereskedelmi kötményei Austriára és Németországra kényelmetlenül, sőt kártékonyan hatnának. A' Duna alsó része számunkra használatlanabb volna, mint most, midőn torkolatja beiszapoltatik. Kelet' vásárpiazzai, miután a' versenyről alig lehet komoly szó, hosszas időig lezárólva lennének a' német ipar elől. Az angol gyártmányok az Austriával határos szláv és oláh tartományokat előzönlének 's csakhamar a' csempészetre olly széles mező nyitattnék, melyet a' szorosán védelmezett határvonalak és költséges finantz-örök által sem lehetne eléggé korlátolni.

'S még ennél is komolyabb oldala volna Anglia' gyámkodásának.

A' hirlapokban előfordult, hogy azon rövid idő alatt is, mig Parker' hajóhada a' Dardanellák mellett és a' Piraeusnál horgonyzott, Palmerston lord értekezletben vala a' divánnal az albaniai parton egy kopár szirtfoknak és egy öblecskének átvétele iránt.

Nem tudom, mennyi hitelessége van ezen adatnak; de bizonyos, hogy az angol érdekből hasonló lépéseknek kell folyni, mihelyt a' Neptun' szigonyának védhatalma Konstantinápolyban megerősödik.

Eddig az adria- és középtenger az európai hajóknak közbirtoka vala. Az Olaszhon ügyeihez szorosabban kapcsolott, és az afrikai partok iránt különösebb figyelemmel viseltető hatalmak' politikájában feküdt, arra törekedni, hogy legalább e' tengerek maradjanak *neutrale terrenum-nak*, senki által egyedáruként nem birt földnek, senki által kizárólag nem használt közlekedési és kereskedelmi utvonalnak.

De midőn Anglia tulnyomósága a' török birodalomban

állandóvá leend, mellözhetlenül törekedni fog a' görög partoktól Cattaroig szabad réveket keresni magának, 's az olasz nagyobb kikötöket szerződések által áruí' számára megnyittatni.

Két érdek ösztönzi erre : t. i. az olasz földdeli kereskedelemből serkedő haszon és egy kecsegtető kilátás Afrika' partjain idővel kárpótlást találni a' veszteségekért, melyek az angol árufogyasztást, az éjszak-amerikai szövetséges-állam' terjeszkedési és vállalkozási szomjából, Canadában 's az Antillákon egyiránt sujthatják.

Azonban, ha Anglia Törökország' barátsága által az Adrián 's középtengeren uj bejáratokat szerez : akkor az érdekek' természeténél fogva, leginkább Austriának olasz birtokait és befolyását törekvendik megszüntetni.

'S a' küzdés, mely Britannia' részéről vérbe sem kerülne, veszélyesebb volna monarchiánkra nézve, mint hajdan a' francziáké volt a' német császárokkal és a' Habsburgház' spanyol ágával Majland 's Nápoly fölött.

Vessünk egy átröppenő világot e' kérdésre.

Ficquelmont gróf, volt osztrák minister, kinek a' külügyek' megbírálásában eléggé éles tapintata van, így szól : „Nincs nép, melynek oly mély nemzeti érzése volna, mint az olasznak. 'S mégis dicső történetének hosszas folyama alatt, a' római hódítás' korszakát leszámítva, soha egy és összeolvadt állammá nem alakulhatott. Olaszország államok' szövetségévé is nehezen szervezheti magát ; mert ezen czélra földíratilag igen karcsu és töredékeny alkattal bír. Hihető-e, hogy Constantin csupa szeszélyből hagyott el oly várost, mint Róma? Nem. Ő azért keresett más és jobban fekvő székhelyet, mert akkor már a' barbarok minden oldalon mozogni kezdettek. A' rómaiak a' hadviselésben tapasztaltak, a' stratégiában mesterek lévén, belátták, hogy Italia, a' vad népeknek, melyek fenyegetik, rohamát siker-

rel nem tartóztathatja föl. Constantin kivonult, — rögtön ott voltak a' barbarok Afrikából, Hispaniából, Galliából, Germaniából és Pannoniából; minden oldalon megtámadták a' félsziget. 'S midőn a' folytonos pusztításnak évszázadai után, viszont némi rend alakulhatott; Italia ugyanazon töredékekre bomlott föl, melyekből a' rómaiak' kora előtt állott. Napjainkban pedig, midőn a' tengeri hatalmasságok oly félelmesekké váltanak, Olaszország' gyöngeségéhez uj ok járult. 'S miként remélhetné hosszan kiterjesztett és védelem nélküli partjaival, hogy a' világ színpadára, mint egyesült és politikailag erős nép, valaha fölléphessen?"

Ha Olaszország a' schweiczi, az istriai, tiroli és voralbergi havasok' birtokába nem tehetné magát; ha továbbá, míg kikötőit megerősíthetné, míg nagy hajóhadat állíthatna, nem volna biztosítva, hogy a' tengeri hatalmasságok által kiméltetik: ezen két lehetetlennek látszó esettől elvonatkozva, alig képzelhetni körülményt, melyben ezentul Olaszország valaha önálló és független szerepet tartósan játszhassek.

Ezt az angolok jól tudják.

Ők fölfogták, hogy ha Mazzini és a' köztársasági párt egykor győzedelmeskednék, e' diadalból nem Italia' egysege és hatalma, de legfőlebb az a' változás merülne föl: miként a' függetlenségi mámor után álmából kiüdült félsziget, többé nem szárazföldi, de tengeri hatalom karjában lenne védelmet és szolgaságot.

Innen látjuk a' britt kormányt, ámbár otthon a' megdöntött reformokat és az aristocratico-monarchicus intézményeket szereti, Olaszországban többnyire a' forradalom és a' democratia' ügye körül forgolódni.

A' félszigeten sok mozgalom nyert már titkos felbátorítást Londonból, 's ha Minto lord' utazását a' hamar rákö-

vetkező sicíliai és nápolyi zavarokkal, ha Palmerston' politikáját Carlo Alberto 's Austria irányában, ha a' közelebb-ről megindított és az angol egyház' főnökei által pártolt Mazzini-kölcsönt emlékünkből megfrissítjük : akkor könnyen át fogjuk érteni, miként, azon órától kezdve, midőn Anglia a dardanellák mellett megszilárdulva látná befolyását, Olaszhon' politikai terén nagy földrendületek mutatkoznának, és az eddigi viszonyok' építményei megrepedezni és összedölni kezdenének.

Mihelyt Anglia a' dalmát partokhoz 's felső Olaszország' szegélyei mellé férkeznék, Trieszt virágzásáról és a' német-olasz vámszövetkezés körüli tervekről ritkán lehetne valamit hallani; de annál többet a' londoni kormány' szerződményeiről az olasz herczegségekkel, és a' belnyugtalan-ságokról a' félsziget' oly részein, hol a' cabinetek a' közép-európai politikához, vagy az Austriávali kereskedelmi és vámszerződésekhez éreznek rokonszenvet.

Szóval, Anglia' tulnyomó befolyása Konstantinápolyban, aláásná Austria' hatalmának felső- 's közép Olaszországon.

'S c' veszteség talán még érezhetőbb volna, mint az, mely az angol befolyás miatt, az aldunai tartományok felől érhetné Austria' politikáját és iparát. —

Másnemű, de szintén fontos hatást okozna a' birodalom' sorsára, ha Konstantinápolyban Canning tekintélye a' Resid basa ministeriumával együtt megbukván, a' diván a' pétervári cabinettől kívánna függeni, éjszaktól fogadna politikájára irányt, és a' dardanellák mellett végkép az orosz befolyás szilárdulna meg.

Érintsük tehát azt is : minő helyzetbe jönne, minő alkalmatlanságokkal és veszélyekkel küzdene Austria, ha Konstantinápoly' állandó protectorává, ha az európai török birodalom' népeinek polgárosítójává lenne

Oroszország.

Megvallom, sem azon félelmet, sem azon ellenszenvet, melylyel sokan a' Neva felé tekintenek, eléggé indokoltnak nem találom.

Sőt erősen hiszem, hogy a' muszka cabinet' valóságos érdekében fekszik, a' német birodalmat, Austriát és Poroszországot nem gyengíteni. Ezek szomszédai, ezek neki nem árthatnak; mert Oroszországot oly tömör hátfalnak tartják, melyre támaszkodniok lehet. 'S viszont ők is az orosz államnak mellözhetlen szolgálatokat tehetnek, mint előfalak, mint segéd-sergek, az európai érdekek' nagy küzdelmeiben. Minél erősebbek ők, annál könnyebben és akadálytalanabbul eszközölheti az éjszaki hatalom belső organicus fejlődését.

Közép-Európa, míg a' mostani súlygyen lényegesen nem változnék meg, a' körülmények szerint, haszonnal léphet a' pétervári cabinettel allianziákra is, a' nélkül, hogy bizonyos határok közt, a' szabad intézmények' sorsát félteni oka lenne. Mert hatalmas különbség van a' szövetségi barátság és a' kormányzási rendszer' 's a' politikai irányok' egyesítése közt.

Az orosz cabinet sokkal inkább felvilágosult, mintsem akarná és keresztülvinni remélhetné, hogy valaha az éjszaki kormányelvek Nyugot- 's Közép-Európába átplántáltassanak. Az autocratia a' czár' óriás, de egyenetlen miveltségü, és fejletlen társadalmi étellel bíró államában a' kényszerűség' törvényeiből foly. Semmi sem volt nevetésesebb, mint a' XVIII-ik század' bölceleti eszméinek ama hatása, mely Petersburgban II-dik Katalin alatt, néhány hónapokig, alkotmányos formák készítésére izgatott. Ha egy francia charta-gyárnok venné is valami véletlen következtében az orosz' kormányzat' gyeplőjét át, hamar meg fogna győzödni, miként a' Nyugot-Európában divatozó szabadsági

és egyenlőségi irányok' utján, a' nagy Péter czár' örökségét jól kezelni, gyarapítani és föntartani lehetetlen. Az igazgatás' közvetlen érdekein kívül, a' mostani uralkodót az orthodoxus irányok és autocratiai rendszer mellé még azon óriás eszme is csatolja : hogy ily uton alakíthatja legkönnyebben széles birodalmát egészen szlávvá; így eszközlheti a' különböző szláv-fajok', dialectusok' és érdekek' teljes összeolvadását. Akár mint ítéltség el államtani szempontokból az autocratia; akármily kedvetlen hűrt rezgessenek meg e' szavak : „Syberia, kancsuka, kozák-kényuralom“ : mégis kétségtelen, hogy Miklós czár' uralkodása épen szigorú orthodoxiája által a' legnagyobb mértékben *nemzeti és végzetszerű*. Mert ha Ázsia' polgárisodása Chináig és Keletindiaig a' gondviselés' könyvében följegyezve van; akkor e' hivatásnak csak oly tömör 's nagy állam lehet végrehajtója, a' minővé váland Oroszország ezen kiméletlen, de utolsó eredményeiben egyesítő, összeolvasztó, és nemzeti irányu despotismusnál fogva.

Azonban a' pétervári cabinetnek a' körülmények által indokolt belpolitikájából, nem foly — mint mondám — szükségkép a' türelmetlenség, vagy épen a' keresztes háború, az európai országok' szabadabb szellemű közjogai ellen. Az orosz kormány sokkal műveltebb és belátóbb, hogysen hihesse, hogy a' mi Keleten vagy Éjszakon lehetséges, az nálunk is végrehajtható. — II-dik Katalin óta az európai politikába 's világháborukba vonatva, annyira ismeri a' nyugoti eszinek' természetét és erejét, mikép az Ázsiában divatozó igazgatási modort, bizonyosan sem a' *Spree*, sem a' *Felsőduna* mellett létesíthetőnek vagy hosszasan föntarthatónak nem képzelheti. Még az 1848-iki forradalmak alatt is Németország ellen semmit sem tett, 's 1849-ben az austriai birodalom' védelmére sietvén, úgy jött és távozott el, hogy szellemének legkisebb nyomát

hátra nem hagyta. Azóta is a' közép-európai ügyekbe ritkán és óvatosan vegyült; vagy legalább nem annyi súlylyal 's határozottsággal, mint a' mennyire helyzeténél fogva lehetett volna. E' mérséklettsége szilárd 's a' viszonyokat ismerő politikából ered. Oroszország jól érzi, hogy nem Nyugot felé kell terjeszkednie. Pillanatai Keletre vannak szegezve, hol a' szép, a' termékeny, de elvadult és parlagban heverő nagy tartományokat jelelte ki 's készíti az új-polgárosodás' és új-uralom' elfogadására. Oroszország tudja, hogy a' mely hódításokat Nyugot-Európában tehetne, azokat állandólag megtartani nem bírná. Erre elvei, erkölcei és intézményei nem alkalmasok. De Keleten ugyanazon eszközök a' polgárisodás' terjesztői lennének, melyek Nyugaton annak felforgatói volnának. —

A' miket mostanig említettem, igazak, ha Kelet' neve alá a' belső ázsiai vidékeket soroljuk; de lényegileg megváltozni fognak, mihelyt Európa' keleti részeit 's főként az aldunai tartományokat is alatta értjük.

Mert Oroszországnak állandó befolyása Konstantinápolyra, e' hatalmat Közép-Európára és Austriára nézve igen gyakran hozhatná kedvetlen helyzetbe.

Majd minden „politikus csizmadia“ is hallott már arról beszélni, hogy a' muszka Konstantinápolyt szeretné kézre kapni.

A' nagy Péter politikai testamentuma teljesen végrehajtva csak akkor lenne, ha a' patriarcha tartaná a' Sophia-templomban istentiszteletét, ha orosz ágyuk zárnák el a' dardanellát az angol vitorláktól, ha az éjszaki tengertől fogva a' dalmatiai hullámokig a' szlavizmus erős félkörben szorítaná át Közép-európa' derekát, hogy azt az első küzdés' alkalmával földre tiporhassa.

De hár Konstantinápoly' elfoglalása a' popáncz, melylyel a' szabadság' szónokai egymást és a' kormányokat retteg-

tetik ; mégis bővebb fontolás után könnyü átlátni, miként a' keleti kérdésnek épen ezen megoldása *minden esetek közöl a' legkevesébbé hihető.*

Az orosz cabinet kétségkívül ily szerzeményre nem gondol.

Sokkal óvatosabb, sokkal körültekintőbb férfiak vezénylik a' pétervári irányokat, hogysem egy több mint vakmerő kísérlet komolyan eszökbe juthasson.

Mert ha Konstantinápolynak elfoglalása, a' diplomatia' véletlen álmokorsága miatt valaha sikerülhetne is, megtartása annál nehezebb volna.

Adrianápolyig ezelőtt husz évvel is elmentek a' muszkák, 's csak néhány mértföld kellett még, hogy a' hét torony' ajtóinál zörgethessenek, hogy leverhessék a' fényes kapu' závorát, megszellőztessék a' szeralj't, kinyithassák a' haremeket, 's a' világtörténezet' legcsodásabb korszakát elkezdjék.

De mondhatni-e, hogy Adrianápolyban ök a' békekötést, mint a' hódítók szokták, vagy mellözni, vagy feltételeiben súlyossá és kivihetlenné tenni akarták volna?

Bizonyosan azon kevés mértföld, mely onnan a' régi Byzantiumig vezetett, göröngyösebb volt, mint a' balkáni ut, kivált oly belátó, oly óvatos hadviselőkre nézve, minők az oroszok.

És még sok versenyzése kerülhet a' pétervári cabinetnek a' divánnal elő, míg az orosz táborozások' közvetlen célja a' török főváros leend.

Miért?

Mert Konstantinápolynak orosz kézre jutása csak Anglia' végelgyengülésével történhetnék, 's e' nagy-hatalom' helyzetének teljes felbomlását vonná maga után.

A' szigetkirályság t. i. egyedül világkereskedése által állhat fen. Ha ez támadtatnék komolyan meg, akkor bel-

viszonyainak szerkezete miatt, vagy elvérzenie, vagy zsirjába fulnia kellene. Ezért használ rendkívüli erőfeszítést áru-forgalmának szélesbitésére. Ezért lön politikájának rugonyává, sőt csaknem egyedüli mozgatójává a' kereskedelem. De az angol kereskedelem' alapja, Amerikán kívül, Ázsia 's főként Keletindia.

Azonban Muszkaország már is nyugtalanítja Angliát a' kaukazusi hadviselet által, mely eddig eredmény nélkül folyt ugyan; de a' pétervári cabinet' vastürelmének 's következetes politikájának végre sikerülhet egy maroknyi havasi nép' meghódítása. Ha pedig ez végrehajtatik; akkor a' czár' sergei az *armeniai magas álláspontokról* egész Elő-ázsia fölött, a' középtengertől a' perzsiái tengeröböl, kényök és kedvök szerint uralkodnának. Mekkora veszély támadna ebből, nemcsak Britt-India sorsára, de az egész angol világkereskedelemre nézve? 'S ha még Konstantinápoly' birtokát is hozzágondolnók; ha az orosz Konstantinápoly által az Archipelaguson kívül a' középtenger' déli részeire támaszkodnék: akkor Angliának egész ázsiai kereskedése csalhatatlanul semmivé volna téve. Mert, míg egyfelől az armeniai hegypontok által a' perzsiái öböl, terjedne a' stratégiai vonal, mely fölött az orosz sergek parancsolnának; míg az orosz érdekek háboríthatlanul vennék Keletindia felé irányukat, és a' tér, mely a' két becsszomjas nagyhatalmat, a' muszkát és az angolt, egymástól külön választja, tetemesen csökkenne: addig más részről Napoleon' merész gondolatja, mely a' francia viszonyok közt inkább regényes és ragyogó, mint kivihető volt, a' muszka czár' számára könnyű, gyakorlati és szabályos eszmévé válnék. Oroszország t. i. a' középtengeren, Egyiptomon, a' vörös és a' perzsa tengeröblöken át, Keletindia felé, erős támpontokat biztosíthatna mindenütt magának 's Egyiptomból és Syriából a' Nagysándor' nyomdo-

kain vonulhatna a' Ganges felé, Anglia' világkereskedésének megsemmisítésére.

'S ha e' szempontot, mint több eventualitásoktól függőt, nem tekintenők is egész fontosságúnak, annyi bizonyos, hogy Oroszország olly nagy tengeri hatalommá válnék Konstantinápoly' állandó birtokával, miként Angliának lehetetlen volna tengeri felsőségét többé megtartani.

Most Oroszország, ha csupán a' statistikai rövid kézikönyveket forgatjuk, figyelmet érdemlő tengeri erőnek látszik; mert hajós-serge nagy 's gyönyörűen fölszerelve van. De, mihelyt a' dolgok' mélyére tekintünk, meg fogunk győződni, hogy az ő neptuni hatalma inkább fitogtatás, mint valóság. Egpár derék kikötője van, de majd semmi partkereskedése, majd semmi biztosítéka jó és elégséges matrózok' szerzésére. Hajóit ha a' fehértengeren hagyja a' fúrdancok rontják el, 's az orosz lobogókat a' világ' áru-piaczai körül aránylag igen gyéren lehet feltalálni. Kereskedelmi hajóinak tere 239,000 tonna; tehát majdnem oly kevés, mint Szciziliájé 's az Austriait is csak 30,000 tonnával haladja felül. Tengerei csupa zsákok. Ha hajóit a' dardanelláknál ki nem bocsátják, a' Feketetenger egy nagy halastó, más semmi. Ha még a' *Sundot* is bezárják, akkor az orosz hajócsoport egészen magára hagyatva van, 's oly ridegen ül otthon, ugy el van szigetelve a' világtól, mint a tiszai táblabíró, midőn tavasszal a' sár és mocsár miatt jobbra és balra semmi közlekedési vonalt nem használhat, ha lovai olly tüzesek lennének is mint a' sárkányok.

De egészen más volna állása, mihelyt Byzantinumát magának mondhatná, mihelyt a' dardanellák által a' Feketetenger ajtóiról a' zár lecsnék, mihelyt a' Mediterraneumra a' legfölségesebb támpontot megnyerné, és mihelyt Görögország' gyakorlott matrózaiból kedve 's kénye szerint ujonczozna hajóhadához.

Ez esetben, mind mondám, Angliára nézve az egyedül félelmes tengeri hatalommá válnék.

'S épen ebből következik, hogy az orosz Konstantinápolyra komolyan vágni sem fog; mert tudja, hogy a' török fővárost Anglia miatt birnia „*lehetlen*.”

Ezen *lehetetlenre* a' szláv-egység barátai és a' szükség fölött sok rémeket látók, kétkedőn csóválják fejöket.

Miért?

Mert számra és papiroson majdnem annyi sorhajót 's fregatot szemlélnék az orosz hajóhadnál, mint az angolnál.

Mire — míg lényegesebb indokot hozandanék fel — meg kell említenem, hogy Anglia az, hol a' statistikákban említett nagy hajók valósággal mind aktivitásban vannak. A' többi országokban ily felkészültséggel kevésbé lehet dicsekedni.

Aztán a' tengeri erő megítélésében nem annyira a' hadihajók számát, mint mekkoraságát szükség tekintet alá venni.

'S e' szempontból következő arány fejlík ki.

Az angol marina áll :

10,000 ágyuból és

54,000 emberből ;

Az orosz marina pedig áll :

5,000 ágyuból és

50,000 emberből. — Tehát az angol hadi-erő majdnem két annyi ágyuval van ellátva mint az orosz.

De ezen nevezetes túlsúly még magára nem tenné olly lehetlenné az oroszoknak sikeres küzdelmét az angolokkal, hogy épen szélső vakmerőségnek tűnjék föl, minden tengeri háboruja, melyet e' hatalom ellen, közelebbről — kivált szövetségesek nélkül — megindítana vagy elfogadna.

Azonban figyeljünk — hogy jól ítélhessünk — a' következő adatokra is :

A' gőzerő' alkalmazása óta lehetségessé lett a' hajóhad által nem annyira tengeri ütközetekre számítani, mint a' partokra nagy sergeket gyorsan és öszpontosítva tenni ki.

Ennélfogva korunkban már, ha egy hatalom' mari-náját mérlegeljük, külön tekintet alá jönnek a' gőzhajók is.

Most Európa' gőzöseinek számát legalább 3000-re lehet vetni 335,000 lóerővel.

Ezen összegből 67 procent egyedül Angliáé; míg Oroszországé csak 2¹/₂ procent. Aztán Angliában aránytalanul sok oly gőzöst építenek, melyet rögtön lehet hadi-gőzössé átváltoztatni, és az angol gőzhajó-marina rendesen erősebb ágyu-ütegekkel van ellátva, mint a' többi európai államoké. —

És még hátra van a' legfőbb tekintet, melynek határozó súlya minden kétségen kivüli.

Közönségesen tudva van, hogy a' tengeri erő' fő eleme a' kereskedelmi hajózatón 's főként a' parthalászatón nyug-szik. —

Az állam finanziajának nagy megrontása nélkül építethet és szerelhet fel sorhajókat; de bármit kövessen el, elég alkalmas matrózt, melyből egy tartós háboru alatt szüksége szerint ujonczozhasson, és elég gyakorlott tengerészt kapni nem fog, kivévén azon esetet, midön kedvező fekvésü partjainak és szabadszelleme közjogi intézményeinek következésében virágzó tengeri kereskedéssel 's kivált terjedt halászatallal bir. Mert semmi alsóbb rendü szolgálatra annyi ügyesség, kitartás, szorgalom, bátorság, és vállalkozói szellem nem kell, mint a' matrózira. A' belviszonyok' szabadsága és frisesége, 's az államnak az alkotmány' edző ereje általi folytonos megifjítása, ébreszti és fejti ki a' népben azon férfias hajlamot, mely a' tengeri élet' nélkülözéseit és veszélyeit örömmel fölkeresi. 'S mennyi idő, mennyi gyakorlottság kívántatik, míg egy ország lako-

sai a' kereskedelem' és parthalászat' tetemes csökkenése nélkül alkalmassá válnak a' jelentékenyebb hajóhadat, minden történhetőség közt, használható matrózokkal és tengereszkekkel ellátni! A' nagy tengeri erő a' matróz-ujonczozás bő forrásai nélkül, hasonlít olly táborhoz, mellynek sem rezervája nincs, sem reménye, hogy a' harczosoknak az ütközetek közt megapadt számát kipótolhatja. Tehát alkalmas egyes ragyogó győzödelmekre; de nem való hosszas háborúra.

'S miként áll az angol kereskedelmi 's parthalászati hajók aránya az oroszhoz?

Az egész európai *vitorlás magán-*

hajózatnak 6,680,000 tonnára menő területe van : ebből

Angliára esik 3,050,000 tonna;

Oroszországra pedig 240,000 tonna.

Vagy más szavakkal az európai magán-hajózatból 47 procent az angolé, 's legfőlebb 4 procent az oroszé : következőleg egy hosszas háboru esetében Anglia a' tengeren 12 annyit ujonczozhat, mint a' pétérvári cabinet. —

Van-e tehát, a' főnebbi tekinteteket együvé foglalva, legparányibb lehetőség is, Angliával a' hullámokon versenyezni, 's az ő megegyezése nélkül, olly fontos tengeri várost, minő Konstantinápoly, elfoglalni, vagy ha elfoglaltatott megtartani?

Bizonyosan semmi lehetőség nincs.

Több évvel ezelőtt, a' parlamentben, Palmerston lordnak egy tekintélyes ellensége, vádolá őt a' czár iránti előszeretettel, és statistikai adatokból kezdé kimutatni, miként már az orosz hadihajók száma annyira rugott, hogy ha a' nemes lord ezentul is nem ügyel, 's a' tények elől behunyja a' szemét, majd midőn magát észre fogja venni, már a' muszka az angol tengeri erővel a' próbát kiállandja;

sőt most is kétségessé tenné a' britt-lobogók' győzedelmét. — Ezen észrevétel némi sensatiót okozott, minek következésében rövid vitatás támad, melyet Palmerston lord azzal vélt legkönnyebben félbeszakítani, hogy a' navarini hőst, Codrington, szólítá föl nézeteinek elmondására. Ez matrózi durva őszinteséggel mondá: ha a' parlament aggódik az orosz flotta miatt, bizza meg őt; mert igéri, hogy azon naptól számítva, melyben a' Dardanellákhoz érkezik, 4 hónap alatt a' legutolsó orosz hajót Londonba fogja hozni.

Ez a' kifejezésekben nagyzás ugyan, de a' lényegben valóság.

Végtére még azt se feledjük, hogy nincs oly európai nagyobb tengeri hatalom, melynek érdekében volna, az oroszoknak Konstantinápoly elfoglalására segédkezet nyújtani; mert alig képzelhető elég kárpótlás azon előnyekért, melyet e' város' birtoka szerezne, 's azon veszélyekért, melyek az európai súlyegyen teljes felbomlása miatt, bekövetkeznének.

Ha valaha a' pétervári cabinettal az angol tengeri felsőség ellen Éjszakamerika szövetkeznék, már akkor méltán lehetne tartani a' keleti kérdés' legszeszélyesebb megoldásaitól is: de addig aligha van szó arról, hogy midőn az orosz ismét túlsúlyú befolyást szerezne a' divánra, hatalmát olly czélokra volna fordítandó, melyek Byzantium' birtokára a' közelebbi időkben utat törni kívánának.

A' hit, hogy még jelen évtizedünk, sőt e' század alatt a' czár a' szeraljból magának palotát készített, csak a' remegés' ábrándjai közé tartozik, mely a' kedélyt azért karolja néha át, hogy szila képeivel a' bádjadtságból, melybe a' blasirozottság sülyeszté, fölébressze. —

De azért, mert ettől tartani kevés alapos okunk lehet, teljességgel nem következik fél-megnyugvásnál több.

Gondolható, miként az európai Törökország hosszas ideig nem osztatik föl; valószínű, hogy egy fölosztás ese-

tében sem kapná az oroszlaní részt — t. i. Konstantinápolyt — az orosz; majdnem kétségtelen, hogy e' martalékra a' pétervári cabinet jelenleg nem is számít: azonban, még e' mellett igen megállható azok' aggodalma, kik Kelet' ügyeiben a' nagyobb súlyt Austria' kezei közt szeretnék látui, és semmit kevésbbé nem óhajtanak, mint az orosz' gyámnokságát a' diván' politikája felett.

Különösen Austriára és Németországra nézve, nem a' pétervári cabinet' kittizött szándékából, de a' viszonyok' kényszerűségénél fogva, rendkívül veszélyes eredmények fognának kibontakozni, midőn az islamismus' főnöke, a' szultán, a' keleti görög hit főnökétől függene. Mert a' czár hatalma a' diván fölött, és az orosz befolyásnak megerősödése a' Bosporusnál, az 1848-ki és az azt követett évek' eseményei után, már a' szláv szenvedélyek' Eol-barlangját nyitná meg.

Mindenik török-szláv tartomány külön vagy összeolvadva, oly függetlenséget követelne, a' minő Szerviáé, a' török és muszka, vagy helyesebben szólva, az utóbbik protectoratusa alatt.

E' követelés olly általánossá és kiirthatlanná, olly népszerűvé és nemzetivé, olly politikai és vallásos ingerek által táplálttá válnék, hogy végtére az alélt ozman birodalom' érdekiért volna szükséges megszüntetni az elégületlenséget, mely égő kanócokat szór az állam' gyulékonyabb részeire; — az ozman birodalom' belbékéjeért lenne czélszerű és mellözhetetlen oda munkálni, hogy alakuljon Boszniából, Bulgariából, Albaniából Szerviához hasonló sorsu, szervezetű és függésű állam. 'S mi természetesebb, miként a' havasalföldi fejdelemségeknek — Oláhországnak és Moldovának — példája is a' fekete tenger párkányaiig hatna kedélyingerlőleg, 's a' török birodalomban lakó román fajnál összeolvadási kísérletek által nyilvánulna.

'S hozhatjátok-e ezt kétségbe azért, mert 1829-től

1848-ig az orosz cabinet vala Konstantinápolyban hangadó, a' nélkül, hogy néhány apró forradalmon kivül, más jelei a' greco slavismus' háborgó szellemének felszínre merültek volna?

Mintha nem támadna új korszak az austriai belháboruk alatt!

Mintha a' dél-keleti slavismus három év' véres és viszontagságos napjai által nem érkezék el erejének öntudalmához, sőt tulbecsüléséhez!

Ne ignoráljunk semmi fontos tényt a' multból, semmi időjelt a' jelenből, ha komoly szándékunk van a' jövőd' békés fejlesztéséhez.

Az orosz felsőség Konstantinápoly kormány-termeiben, maga után vonná, nem a' pétervári cabinet' károshajtása, nem a' porta iránti tervei miatt, de a' dolgok' természeténél fogva, a' szláv és román tartományoknak önálló beligazgatását, 's hol e' beligazgatás' könnyítése igényelné, összeolvasztását.

'S miként hatna illy tény Austra'ra?

A' déli szláv és román népesség ethnographiailag nálunk akként van elhelyezve, hogy mindeniknek tözsomszédja a' török birodalomban ugyanazon fajú és kevés kivétellel ugyanazon hitű tartomány.

Még tájszójárás sem különzi el e' szomszédokat.

Még a' miveltség' foka sem von köztök határfalat.

Még a' földirati természetes sorompó is csak a' románfajt választja szét, bár épen nem oly erős korlátokkal, mint az emberek hinni szeretik.

Az 1848-ki forradalom után tehát igen valószínű, sőt annál is több, hogy minél közelebb jutnak a' török birodalom' szláv és román tartományai a' belkormányzáshoz, annál hőbb összeolvadási vágyak támadnak az osztrák déli szláv és román népeknél; minél biztosabb az orosz szellemi

protectio Kelet-Európa fölött, a' görög hit annál szorosabb kapcsokat keres a' nép' rokonszenvében, hogy a' tömegeket kelet felé összpontosítsa. Mert a' vallások fejlődésében is azon szerencsétlenségünk van, hogy a' keleti hitnek a' nyugotitói különválása óta, a' miénk összetartó erejének egy részét elvesztette, de az övék épen maradt. Náluk a' hit oly meleg, mint a' kereszténység' első századaiban, 's ennél fogva a' társadalom' fejlődéseinek vezetője; nálunk a' phylosophia a' kedélyekben megtámadta a' hitet, és az államtól különválasztván, hatását a' társadalom' és polgárisodás' alakításaira is megcsönkította. —

Ha előrelátható, hogy e' körjelenségek az orosz' állandó befolyása mellett feltűnedeznének, akkor nevezetes kérdés : mit fogna és tudna Austria sikeres ellenszerül használhatni?

Az erőszakos módokról hallgatok; mert alkalmazásuk lehetetlen.

Épen oly nehéz volna a' déli szlávokat és oláhokat, azért, hogy a' birodalom' határain tuli mozgalmak által ne érintessenek, germanisálni; mint a' másik kapcsot, mely a' hit lánczaival fűzi őket össze, és választja tőlünk el, hatalomszóval szétbontani.

Hogyan, mely eszközökkel és micsoda áron lehetne beléjük közönyt vagy legalább tartózkodást önteni az összeolvadási irányok körül?

Tudom, miként erre némelyeknél kész a' felelet.

A' szabad-intézmények, az alkotmányos élet' előnyei által, melyek ha a' monarchiában gyökeret vernek, nem fognak kívánatossá tenni, sem a' déli szlávok, sem a' románok előtt az ingatag, vagy önkénytől függő állapotot, mely a' belkormányzás mellett is sokáig fogná a' török birodalomban lakó szláv fajokat nyomni. — E' vélemény szokott rendszerint az aggodalmak csilapítására felhozatni.

De a' kik illy nézetben vannak, feledik, hogy a' nép a' szabadság' legragyogóbb ígéreteiért sem áldoz nemzetiségi reményeiből semmit fel, mihelyt önként vagy az események által oda érkezett, hol a' nemzetiséget már többé nem a' jognak, és társadalmi érdekeknek, a' földirati és történeti téren kifejlett solidaritásában keresi : hanem kizárólag csak a' nyelvben ápolja, védi, félti.

A' déli szláv midőn a' magyar államtól különválasztá nemzetiségét, midőn a' politikai nemzetiségről lemondott a' nyelv' kedveiért, már szellemében e' nemzetiséget az ethnographiai határokig terjesztette ki.

A' déli szlávoknak ígért közjogi szabadság nem inger többé és nem csábeshköz.

Ha a' monarchia tekintetbe venné, hogy lakosainak többsége szláv, — bár külön fajú és nagyrészt miveletlen szláv ; ha engedne a' reményeknek, melyek a' magyar forradalom elleni küzdelem alatt fejlődtek ki, a' Moldau viznél szintugy mint a' Szávánál — bár e' remények inkább ábrándozók, mint gyakorlatiak ; ha a' Németországra támaszkodás helyett kárpótlást vélne találni az ifjúságtól pezsgő erőben, melyet a' szlávok sajátjuknak tartanak, — bár ezen erő kiforrása és tisztulata még messze van ; ha egy szóval, a' monarchia magát szlávoknak nyilvánítaná — mi európai állásának felmondása mellett történhetnék csak meg : oh ! akkor, igen természetesen, paralysalva lenne azon kedvetlen hatás, melylyel folya be Austria' belügyeire az orosz politikának tulsulya Kelet-európa fölött ; akkor, mint könnyen képzelhető, a' kettős protectoratus alatt alakuló keleti szláv-államok, nem bírnának többé elég csáb-erővel magokhoz vonni szomszédaikat, sőt ők éreznének vonatást a' szláv-austria felé, a' mennyiben t. i. a' keleti hit' érdekei nem jönnének e' rokonszenyvel összeütközésbe.

De itt a' kérdés aztán az volna : hogy vajjon nem na-

gyobb áldozat tétetik-e egy baj megelőzése, vagy megszüntetése végett, mint a' mekkora maga a' baj?

Felelni reá könnyű, mig nem hisszük, miként a' betegség ellen legjobb védszer a' halál, a' megtámadtatás ellen az öngyilkolás. —

Nincs miért eltagadni, mert szólnak a' viszonyok, hogy az Oroszországgali legőszintébb barátság mellett is, Austriára nézve az említett tekintet miatt aggasztó, sőt veszélyes volna a' pétervári cabinet' fő szerepe Kelet-Európa ügyei körül.

Továbbá haszintén főnebb állítottam is, miként a' pétervári politika' érdekében fekszik a' Németbirodalmat, Austriát és Poroszországot nem gyöngíteni; — haszintén okoskodásokra támaszkodva erősítettem, hogy Középeurópának szövetsége az oroszsal, a' jelen viszonyok közt, a' szabad intézmények' sorsára nézve nem okvetlenül veszélyes; — ha szintén mondám, miszerint Austria számára, egy nyugot-európai coalitio vagy forradalmi mozgalom ellen, természetes segéd az orosz állam, sőt olly tömör háttal, melyhez bizton lehet támaszkodni: de mind a' mellett, távol vagyok azon hittől, hogy e' nézetek minden körülmények közt igazolhatnának; sőt több okok látszanak erősíteni, miként az orosz diplomatia' állandó felsősége Keleteurópa fölött, végre egészen ellenkező következményeket idézne elő.

Mert akkor már Oroszország több volna mint Austria' és a' Németbirodalom' szomszéda.

A' Sundtól — mely Dánia által örökké inkább van az ő kezében, mint a' német hatalmakéban — az Aldunáig, s onnan az albániai partokig, befolyásával körülövezvén egész Középeurópát, a' szomszédból, melynek nagy érdekei többnyire másfelé valának irányozva, a' különböző kérdések szerint majd ellenőrré, majd bíróvá, majd pedig

versenyárssá válnék; kivált, miután közelebről Orosz-Lengyelországot teljesen fölolvasztotta 's magába nyelé.

Szükségtelen részletesebben kifejteni, miként a' konstantinápolyi orosz befolyás, ha hátáron túl növekedik, 's ha állandóságot nyer: akkor nem csak Austria belügyeire foly aggasztólag be; de Középeurópa' sorsát is különválaszthatja Nyugot-Európáétól 's azt olly szakadozottságban tartatja, olly alárendelt viszonyok közé süllyesztheti, melyekben a' német elem világtörténeti hivatása lassanként megszűnni fogna.

Nézetem szerint sokkal jobb volna, ha a' német publicisták, a' helyett, hogy örökké Konstantinápoly' bevétele-től remegnének, inkább az iránt kezdenének tisztába jönni, miként az orosz cabinet sokkal okosabb és mérséklettebb, mintsem szédelgős vállalatok' kezdeményezéséhez nyulna.

Konstantinápolyt senki az európai hatalmak közül bombáztatni nem fogja, 's legkevesebbé a' czár. E' város, mint Gomorha, beltüz által romolhat össze; de felszagगतott dűledékei akkor sem használatnak az éjszaki óriás állam növekedésének közvetlen anyagául.

A' muszka érdekek' iránya félreértetik, midőn célpontul Konstantinápoly birtoka van föltüntetve.

Az az eventualitások közt helyet foglalhat; de a' szigorú számítások' sorában nem.

A' vágyak tárgya lehet; de nem a' tényeké.

'S arról sem lehet szó, hogy a' pétervári cabinét a' Törökbirodalom' szétdarabolását indítványozza, mint Lengyelországot a' mult században.

Sőt a' Resid basa hamar föluszlató, 's minden életerőt decomponáló újításainak is ellensége most, s volna akkor is, ha a' diván politicájának gyepelőjét keze közt tartaná; mert tisztán látja: hogy a' türelem, a halasztás, a lassu siker, az öntagadás és az idő' érlelő perozeinek bevárása;

aránytalanul inkább kedvez az oroszoknak, mint a' többi versenytársak igényeinek.

A' muszka, midőn szellemével a' török állam' hajóját vezetteti, bizonyosan kerülni fogja az európai nagy catastrophok' szirtait.

Hatását a' Duna érzendené, a' Bosporus nem.

Uralmának következései, — politikájánál fogva — nem sértenék Anglia' büszkeségét 's Európa' tengeri érdekeit; de szemlátomást gyöngitenék — ámbár inkább a' viszonyok' kényszerüsége, mint saját tervei miatt — Austria és a Német birodalom belerejét.

Ebből áll a' keleti kérdés' közelebbi jelentékenysége. —

Ha az eddig mondottakat elménkben átfutjuk, okvetlenül azon eredményre fogunk jutni, hogy Anglia és Oroszország bizonyos mértékig a' török államnak hasznos gyámnokai lehetnének ugyan; de az austriai birodalomra és egész Középeurópára nézve, a' legkedvetlenebb következményü tény volna, ha épen ezen nagy hatalmak' diplomatiája közül valamelyik nyerne a' divánnál állandó tulsúlyt.

Azonban ha Keletről még hosszasabban elfordul a' közfigyelem, ha a' *Bund*' kicsiny és nagy kérdései minden gondolatot 's gondot magukhoz vonnak: akkor nem lehetetlen, hogy midőn a' német ügyek elintézve vannak, a' keleti politika is már megszilárdult Palmerston' vagy Nesselrode' *auspiciuma* alatt.

Austriának meg kell előzni e' kifejlődést.

Mind önvédelme, mind valódi erejének gyarapítása, — történelmszeti multja és jövőendő reményei Oriens felé utasítják őt.

Talán most, midőn ott nagy belváltozások készülnek, majdnem akkora alkalom nyíl befolyásának megalapítására, minő, ámbár más okokból, a' XVIII-dik század' kezdetén.

'S ha a' kedvező perczet Keleten is olly erélylyel tudja Austria hasznositani, mint tudta Németországon, ugy könnyen fogja azon befolyást megszerezni, melyet soha kezei közöl kieresztenie nem kellett volna. Mert utoljára sem szenved kétséget, miként az osztrák barátság, ámbár eleinte kevésbbé fényes ígéretekkel kecsegtethet, még is több évekre számítva, az ozmán birodalomra nézve, aránylag a' legkevésbbé önző, és a' legcsekélyebb áldozatokat sürgető viszony.

Aztán Európa' sulyegyene minden nagyhatalmak közül leginkább Austriától türi el a' vezérszerepet Konstantinápolyban.

Austria Középeurópára támaszkodva szóvivő lehet Keleten, annélkül, hogy féltékenységeket költene föl, és nyomonkint akadályokra találna.

De másfelől, mi tagadás : vannak kérdések, vannak különben igen csábító helyzetek, vannak élesnek látszó politikai tervek, melyek mellett kivihetetlen és gyanus lenne Austriának keleti befolyása.

Állhat eset elő, midön nekie volna legnehezebb csak annyi hatást is szerezni, csak annyi előnyt is nyerni az Al-duna körül és a' divánban, a' mennyi saját érdekeinek védelmére szükséges.

Ha a' *Bundba* összes tartományaival beolvad, 's a' kisebb államok' jogkörének fölládozásával egy erős executiva élére lépven, politikája kizárólag német irányuvá alakul : akkor keleti befolyásának meg kell szünni.

Mert az európai sulyegyeny' fentartásaért nem engedhetnék a' nagyhatalmak meg, hogy a' ki a' Balticumtól a' Tiberisig törvényt és jogot szab, a' Dunatorkolatnál és a' Dardanelláknál is akaróját kivívja.

Továbbá, az osztrák szlávok a' Németbirodalomba olvadást csak határozott ellenszenvvel fogadhatják ; mert

nemzetiségök' valóságos érdekeit 's Szlávia tulcsapongó reményeit és dicslázás álmait, egyforma szigorral támadná meg. De ha az osztrák szlávok békétlenek; akkor a' török szlávok ellenségek. 'S így Austria ellen szabad tér és kész eszköz ajánlkoznék, minden megtámadtatásra, 's örökös izgatásokra; befolyásának gyökerei pedig, mind az európai érdekekből, mind a' keleti népfajok' szivéből kitépetnének.

E' tekintetek fontosak.

Azonban más okok és más nézponatok különben is oda vezették már a' Németbirodalom' ügyeit, hogy az 1815-ki állapotra visszatérés látszik legtanácsosabbnak, sőt talán egyedül lehetségesnek.

Módosítások történhetnek, vagy a' birodalmi végrehajtó hatalomnak, vagy az egyes államok alkotmányos szabadságainak, vagy mindkettőnek, lényeges kérdései körül; más tömbek szerint helyeztethetik magokat el a' kisebb státusok' érdekei; a' kereskedelmi és vámviszonyok' átalakulásai figyelmet érdemlő arányban haladhatnak: de daczára az ily változásoknak az 1815-ki alapok ezentulra is meg fognak maradni.

És kilátás van, hogy Austria nem minden tartományainak összegével lépend a Bundba.

A' mikor pedig ez megtörténik; a' mikor Austria hátát Németországhoz vetheti ugyan, de azért még sem nyilatkoztatja magát — 26 millió nem-német és 8 millió német népességével — kirekesztőleg és egészen német államnak; a' mikor belorganisatiójában a' birodalmi egység' kívánatainak elégtetetik, azonban ezen elvért a' történeti jog, a' nyelv, a' nemzeti individualitás' nem áldoztatik szükségtelenül föl; a' mikor Austria hivatásának egész látterét hideg vérrel és szenvedélyek nélkül áttekintheti; a' mikor csak azon positiókat akarja elfoglalni, a' melyeket állandólag meg is védhet, *de azokat mind*: — ezen hatá-

rozó pillanattól kezdve, kétségkívül az ő politikája megtartván nyugati színét és zamatját, irányában *keletivé* válandik.

1848. év' történetei után, ily nehézkedésnek kell bekövetkezni, mihelyt a' nemzetek közti viszonyok' régi barázdái visszaállíttatnak.

Az események' szelleme ezt hozza magával.

A' gondviselés által hihetőleg Austriának van adva a' közvetítés szerepe *kelet* és *nyugat* közt. Az ő hivatása a' Duna alsó részét is a' polgárisodás' körébe vonni, 's különösen kiterjeszteni erkölcsi felsőségét azon tőlünk elszakadott részekre, melyek történetünk' legragyogóbb szakában a' magyar korona' védelme alá voltak helyezve.

Az osztrák birodalomnak kell az európai török föld' polgárosítójává 's főként a' keleti szlávok' szellemi központjává válni.

Minden erő, melyet Keleten meg nem nyer, idővel eltipratik vagy Austria ellen forduland; megszűnik tényezni, vagy reánk nézve veszélyes leend.

Austria ezt hamar be fogja látni.

'S még a' jelen évtized, sőt a' legelső nyugalmasb év — mely nem leend utópercze egy bevégzett vagy előestvéje az új forradalmaknak — Austriát kétségkívül azon örökös és védő, föntartó és polgárosító helyzetben találndja, mely Konstantinápoly irányában földirati fekvésénél 's államviszonyinál fogva egyedül őt illeti meg.

De a' ki akarja a' czélt, annak az eszközöket is kell akarni.

'S Kelet polgárisodásának magában Austriában szükség kezdődni.

Mert minden rokonszenv, mely a' Tiszánál, Dunánál, Drávánál és Oltnál támad, mint e' folyamok hulláma, termékenyítőleg ömlik Kelet felé; minden eszmeszakra, mely a' Lajthántuli nagy térségen 's Erdély sürti hegyszövedé-

keiben föllobog és fogékony anyagokra talál, gyorsan veti derűjét az alduna' völgyébe és a' havasalföldi lapályokra.

Ösztönileg érzik ezt Bécsben.

Innen van, hogy állandó cikké vált a' hirlapirodalomban, a' *telepítés*.

Mondják, miként a' hivatalszobákban is komolyan fogalkoznának e' kérdéssel.

Azonban talán csak kósza beszéd.

De itt néhány figyelmeztető szót említeni még sem árt.

A' gyarmatosítás, vagy azok érdekeért tervezetik, kik Németországból kivándorolni akarnak, hogy nálunk élhessenek; vagy pedig érettünk, kiknél a' népesség, a' földmivelet és ipar jobb lábon állhatna.

Ha a' költözködni vágyó német proletárokért, ha a' germán elem' számszerinti — 's nem is belértékü — szaporitásaért, indítványoztaték a' telepítés; akkor az oly részrehajló szabály, mi a' nemzetiségek' és nyelvek' biztosított egyenjogúsága mellett igen különösnek tünnek föl: ha pedig érettünk, ha azért hozatott szönyegre, hogy lakósaink' összege gyarapodást nyerjen, 's hogy több száj találkozzék, mely fogyasztani, és több kéz, mely termelni akar; akkor ki kell mondanunk, miként e' szabály a' mi igénytelen nézetünk szerint egészen fölösleges.

Tehát: vagy *részrehajló* vagy *fölszöszes*.

Ez a' dilemma, melynek első tétele mindenki által értetik; de a' második, egy futólagos kivilágítást nem tesz szükségtelemné.

Magyarországon a' népesség egyenetlenül van fölosztva. A' Kárpátok' kopár völgyeiben most is éhhalállal küzdenek többen, kik nem röstek, de nincs elég munkájok. Régen a' megyei magtárakból szokták volt az inség' gyermekeit segedelmezni; most megszűnván a' megyei élet,

nincsenek magtárak. Élesebb jelenetekben kell tehát a' nyomornak mutatkozni.

Egészen más életképeket tár fel az alföldi rónaság, a' Tisza' és Duna' széles völgye. Itt vagyonos köznép lakik, mivel és parlagon hagyott kövér földön. Az uradalmak szintén terjedelmesek, azonban nincsenek eléggé beruházva. De a' felszántatlan maradt, vagy vízben heverő föld, még az idegenek előtt oly phantasticus és sokat ígérő homályban derengő pusztáinkon is, kivétel nélkül valakinek sajátja. A' fölfogás, a' manutentio, a' teljes birtokolás meg van már ezekre nézve több századév óta, 's nem kell, hogy az idegenek által most kezdessék meg, mint Észak-Amerika' őserdeiben.

A' dolog így áll.

'S belőle következik, hogy a' kárpátvidéki szorgalmas, de szükölködő tótoknak, nemzedékek során át, mindig lett volna miből adni urbéri földeket évbér vagy robot mellett.

De a' birtokosok nem örömet adtak.

Pedig hajdan a' sok urbérestől függött a' jövedelem.

És hajdan a' nagy tagokbani gazdálkodás még csoportosabb nehézségekkel járt, mint most, 's még roszebban gyümölcsözött.

Azonban daczára e' ténynek, az alföldön aránylag igen kevés helyre telepedtek le fölvidéki lakosok.

'S nem azért, mintha lejönni vonakodtak volna; de mivel a' magyar, a' széles gazdaságot szereti, 's irtózik a' földelporlástól, a' darabolásoktól.

Ebben az angolhoz hasonlít.

Mert megjegyzendő, hogy Angliában a' népesség hihetetlenül gyorsabban növekedik a' gyár- és kéziparos kerületekben, mint a' földmivelő vidékeken, 's nem azért, mivel ott az éléhetési mód könnyebb. Épen ellenkezője áll. Aránylag t. i. a' nyomor honos a' gyárkerületekben; a'

kényelem a' mezőgazdaságiakban. — A' valóságos ok abban fekszik, hogy az angol birtokos, nagy darab földeket szeret haszonbérbe nem adni, 's a' kezei közt maradt tagot inkább marhatartásra használja, mintsem sok napszám által műveltesse. Továbbá az örökösödési törvények is a' földeldarabolás ellen vannak irányozva. A' földművelő népesség tehát a' merev birtokviszonyok, a' nagy tagbani gazdálkodás és a' napszámber' megtakarítására épült rendszer miatt természeti arányban nem szaporodhatik, sőt mindig támad fölösleges népöslet, melynek a' gyárhelyekre kell élelemszerzésért kiköltözni.

Ezen körülmények — mint láthatják olvasóim — különböznek a' magyar alföld' viszonyaitól; de az alaptény mégis egy: az alföldön t. i. miut Angliának mezőgazdaságot üző kerületeiben, a' széles gazdaság iránti előszeretet miatt, kevesebb ember nyer táplálatot és foglalkozást, mint a' mennyinek, egyéb tekintetek szerint, kellene.

Következőleg világos, hogy ott a' föld több munkást bírhatna el, mint a' mennyit jelenleg tart, 's így elméletileg képzelhető, miként a' magyar nagy rónaságok egypár százezer letelepedni kész idegennek kezébe könnyen adhatnának kenyeret.

De kérdés: a' magánbirtokosok, kik régen sem szertették sajátukat apró szalagokra vagdalni, kik a' felföldi munkás proletároknak, allodiaturájokból napszámért vagy haszonbérbe kicsiny részleteket örömet nem szakítottak külön; vajjon lesznek-e már ezentul hajlandók a' gyarmatosítást elősegíteni? Lesznek-e több rokonszenvvel az idegen iránt, kit politikai czélből akarnak a' germanisáló hírlapszerkesztők letelepíteni, mint a' felvidéki honpolgárok iránt, kikkel ezer év óta szoros és soha semmi ellenszenv által nem gyengített állami összeköttetésben voltak?

Alig hihető.

Sőt a' magyarországi viszonyokkal közéről ismeretesek legkevésbé nem kétkednek, miként millió véletlenség és ezer csoda történhetnék a' déli bábok' sík terén; mielőtt egy talpalatnyi föld, a' mostani helyzetek közt, az ügy iránti szeretetből, gyarmatosítás alá kerülhetne.

Hogyan eszközölthetnek tehát a' letelepítés és hová telepedhetnek le az idegen proletárok?

Felelet: az állam, vagy nagy külföldi vállalkozók hozhatnak hazánkba gyarmatokat; az állam a' kamarai uradalmakra; az idegen speculansok pedig a' forradalmi viszontagságok miatt adósságba fuladt egyének' megvásárlott vagy törvényesen elfoglalt vagyónára.

De a' kamarai uradalmak 1848 után már csak bitortott fontossággal bírnak. Az urbérrel elveszett jelentékenységek. Allodiaturájok aránylag kevés volt. Csak egypár vojvodinai kamarai uradalom dicsekedhetik kiterjedtebb majorság-gazdasággal. A' kormány által vezetett letelepítés tehát oly csekély lenne, hogy semmi czélnak nem felelne meg azonkívül, miszerint a' ráczot még élesebb gyűlöletre szoktatná a' német elem ellen, mi legalább is fölösleges.

Emlitem a' második esetet is.

Az idegen vállalkozók szintén kevés letelepülőt hozhatnak be.

Mert kísérletök a' legnagyobb mértékben népszerűtlen levén, hamar kiviláglának: hogy a' gyarmatos egyedül és ellenségekkel szemben áll, kiket csak a' hatalom' szigora fékez, de egyéb korlát nem. Így a' beköltözésre naponkint csökkenne a' hajlam; a' letelepítés' költségei és föltételei folytonosan magasabbra szökkennének.

A' tömegekbeni gyarmatosítás egyedül az, mely a' letelepülök' helyzetének súlyát enyhíthetné. Egész kerületek idegenek által benépesítve, mint Irlandban Cromwell

kora alatt: — ilynemű colonisatio kétségkívül több sikerre számíthatna.

De hol lehet e' kerületeket bevásárolni?

Magyarországon nem.

Mert a' politikai viharok összerongálták ugyan sok magyar birtokos' házáat és gazdaságát. Azonban, ha a' veszteségeket földirati szemle alá vesszük, azok' nagyobb özlete a' felső vidékekre és Erdélyre esik. Pedig sem a' Kárpátok körül nincs hely, 's nem volna sikeres mód, nagy terjedelmű gyarmat-kerületeket alapítani; sem pedig Erdélyben, hol a' román nép' háborgó tengerén csak kicsiny szigetekként vannak elszórva, a' kipusztított és eladósodott földesurak' apró jószágai. Egyedül tehát az *alföldön* volnának létesíthetők a' tömeges telepítések. De itt meg azon akadály áll elő, hogy kevés urbériség levén, az 1848-diki örökváltsági törvények' következtében bámulatos mennyiséget épen nem vesztek a' földesurak. Aztán a' háboru pusztításai is aránylag igen nagyra nem rugnak. Oly széles tér aligha kecsegteti tehát a' speculansokat telepítésekre, hogy egész kerületek' elkobozásáról álmodozni lehessen. Megtörténhetik, miként a' polgári háboru' dühöngései a' véráztatott vojvodinában idéztek elő akkora nyomort, hogy a' kevés holddal bíró köznéptől is egy csomagban bevásároltathatnék annyi föld, hová néhány ezer idegent egymás mellé lerakni sikerülne. De a' ki a' szellemet, mely itt sátrat vert, ismeri, az át fogja látni, hogy örömtelen és sivar életre elszánhatja magát akárki, mert ez az egyén jogában áll; azonban oly mystificatio, mely a' szegény és tudatlan idegeneknek a' ráczok közt aranyvárakat ígérne, sokkal szivetlenebb és csalárdabb ámitás volna, mintsem az üzérkedés' 's kalmár-szellem' lelkiisméretét is ne háborgatná föl.

A' közlött okokból ép attól tartok, miként a' vállal-

kozók által vezényelt gyarmatosításnak, akármilyen alakban kísértessék meg, végeredménye *hármás* elégtelenség leend.

A' ragyogó hirdetések miatt reményittas proletárok, vándorbotot vesznek kezökbe, hívén, hogy e' botról, mihelyt Magyarországra érnek, mint a' Harmodaeuséról, kövér szőlőgerezdek fognak lecsüngeni, — hívén, hogy ők a' tiszta buza gazdag Californiájába lépnek, hol örökre számüzni kell minden visszaemlékezést a' roz- és zabkenyérre : azonban csakhamar tapasztaladják, miként a' vándorbot tulajdonkép koldus-mankóvá lett, és a' fekete kenyérre, melyet a' könyörület' kezéből veendenek át, arcaikról keserü könyvek hullanak. — Ez az egyik elégtelenség.

A' vállalkozók szintén elragadtatva a' kecsegtető ujdonságtól, miszerint Magyarországon potom áron lehet széles birtokokat venni és idegenekkel betelepíteni, nagy tüzzel látnak a' vásárlathoz. De csakhamar következő tényekről győződnek meg : a' föld nem oly bő és olcsó, mint gondolták ; az eleinte csoportosan jövő idegenek az égaljtól és mocsároktól kezdve a' kedélyekig és közhangulatig mindenütt mostoha elemmel találkoznak ; ennél fogva a' későbbben érkezők száma gyérebb, követelése több ; a' megtelepültek szükségai növekednek és a' haszonbér nem fizettetik ; tehát a' csüggettebb idegen elnyomorodva haza vándorol, a' követelőbb idegen pedig a' vállalkozótól, kit szerencsétlensége' okának tart, segílyt és eltartást igényel, mi a' megvásárlott jószág' jövedelmét hosszas ideig csupa illúsióvá teszi, és a' vállalkozót változó, de kedvetlen indulatok közt tartja. — Ez a' másik elégtelenség.

A' benlakók érzik, hogy a' telepítés a' munkás kezek' szaporításán kívül, még oly terveket is foglalhat magában, melyek a' nemzetiség' megtámadásához hasonlitanak ; gya-

nitják, hogy a' forradalmi crisis, mely vagyonukat több oldalról rohanta meg, tulságos szorgalommal zsákmányoltatik ki; félnek, hogy a' gyarmatosítás csak kezdete több egymást követő és rendszeres szabályoknak, melyek közt a' birtoknak mindenütt új kezekbe kell áttétetni: — ily tulságos, de nem egészen alap- vagy ürügynélküli aggodalmak miatt, a' nép' bizodalna fogna csökkenni a' létező viszonyok' tartóssága és czélszerűsége iránt, reményei természetes támpontaikát elvesztenék, és besodortatnának a' sivar és határozatlan vágyak' tömkelegébe. — Ez a' harmadik elégiületlenség.

'S kérdem: most, midőn egy viszontagságos és véres forradalom után főként nyugalomra és kiengesztelődésre van szükség; — czélszerű-e, létesíthetlen tervekért, ennyi elégiületlenségnek hinteni el magvát? 'S nem fölösleges-e, oly korszak' végével, melyben épen a' sokat ígérő, de keveset nyújtó remények voltak divatban, ezer meg ezer proletárt a' tarka vágyak fényes csarnokán át, a' csalódás' sötét küszöbéhez vezetni?

De mindezekről elvontan, merem, mint axiomát, állítani, hogy azon országokban, hol egy □ mértföldre legalább kétezer lakos esik, fölösleges, sőt veszélyes a' gyarmatosítás.

Ha több munkás kezet akartok, idézzetek több termelést elő.

Ez a' népesedés' statusgazdászati kulcsa.

A' népesedés az élelmi és első-szükségi tárgyak' szaporodásával és a' lakosok közti természetes föloslásával karonfogva halad.

Ha más uton növekedik, nyomort teremt, és a' nyomor közt apad addig, mig rendes határait ismét megéleli.

De a' magyarországi telepítés' barátai közül az értelmesebbek, rég számotvetettek a' vállalat' nehézségeivel.

Ők tudják : mily költséges, mily veszélyes, mily békétlenítő az egész terv.

Azonban létesítését mégis makacsul akarják.

Talán a' magyar 's szláv elleni gyűlöletből és „delendam censeo“-elveknél fogva?

Koránsem.

Hanem, elősejtelemből, meggyőződésből, politikából.

Mert már többen kezdik érezni, hogy Austria valóságos hivatását addiglan nem fogja betölthetni, míg Kelet-Európa' sorsának vezénylete körül a' főszerep másé.

Látják, mint főnebb mondám, hogy az osztrák monarchiának kell az európai török föld polgárosítójává, és szellemi központjává válni.

De épen ennek elérhetését belviszonyaink átalakításától függesztik fel; mert Kelet civilizációjának magáhan Austriában szükség kezdődni, 's a' mely szellem a' Duna középvölgyén 's határszéleinken uralkodik, az fog határszéleinken túl 's a' Duna torkolatáig mindenütt, alakítani, változtatni és hódítani.

Szeretnék tehát, hogy a' germán komoly és alapos polgárisodás vegye ápoló karjaiba 's vezesse Nyugat' érdekeihez a' fiatal képzelődésű, heves és barbár Keletet.

Óhajtanák, miként ezt megelőzőleg, a' Duna középvölgyének művelt osztályai, Dévénytól Orsováig emeljék föl a' német nyelv, német szellem 's gondolkodásmód zászlóit, 's lobogóik alá gyűjtsenek erős véleményeket, határozott rokonszenveket.

Kivánnák, végtére, hogy miután a' köznépet századok alatt is alig lehet ősi nyelvétől elszoktatni 's miután nálunk a' német lakosok száma oly kevés, hogy a' germán szellemnek semmi támpontot nem nyujthat: — tehát e' lényeges hiányon a' gyarmatosítás segítsen.

Szóval a' telepítés barátai közül azok, kik mélyebben

akarnak a' dolgokba látni, a' német felsőbb nevelés és a' közigazgatás magasabb ágainak német vezénylete mellé, mint kiegészítő részt akarják a' gyarmatosítást nagy szabályokban.

Nem czéluk az egész birodalmat egynyelvűvé tenni, mert tudják, hogy lehetetlen; de vágyának német műveltségüvé.

'S ha a' magyar korona birtokaiban a' német népesség nemcsak néhány városba volna szorítva, de oly hálózatot alkotna, mely a' különböző vidékeket egymással 's a' falut és puszta't a' városokkal összekötné: ezen esetben a' germán iparra, kereskedelemre, tanintézetekre, közigazgatásra és közszellemre mindig elég beltáplálék folyna, 's nem látszanék a' germán-világ a' Közép-Duna völgyében idegen, beteges terménynek, melynek gyökerei alig verhettek magoknak rést, 's mely minden nedvet kívülről nyer.

Egy vagy két millióval szaporítva a' német elemet, e' czél előttök elérhetőnek rémlik.

'S ekkor, szerintök, megnyerve van Kelet-Európa polgárisodásának kulcsa, kivált, ha *egész Németországot egész Austriához vám- és kereskedelmi szövetségek csatolják*, 's ha Törökországgal kedvező kereskedelmi szerződések kötötnének.

Hihető tehát, hogy a' telepítés eleinte sok akadályra talál, sok elpazérlott vagyonba, életbe és fáradságba kerül; de végtére sikerül 's akkor eredményei által az áldozatokat elfeledteti.

Igy okoskodnak ők. —

Gondolom főnebb eléggé megmutattam, hogy a' telepítés nagyobb szabályokban soha sikerülni nem fog.

'S a' hová idegenek jönnek be, mihelyt nem alakíthatnak gyarmat-kerületeket, mihelyt oly tömegben nem foglalhatnak tért, mint Erdélyben II-dik Geysa alatt a'

szászok, — ha szintén telepedésök helyén gyökeret is vernének, végre vagy a' magyar vagy a' szláv elem által elnyeletnének.

Azonban a' német érdekü hirlapirók' kedveért, vegyük fel, hogy a' telepítés körül sikeresebb kísérletek történhetnek, mint én előadtam.

De ekkor nem marad-e szintén kérdésnek : vajjon a' gyarmatosítás valósággal segíti-e elő ama szellem' és gondolkozásmód' terjedését, mely mellett a' német polgárisodás Keleten lehetséges és népszerű?

Van-e, ki a' nemzetiségi féltékenységeket, melyek a' déli szlávoknál értek tetőpontot, tekintet alá vevén, többé kétségbe hozhassa, hogy a' Duna középvölgyében, 's kivált a' Dráva és Száva mellékén a' germán nyelv', intézmények' és szellem' befolyása épen azon időtől fogva nevezetesen csökkent, hogy a' hirlapirók és sörház-politikusok által kizáró szabadalmat nyert a' magyar korona régi birtokai-ban polgárosítani? — Mulékony-e ezen idegenkedés, vagy a' helyzetek' természetéből nő ki? fölösleges tárgyalni. Annyi előttem bizonyosnak látszik, hogy a' németajku polgárisodás, még mielőtt a' Vaskapuig vagy az Unnaig érkeznek, már csak úgy terjesztethetik lépésenkint tovább, mint hajdan a' spanyolok által a' keresztényhit Peruban és Mexicóban — t. i. nem a' meggyőzés', de az erőhatalom' fegyvereivel. Ezt pedig a' kormány soha sem fogja akarni. 'S aligha akarhatja, hogy a' nemrég óta gerjedt gyanus szellem és féltékenység egészen a' gyűlöletig fokoztassék azon vád által, miként a' nemzetiségek a' közös monarchiában a' gyarmatosítási kísérletek útján a' birtokviszonyok körül támadtatnak rendszeresen meg 's bukásuk e' mezőn nagy erőfeszítéssel és ügyességgel készítették elő.

Aztán, ha a' cél létesülne is, ha mind keskenyebb vonalokra szorulnának a' nemzetiségek igényei, ha a' föl-

hagyott erkölcsi tért a' germán nyelv és szellem, a' földiratit pedig a' gyarmatok vennék át : vajjon ezen pillanati nyereség használna-e azon magas érdemű néptörzsöknek, mely szakadozottsága mellett is a' világ-polgárisodásban oly nagyszerű szerepet játszott? Volna-e a' német birodalomnak valóságos nyeresége e' győzedelemben? 'S midőn egy felvonás a' nagy történelmi drámából befejeztetnék, és a' függöny fölemelésekor a' darab hősei a' germanismus és szlavismus mindenütt szorosán 's közvetlenül egymás mellett találnák magokat : hihető-e, hogy e' jelenet baráti kézszorításon 's nem a' keztyűknek egymás elébe dobásán kezdődnek?

Hajdan két beczzomjas nemzet, a' spanyol és portugál az új 's még ismeretlen világból minél többet akart elfoglalni.

VI-dik Sándor pápa, ki a' föld alakját még nem ismerte — mi akkor nem vala csoda — de az emberi lélek és a' népszenvédélyek' alakulásait annál jobban, egy meridionalist vont a' versenyző nagyravágyások számára, melyen innen az egyiknek és túl a' másiknak lehetett terjeszkedni, 's míg a' spanyol jobbra, a' portugál csak balra vihette diadalmas lobogóit.

A' pápa terve a' földirati eszmékbe ütközött, és meghiusult; de semmibe-dölése által nem rontá le azon alapigazságot, hogy a' nagy érdekeknek egybetalálkozása, rendszerint azok' összezapását okozza, és vannak határok, melyeknek átlépésével a' harcz' kimeneteléről lehet szó, de kikerüléséről többé alig.

Bár soha ne feledték volna ezt a' nemzetek közti politika vezérei.

Bár átlátnak, hogy most még jó szomszédunk az orosz, mert erélyét és beczzomját Kelet felé vetheti, Előázsiaától azon pontokig, hol az angolok' gyarmati érdekeivel össze-

találkozik; — de e' jó szomszédság' föltételei noha lényegökben még állanak, meg vannak ingatva Lengyelország' számos feldarabolásai által, 's azon mértékben fognak apadni, a' melyben a' pétervári cabinet kénytelen leend Közép-Európa' ügyeibe vegyülni.

Bár ne kételkednének, hogy Oroszország, mint nagy hatalom a' német birodalmat, ennek szakadozottsága mellett is, legyözni nem tudja, 's megtámadni nem akarja: de Oroszország, ha minden szlávok a' germanismus elleni gyűlöletben összetalálkoznának, e' szenvedély által nagyobb erők fölött rendelkeznék, mint a' mennyi, a' szuronyok, ágyuk és coalitiók utján összeállitható. 'S akkor, ki számithatná föl a' következményeket, melyek a' pétervári cabinet mérséklete által, sem volnának mindig korlátolhatók?

A' legelső szabály tehát, melyet Austriának, ha Keletre hatni akar, követni kell, — a' polgárisodásnak oly ovatos vezetésében áll, mely ritkán hozza magát a' nemzetiségi féltékenységekkel összeütközésbe.

'S viszont a' leggondatlanabb ballépés volna, ha az austriai politika a' polgárisodás ürügye alatt a' német nyelv terjesztésének, és a' gyarmatosítás' színe alatt a' német elem' mesterséges szaporításának ügynökségét vállalná el.

Ezen missió pedig a' legveszélyesebb pontra akkor érne, midőn a' németesítés a' részletes süker által fölbátorítva, magát a' határszélekig akarná keresztül dolgozni, hogy Kelet ellen vihesse a' polgárisodást.

Mert ekkor a' demarcationalis vonal, melyen túl az érdekek' óriás összeütközésének be nem következni lehetetlen, már átlépve volna.

További fejtegetések helyett, két népmonda, mely közelebbről, mint hallom, egy jeles írónk által félig elbeszélő, félig gunyoros alakot nyert, ütlik eszembe.

Elmondom mindkettőt.

Barbarossa, a' nagy német császár, ki vitézségének hírével a' világot betöltötte, nem holt meg, csak alszik vagy inkább mozdulatlanul ül egy titkos szirtüregben, 's várja az alkalmas percet, midőn levetvén magáról a' bővölet' tétlenségét, megint győzödelmekre és óriás hatalomhoz vezetheti a' német nemzetet. Mert a' sors' könyvébe van írva, hogy neki kell egygyé 's erőssé tenni azon birodalmat, melynek visszavonása és szakadozottsága már a' hosszabb életű madarak előtt is, kik az ütközetek' helyein megjeleni szoktak, nagy mértékben ismeretessé lön. E' madarak közül a' legbölcsebb, a' legtapasztaltabb t. i. a' holló, minden ötven évben egyszer, látogatást teszen a' rejtett barlangba, hol a' német nemzet' egyesítője századok óta mozdulatlanul alszik, várván az alkalmas percet. — A' rőt-szakálu császár többnyire életjel nélkül hallgatja hű hirnökének, a' vén hollónak a' németek' tetteiből 's mulasztásaiból szerzett tapasztalatait és azon véres ütközeteket, melyeket a' függetlenné vált nagyobb vasallusok egymás ellen folytatnak. Midőn a' testvérek' kölesönös agyarkodását és a' német sergeknek a' német sergeken kivivott győzedelmeit a' barlang' repülő krónikája szép rendben megemlíti, történik néha, hogy a' lebüvölt hős' keze fenyegetőleg emelkedik föl; de az ily időelőtti megeröltetést, annál mélyebb álom vagy andalgás követi, mely alatt megint gyarapodik a' német történezszer a' szakadozottság' 's erőtlenség' anyagaival, és szaporodnak a' csataterén táplálkozó hollónak érdekes adatai. — Meddig tart-e a' nagy álmadót üldöző varázs? mikor jön el az alkalmas perc? 's vajjon a' mély elmélkedés közt meghallja-e ő annak előneszét: — Mind oly kérdések, melyekről a' néprege megnyugtatólag gondoskodott. Mert tudva van, hogy *Barbarossa*, akkor rázza magáról le a' dermedtséget, ak-

kor tör barlangjából ki, akkor ragadja századok óta nyugvó karjába a' lelkesítő lobogót és vezérli nemzetét küzdelmeken és diadalokon át az egységhez 's hatalomhoz : midőn egy paraszt, ekéjével barázdákat hasgatva, a' földben megelleli azon elásott kardot, melyet ő, a' győzhetetlen német császár, uralkodásának ideje alatt minden háboruin magával hordott. —

A' szlávoknak is majdnem hasonló mondájok van, mely szintén szájról szájra kering.

A' bátor *Marko* király t. i. kö-koporsójában nyugszik, mozdulatlanul, mint a' halott, senyvedés nélkül, mint a' szent. De tüstént föl fog támadni, és a' bánatos Szláva-anya szétbujdoklott gyermekeit egyesíti, — hogy azoknak Nagy Károly császár által elfoglalt birtokait visszaszerezhesse — mihelyt egy katona *Adria* partjain járkálván, a' fővény közt megellei a' kardot, melyet *Marko* király, uralkodása legragyogóbb évei alatt, véletlenül a' tengerbe ejtett volt.

Különös összetalálkozása a' szempontoknak, melyek két néptörzsök' jövendőöröli álmait jellemzik !

Egyik a' két néptörzsök közül csalatkozni fog.

Vagy a' munkának, a' fáradságnak, a' veriték által szerzett vagyonnak, azaz a' polgárisodásnak képviselője, — a' szántóvető — nem ásandja a' földből ki a' csodafegyvert, melynek hódító erejével dacolni lehetetlen ; vagy pedig a' nyers erő' és foglalási vágy' embere, nem leli a' jó szerencse ajándékából meg az irtó kardot, mely hivatva van több mint ezer év történetének gyökereit a' véraztatott földből kiásni.

Vagy *Barbarossa*, vagy *Marko* fel nem ébred.

De, hogy melyik fog cselekedni, és melyik pihenni a' lebüvölt álomban? — ez oly talány, melynek megoldását a' diplomatáknak minél hátrább kell utasítani.

Legkevésbé utasittatik pedig a' döntő percz hátra, midőn Austria a' beligazgatást úgy kezelné, hogy minden a' német érdekekben olvadván föl, a' magasabb kormányzási nyelvtől kezdve a' gyarmatosításig akként intéztetnék a' közép-duna' völgyének szervezése, hogy egészen a' határszélekig tejedvén ki a' német hang, érdek és kormányzás, a' felingerült szlavismus, minden törekvésben és minden földirati ponton, régi versenytársával, a' *Keleten* is foglalni és polgárosítani akaró germán iránynyal találkoznék.

Ettől kell Európának félni, ha nyugalmat óhajt.

Ettől kell Austriának tartózkodni, ha a' Törökbirodalom sorsára és polgárosítására befolyani kíván.

Már pedig, hogy a' bécsi cabinetnak ezt kívánni hasznos kötelessége : főnebb kimutattam.

Mit kell tehát tenni? —

A' felelet igen könnyű.

Az ujoncz boltinas is tudja, hogy ha két merev tárgyat, mely egymást az érintés által koptatja vagy eltöri, a' döcögős utra bepakolni szükség; az ily vállalat kár is bosszúság nélkül csak úgy történhetik meg, ha valami gyöngébb medium, mely surlódásaiknak erejét elvegye, helyeztetik közéjük.

Az erőműtan' világos törvényei, melyek a' szelleméletben is szabályaikat ritkán változtatják, többnyire csak azért nem vétetnek a' politikusok által észre, mert igen átláthatók.

Innen magyarázhatjuk, hogy az austriai birodalom' kitünő talentumai is a' diadal első mámorában hasznosnak hitték a' monarchiaközjog' olly rendezését, mely a' német érdeket, nyelvet, intézményeket és főként a' német territoriumot a' merev központosítás által addig terjesztené, míg okvetlenül a' dél-keleti szlavismussal ellenkezésbe jönné,

hogy aztán a' megkezdett viszály, minden szláv faj' közügyévé váljék.

De nem hihető, miként e' tévedés sokáig tarthasson.

Szólanı fognak a' tények, hallhatólag beszéleni a' meg-hiusult tervek 's ujjmutatásaikkal a' végczélt láthatóvá te-szik, mely most, az indulatok' heve miatt, köd és füstfelleg közé borult.

Az osztrák statusférfiak — ha az időjeleknek figyel-meztetéseit higgadt kedélylyel tekintendik — hamar meg-győződnek, miként *háromszor* volt alkalma a' bécsi cabi-netnek az önmérséklés által Németország' biztosságára nagy szabályokban befolyjni.

Először, midőn *Kaunitz* herczeg belátásától függött Lengyelország' épsége vagy szétdaraboltatása. A' mély böl-cseségü *Mária Thérézia* sokáig vonakodott a' fölosztás iránt megegyezését adni. Mikor pedig ministeriumától erkölcsi-leg kényszerittetve az osztály-actát, melyet manifestum alakban a' három nagy hatalom, 1772-dik év' február 19-kén és augustus 5-kén kibocsátott, végtére aláírta, magas érzületét a' késő századok előtt, ezen örök emlékü megjegy-zéssel igazolá : *Placet, weil so viele grosse, und gelehrte Maenner es wollen. Wenn ich aber schon laengst todt bin, wird man erfahren, was aus dieser Verletzung, an allem, was bisher heilig, und gerecht war, hervorgehen wird.*"

Másodszor, 1815-ben nyilt alkalom, az önmérséklés által Németország' jövőjét védeni. A' bécsi királygyűlésen t. i. szőnyegre került Lengyelország' sorsa, melly a' jegy-zőkönyv' kifejezése szerint, *Európára nézve a' legnagyobb fontosságú kérdésnek tekintetett*. Ekkor *Ferencz*, austriai császár, kinyilatkoztatá : „*que non seulement le retablis-sement d'un Royaume de Pologne independent, et rendu a un gouvernement national polonais, eut completement satisfait aux voeux de sa Majesté imperial : mais q'uelle, n'eut pas*

meme gretté de plus grand sacrifices, pour arriver a la restauration salutaire de cet ancien ordre de choses.“

Harmadszor, jelenleg, épen e' perczekben mutatkozik alkalom, az önmérséklés' következésében Németországnak nagy szolgálatot tenni: midőn t. i. arról van szó, hogy a' Duna' közép völgye, sőt ennél sokkal több, — a' magyar korona' összes területe, bekebleztessék-e a' Németbirodalomba, vagy nem?

Az egész szabály' megvitatásától szerényen visszavonulok.

Hol Európa vélekedik és határoz, ott egy orkánba vegyült sohajnál, egy tengerbe ejtett köncsepnél is kevesebb hatásu az igénytelen magyar irók' nézete, kik többnyire otthon sem olvastatnak 's az alaktalan vágyakba merült kedélyeknél befolyásukat nagy részben elvesztették.

Én tehát szorosán csak a' fölvetett tárgyalási fonalba vágó oldalát érintem a' bekeblezésnek. —

Austria az 1772-ki és 1815-ki alkalmat a' Németbirodalom' jövőjének kitisztázására és garantirozására nézve az orosz és porosz diplomatiának sürgetései miatt nem használhatta; noha *Mária Therézia* és *Ferencz* császár a' percz' fontosságát, és a' megoldás elébe vitt kérdés' óriás jelentékenységét egész mélységében fölfogta.

Bevégzett ténynyé lön, a' koronás fők aggodalmai mellett is, Lengyelország' feldarabolása.

Minek a' német birodalom' irányában a' többek közt ezek eredményei:

a) Az orosz nagyhatalom az éjszaki német határoktól kezdve egy széles oldalon tőszomszédja lett a' szövetséges birodalomnak, még pedig az 1831-ki események után, nem úgy, mint a' bécsi királygyűlés' következő szavai kitűzék: „Les polonais sujets de la Russie optiendront une représentation, et des institutions nationales.“ Ámbár

az idézett kötelezettség, azért volt hasznos a' Németbirodalomra nézve, mert a lengyel nemzet és a' lengyel alkotmány miatt nem léphetett volna közvetlenül a' határszélig sem az orosz szláv faj, sem az autocratia.

b) Oroszország oly földirati állásba jött, hogy épen a' Németbirodalom' ügyeit vezénylő két nagy hatalmasságnak territoriuma az, mely általa közvetlenül és könnyen megtámadható.

c) A' szétदारabolásnál fogva sok közös érdekei vannak a' Lengyelországból osztályrészt vett monarchiákkal; valamint a' szomszédság' tekintetéből, a' Németbirodalom belkérdései iránt élénken érdekeltek. 'S így

d) politikája, minden önmérséklés mellett, határozott törekvést von Nyugat-Európa ügyeiben a' körülmények szerint majd vitatkozó féllé, majd ítélőbiróvá lenni. — E' fényes helyzetet a' petersburgi cabinet, legalább eddig, kivévén a' török állammali egyezkedéseit, többnyire az európai közrend' és a' világbéke' kívánatai szerint fogta föl. 'S mint már említettem, nincsen elég ok, azon alaptalan félelemre, hogy befolyását a' német államok' buktatására kívánná rendszeresen fölhasználni: de, még is kétségtelen, miként nem tanácsos többé szaporítani az alkalmakat, melyek Oroszországot a' közép-európai kérdésekre nézve állandó közbevegyülésekre kényszerítenék.

Azonban, ha a' magyar korona' tartományai önállóságukat teljesen elvesztenék; ha a' bekebelezetés', vagy az egészen német szellemű és irányu szervezések' következtében, a' szláv nemzetiségek — úgy mint főnebb emlitém — elidegenítve lennének: akkor az orosz cabinet a' Lengyelország felosztása által nyert positióit még a' következőkkel gyarapítaná:

a) Korlátlan befolyása lenne a' Törökbirodalom' szláv fajaira, — állandólag, megingathatlanul;

b) ezeknek független belkormányzásra jutása által — mi kimaradhatlan — a' Középduna' völgyét birtokába vevő Németbirodalomnak az Éjszaki tengertől az Adriaticumig tetteleg tőszomszédjává válnék ;

c) a' Németbirodalomban rendkívüli súlyt nyernének a' magukat elnyomatottnak hívő szláv elemek :

d) mi, ha valaha a' viszonyok kényszerűségénél fogva, a' német birodalom állandó és valóságos alkotmányos életre emelkednék, a' legkésőbb eredményeket idézhetné elő ;

e) a' meddig pedig a' Németbirodalom alkotmánytalan helyzetben maradna, minthogy e' jelenet a' germán elem által a' bekeblezett idegen nemzetiségek, 's különösen a' szláv fajok' politikai éretlensége és ellenszenvai miatt támadt kényszerűségnek tekintetnék, — igen természetes volna, hogy az ingerültség apadhatlan forrásai Altonától Fiumeig mindig tárva lennének ;

f) ez által pedig Oroszország folytonosan erősbülne a' Németbirodalomba, annélkül, hogy e' célra fáradságot vagy áldozatot fordítana ;

g) a' temérdek érintkezési pontok miatt pedig szüntelenül kénytelen volna Közép-Európa ügyeibe vegyülni, mi által politikája lassankint elvesztené eredeti hivatását, terjeszkedési iránya Ázsiától visszafordulna Európa felé, 's a' vad népek' polgárosítása helyett folytonosan az európai polgárosodás' ellen kezdene hatni. —

Ezen okok határozó súlylyal bírnak.

És az 1815-ki állapot' alapjaira visszatérés szüksége, csatlakozva a' nehézségekhez, mellyekbe a' német szövetség államjogi viszonyainak lényeges változtatásai ütköznek : — nem nyújt-e elég kezességet, nem tár-e biztató kilátást arra, hogy a' diplomatia által gondosan elkerültetni fognak minden kétes eredményü tervek, melyek a' Németbirodalom' földirati gyarapodását intensiv erejének, belnyugal-

mának, polgári szabadságának és európai befolyásának, tán lassu, de mellözhetlen csökkenése által eszközölnék.

Austria a' *harmadik* alkalmat, melyben az önmérséklés utján Németországnak rendkívüli hasznot tehet, nem hagyandja nyom nélkül elröppenni.

'S ha a' pillanati érdekek' ostromában a' magasabb nézpontok megdöntetvén a' nagy kérdések a' napi önzés' szük láthatárába szorittatnának is : elveszitsük-e reményeinket az eszmék' tisztulása, és az európai viszonyok' mélyebb felfogásának diadala iránt? 'S képzelhető-e, hogy örökké homályban maradjon, hogy változatlanul félreértések, oly világos tény, minő ez : Austria van a' nagyhatalmak közül leginkább hivatva Kelet-Európa ügyeire és polgárosítására befolyjni; de e' hivatását lehetetlen teljesítnie, mihelyt magát kizárólag német államnak nyilatkoztatná, 's a' polgárosítást a' germanisálás' eszméivel azonosítani törekednék?

Ne kételkedjünk : a' diplomatia, a' sajtó, a' világvélemény meg fog győződni : hogy épen azért, mert Lengyelország felosztása már bevégzett tény, Magyarország' bekebelezésének nem tanácsos megtörténni. Mert, ha szintén az első pont által a' német birodalom' nyugalma még nincs okvetlenül veszélyeztetve; de a' második pont hozzájárulásával többé nem lehet Közép-Európa bel- és külbékéjének tartós megőrzéséről hatályosan intézkedni.

A' nyugoti polgárisodás' sorsának kockáztatása vagy biztossátétele, e' kérdésekkel nagyobb solidaritásban áll, mint első tekintetre látszik.

A' Közép-Duna a' germanisálási kísérletek által elárasztva, Keletről oly visszahatást idézne föl, mely hullámaival a' nyugoti műveltség' ékköveit támadná meg, és sokan azok közül, kik most a' polgárisodásnak vélnek szolgálatot tenni, fájdalmasan fognák — ha tervök léte-

sülne — ismételni a' proféta szavait : hullanak, oh! Jeru-
salem, a' te oszlopaid!

De szerencsénkre és szerencséjére az elméleteknek,
melyek korunkban nagy bőséggel tünnek föl, — egy eszme,
azért, mert a' papiron minden eredményeivel együtt könny-
nyen összeállitható, még nem ver mély gyökeret az élet-
ben, és a' tervtől a' kivitelig, sőt magától a' végrehajtástól
a' nyert eredmények' állandósításaig, igen gyakran, oly
időköz foly le, mely alatt a' tévedéseket helyreigazítani, a'
nézeteket módosítani, a' tönkelegekbe vivő ösvényeket
kikerülni vagy egészen elzárni lehet.

A' gyakorlati mezőn előjövő akadályokban több fen-
tartó erő rejlik, mint a' legmélyebb belátású statusférfiak'
agyában és az államok' nagy érdekeit inkább az apró kö-
rülmények' millió keze, mint az egyes tervek' és szemé-
lyek' titán-karja szokta ótalmazni vagy megdönteni.

Egyébiránt a' reménynek ezen véghorgonyára nincs
is nálunk szükség, miután kik a' dolgok' élén állanak a'
pillanati haszon' csalfa kecsegtetési fölébe emelni tudand-
ják azon magasabb igényeket, melyek nélkül az európai
statusok' rendszerében alig lehetne az osztrák birodalom-
nak egészen betöltött szerepe. —

Elérkeztem a' fordulatpontra, honnan — mint a' vándor-
dornak a' bérczélről, melyhez keresztbevágó és bonyodal-
mas ösvények vezették — tág láthatár nyílik messzefekvő,
de verőfényes vidékekre.

Kifejtém t. i. miként :

Az osztrák birodalom' európai befolyásának főkulcsa
Kelet; azonban

E' kulcs csak akkor tárja föl a' civilisatio' számára az elzárt bejáratoakat és csak akkor nem nyit kaput a' nyugoti műveltség ellen fölfegyverzett szenvedélyek' 's érdekek' kirohanására :

Ha a' germanismus és szlavismus nem hozatik kike-
rülhetlen összeütközésbe egymással; mi viszont egyedül
ugy történhetik,

Ha a' Duna' közép völgye mintegy neutrale terrenum-
nak marad a' két irány közt, azaz :

Ha az osztrák birodalomnak ezen részében a' polgári-
sodás oly elem által hat alakítólag Keletre, mely hódí-
tásait az erős féltékenységek' felköltése nélkül gyakorol-
hatja. —

Ily kétségtelen igazságok elméletileg vezetik a' magyar
korona' birtokaira nézve a' szervezeti eszméket oda, hol a'
történeti jog' fejlődései megszakíttatának.

Mert világossá lön, hogy a' mi tényleges állapotnak
látszott, bölseleti jelentékenységgel bír.

Bebizonyult, hogy valamint Magyarország Austria
nélkül fel nem állhat; ugy Austria Magyarország' bizonyos
mértékü közjogi önállósága nélkül nem fejlődhetik ki egé-
szen és statusviszonyai bevégzetlen könyvhez hasonlitanak,
melyből a' legérdekesebb tartalmu lapok hiányzanak.

Fényre derült, hogy valamint azon különböző részek-
ből 's különböző korszakokban magát kiformaló territo-
riumnál, melyet 1804 óta austriai birodalomnak nevezünk,
az egyes országoknak egymáshozoi csatlakozása nem csu-
pán az események' pusztá önkénye, hanem önfentartási
kényszerűség : szintugy a' fölolvasztásnak és germanisálás-
nak a' Lajthán túli korlátai, nem a' szeszély vagy a' hiu
féltékenységek által támadtak és tartatnak fen; de azon-
kívül, hogy a' nemzet életrevalóságát tanusítják, még
európai magas czélok' emeltyűjévé válhatnak 's kell a'

minden viszonyokat átható státusbölcesség' védpaizsa alatt előbb-utóbb okvetlenül válniok.

A' german tartományok által *Nyugotra* támaszkodva; a' kitisztított magyar államiság útján *Keletre* hatva; az imponáló egység' szükséges kellékeivel kültekintélyét föl-tartva; ben pedig az alkatrészek szabad és öszhangzó fejlődését hűn őrizve: — ez ama hivatás, mely mellett még eddig alig sejtett fény és nagyság fog a' birodalomra áradni.

Ime az alapeszme!

Ime közös jövődönknek rendithetlen sarkköve!

'S tekintsünk most, miután az ariadnei fonal kezünkben, Magyarország volt helyzetére, a' népiségek irányában.

Hazánk soha egyajku nem vala. Az Árpádház alatt oly kevésbé, mint az Anjouk, mint Zsigmond és veje, mint a' Jagellók, mint Corvin, mint a' Lengyelhonból átjött Ulászló, mint szerencsétlen fia, 's mint az utána következő Habsburg és Habsburg-Lotharingi dynastia korában.

Szent-István ideje óta mostanig egyaránt nem valánk „unius lingvae, uniusque moris regnum.“ 'S Álmos alig hozott egy millió magyart a' bár miveletlen, de különböző népektől régóta birt Középduna völgyébe.

Ha a' földabroszt kezünkbe ragadjuk, ha krónikáink' és levéltáraink' utmutatásait kísérve vizsgáljuk Hunnia' egyes vidékeit: magyar lakosokra találunk oly helységekben, sőt egész tájékokon, hol most idegen nyelv hangjai üdvözlik a' történetbuvárt; de viszont a' magyar typus lep meg szokások-, öltözék-, jellem- és arczban, — a' magyar nyelv tiszta kiejtése — fogad a' magyar vendégszeretetet, a' magyar szives azonban komoly, előzékeny, azonban önérző társalgási modor vesz körül oly falvakban, sőt egész környékeken is, hol kétségtelenül vegyes vagy teljes mértékben idegen ajku népesség élt.

Midőn pedig kifürkészni akarnók: vajjon volt-e szá-

zad dicső és szenvedésekkel dúsz történetünkben, mely alatt a' magyar népesség nagyobb arányban állott volna a' többi népességhez mint jelenleg; kénytelenek lennénk hossz-
szas és fáradságos nyomozatok után bevallani, hogy a' mult kor aligha kedvezőbben dölne el részünkre, mint a' mai nap.

A' középidő' második aerájának derekán, sőt vége felé is, t. i. Nagy-Lajos' és Corvin' fényszakában, alkalmasint Magyarország volt Európában a' legnagyobb *egységes* állam; mert a' német birodalom már akkor is inkább foederalisticus rendszerű, Byzantinum pedig az Anjouház' idejében csak rom vala. De noha a' magyar hatalom az említett két hős király' kardja és sceptruma által tetőpontra ért, semmi kétség, miként akkor a' nyelvünket beszélők' összege aránylag csekélyebb volt, mint lefolyt évtizedünkben, 's mint az idén.

Erdélyre nézve sokkal bizonytalanabb e' tekintetben napjainknak a' régi idők fölötti előnye; mert a' Basta hadviseletétől kezdve, Rákóczy lengyelországi expedíciójáig, és a' rákövetkezett török pusztításokig sokszor nyílt alkalom a' szomszéd havasalföldi nép' bevándorlására. Azonban e' tény mellett is, elég hünek aligha látszik. Verancz püspök' állítása, ki a' 16-dik század közepén Erdélyt statistikai szempontokból rajzolván, miután a' magyar, székely és szász nemzetről szólott, mellékesen fölhozza, hogy ezen országban laknak oláhok is, de többnyire csak a' hegyek tetején, 's ritkán szállva a' völgyekig le.

De, ha mindjárt Erdély régen szembeszökőleg magyarabb volt is, e' tartománya a' magyar birodalomnak a' legfényesebb korszakban alig tett tizedrész az állam' összességéből és soha sem apadt az avulsák 's a' Kárpáton túli vidékek' elvesztése mellett is territoriumunk oly csekélyre — mig t. i. a' törökök győzedelmeinek következtetésében

három felé nem hasították — hogy Erdély annak ötödénél több lett volna. Következőleg nyelvünknek a' mostaninál nagyobb kiterjedése az „erdöntúli részekben,“ még eldöntőleg nem határoz azon nehéz kérdés körül : hogy vajjon volt-e hazánkban korszak, midőn aránylag sokkal nagyobb mértékben vala a' népesség magyarajku, mint a' mi él-tünkre ?

Különben a' középidőben senki nem törődött azzal, hogy az ethnographiai tekinteteket a' tartományok' fölosztására és közkezelésére nézve kiváló figyelem alá vegye ; a' magasabb kormányzás' nyelve pedig latin lévén, és az alsóbb igazgatási rétegekben kiki úgy kívánván működni, a' hogy leginkább megértetett : — ezen okoknál fogva igen természetes vala, miként egész Európában az állam a' nyelvterjesztés' szerepét sehol nem vállalta el, 's legkevesébbé fáradott a' meghódított, vagy vegyesen lakó népek' egyajkuvá átalakítása körül.

Magyarországon is ily szempontból fogatott föl az állam' viszonya a' népiségekhez, 's miután nyelvünknek a' többi benlakó fajokétól egészen különböző szerkezete volt, alig hihető, hogy az átmagyarosodás valaha nagy arányokban került volna elő.

Akárminth forgassuk tehát a' kérdést, látható, miként hazánk régen sem lehetett inkább magyar nyelvű, mint most.

'S mégis szövődik-e történetünkön keresztül, mint vörös fonal, mint aggasztó jelenet, mint közszerencsétlenség, a' fajok' versenye, gyűlölsége, lázadása ?

Nem.

Ismétlem : nálunk az elégtelenség, a' fölkelés nemzetiségi színnel soha nem birt.

Gyakran ütöttek pártot az „avulsák“ különböző vojvodái ; de az általok meggyújtott háboruk' lángjába a' faj-

gyűlölet szikrái nem vegyültek. Táborozásaik állami függetlenségért, vagy a' nagyok' becszomjáért folytak le.

'S ben, a' szorosabban egygyéolvadt Magyarországon is, akár az olygarchák, akár a' békétlenkedő nép mozgalmi tisztán államiak, 's nem faj-szerintiek voltak. Trencsényi, Csák Máté, vagy Dózsa egyaránt nem vezettek népiségeket.

Ez tény.

Azonban lehetnek, kik ellenvetik : hogy Robert Károly sergét Erdély' hegyszorosaiban kizárólag az oláh kezek által legördített kövek tették semmivé. 'S bizonyos, miként Zsigmond király' korában az erdélyi három nemzetnek, t. i. a' magyar, székely és szásznak unioja Lépes Lorán által azért indítványoztaték, hogy a' föllázadt oláhoknak későbbi kísérletei közérővel nyomathassanak le.

De ha az említett két esetet nyomozzuk, látni fogjuk, miként a' Robert Károly' korábani lázadás oly kevésbé támadt fajérdekből, mint a' székelyeknek gyakori fegyverfogása majd Zápolya Zsigmond, majd a' Báthoryak ellen. A' Lépes Lorán befolyása alatt kötött védelmi szövetségre pedig az oláhoknak a' földesuri önkény miatti háborgásai nyújtottak alkalmat.

Történetünkben schol fajfélékenység és a' magyar név iránti gyűlölet nem mutatkozik.

Sőt minden nemzetből, mely földünket lakja, egyaránt támadtak férfiak, kik a' sergek' élén és a' kormánytanácsban dicsőséget árasztottak a' magyar hazára. 'S ha fajunk bevándorlása óta korunkig átlapozzuk krónikáinkat, keresvén közéletünk' fordulatpontjait, és keresvén a' hazaszeretet által fölszentelt nagy pillanatokat, midőn az állam' szétbomlása vagy megvédetése egyes kitünő egyéniségeknek — kiket a' gondviseles a' szabadítás közvetlen eszközéül látszott kiszemelni — vállain nyugvék : — ugyan nem fogjuk-e örömtöli meglepetéssel tapasztalni, hogy a' magyar

állam, fölváltva majd egyik, majd másik népfaj nagy sardékának köszöni a' nehéz, az összetipró veszélyektől menekülését?

Mert ha vegyesajku országokban valahol, bizonyosan nálunk volt kifejlödve a' politikai nemzetiség és azon közszellem, mely a' különböző nyelvü, de egy érdekü és egy politikai jövendővel bíró népiségeket állandólag összekötötte.

A' másfél-százados török rabiga sem irthatta ki a' népiségekből az állami egység' a' politikai nemzetiség' eszméjét, 's a' halottakból, kik a' mohácsi vért napok után Magyarország régi állapotjának visszaszerzéseért fedték a' hadmezőt, bizonyosan nem volt csekélyebb osztályrészők a' nemmagyar népiségeknek, mint azon áldozatokból, melyek egy Nagy-Lajos, egy Corvin győztes zászlói mellett, az ország nagy fényének és hírnevének öregbitéseért vértettek el.

Mikor az állam' dicsőségében részesülni kellett, 's mikor a' haza' gyászát hordani: — a' tót, a' horvát nem különzé magát el, 's minden népiség versenyzett a' magyarral a' tettek', vagy a' hönfibanat összegéből minél többet vállalni föl.

Egyik legerősebb jele a' vegyes nyelvüeknél a' már megforrott politikai nemzetiségnek, a' történelmi irodalomban áll. A' hol az egykoruaknál, a' hol azoknál, kiket a' lefolyt századokra visszatekintve, *kutföknek* nevezünk, az állami egység' eszméje egész melegevel mutatkozik; a' hol a' fajok' érdekei nem képviseltetnek minden tény' és minden állami cél' felhozásakor; a' hol az egyszerű krónikairó naiv előadása nem árul el a' tárgyak' kezelésében semmi törekvést, valamelyik népiség' kedvéért a' historiai igazságot meghamisítani: — ott ne kételkedjünk többé, hogy a' nézetek' habzó tengerén a' közvélemény' égsarki csillaga, mely után irányozza magát a' hajócép és a' kor-

mányos, nem a' fajnak, de a' politikai nemzetiségnek tengelye körül forog.

'S ha ez áll, akkor tekintsétek végig közös hazánk' napló- és krónikáiróinak sorát, hogy mutathassátok föl azokat, kik gyűlöltek a' magyar állami egység' eszméjét, vagy a' fájérdekeknek az általános irányoktól különválását képviselték?

Bizonyosan nem, vagy alig fogtok ily kivételekre találni; míg ellenben legjelesebb kutfő-historicusaink, kik a' magyar dicsőség' öntudalmát és a' hanyatlás' fájdalmaikat szivökön hordák, minden népiségből valók. —

Ezek soha le nem rontható tények.

'S mi büszkén mondhatjuk, hogy — ámbár még mielőtt a' közelebbi évek' zivatara kiütött volna, egy híres szláv költő által, őseink, mint a' fájüldözésért elkárhozott lények, valának az alvilági bőszen árnyak közt feltüntetve — a' magyar soha sem hitte, miszerint szép hazáját kevés kedélymélységgel és átengedéssel imádták a' többi népek, kikkel együtt alkotá a' magyar állam' politikai nemzetiségét.

Ily vád elő nem fordult, 's megérdemelve sem volt. Menjünk eszménk' fonalán tovább.

A' külföldi tekintélyek közül azok, kik bevalják, miként Hunnia' különböző ajku lakosai hajdan a' politikai nemzetiség' szoros viszonyai által voltak a' magyar fajhoz és a' haza földéhez csatolva, — e' vallomásaik után, igen gyakran egyet fordítanak okoskodásaikon, és mint kétségtelen igazságot hirdetik: hogy miután a' magyar nyelv a' latin helyébe országlati polczra emeltetett, nemcsak megszűnt a' fajok' együtt-tartása, nemcsak irigység vagy gyűlölet váltotta a' kölcsönös szivességet és vonzalmat föl; de még a' politikai nemzetiség' sokszázados traditióinak kegyelete is rendre kialudt, és most a' magyar által sokáig nyomott

népiségek előtt semmi sem volna kívánatosabb, mint egészen új államjogi viszonyokba lépni, és a' szétszakított Magyarország nevét is végkép elfeledni.

Nézzük : van-e 's mennyiben ezen állításoknak alapja ?

Az 1825-ki törvényektől, melyek korszakot nyitottak a' magyar nyelv alkotmányos szereplése körül, aligha származtathatjuk le a' népiségek' idegenkedéseit.

Sőt a' későbbi cikkek is, melyek a' latin nyelv uralmát a' törvényhozás', a' kormányzat' és közigazgatás' minden ágaiban megszüntették, ingerültségekkel sehol nem találkoztak.

A' latin nem vala egyik fajnak is kegyencze, melyhez meleg emlékek, vagy remények csatlakoztak volna.

A' régi beteg lassu vonaglások közt szünt meg élni. Kórágát kesergő rokonszenvek nem vették körül. Sirjára a' hálás fájdalom könyei nem pörgettek. Kimulását sem az örökségből kitagadott valamely rokon nélkülözése nem tette sajnósá, sem az örökség miatt összeveszett testvérek' osztálypöre botránysá.

A' közkedvesség nélküli halottnak legitim utódja minden ajkuak akkori nézete szerint a' magyar nyelv volt.

Senki sem zugott e' hagyomány miatt, vagy legalább komolyan nem tiltakozék.

Ha most gondolunk a' *multra* vissza, ha oly tapasztalások szerint, melyeknek akkor még birtokában nem lehettünk, akarjuk megítélni tetteit a' pártoknak és irányait az uralkodó véleményeknek : ez esetben lehetne állítani, hogy a' történelmi jogok utmutatásait statusférui előrelátással tudhattuk volna arra használni, miszerint a' ránk szállott örökségből osztalékot nyerhessenek a' századok óta kikerekítettebb autonómiával és különválóbb érdekekkel bíró oly országrészek, melyeknek decentralisatio-nalis iránya a' mult idők' intézményeiben gyökerezett 's

melyek területére nézve a' népiségeknek megkülönböztetett előjogai valának.

Ertem Erdélyben a' *szászokat*, Magyarországon a' *korlátokat*.

Mi a' *szászokat* illeti :

A' szászföld' belkormányzása történetileg német volt; bár a' népesség' hasonfele oláh vala, 's bár a' szász nyelvűek vidékek szerint a' dialectusok' nagy különbsége miatt egymást nem értették és a' német nyelvet is csak a' művelt osztályok beszélék. Ott a' latin nem lévén gyakorlatban, az országlati polczról történt kitolatása által, semmi érdeksérülést nem szenvedett. Uj ür épen nem nyilt, melyet betölteni kelljen. A' beldolgokra nézve a' nemzeti gyűlés tárgyalási nyelvétől kezdve a' községek' igazgatásáig semmi kapcsolat nem volt, melly a' néhai konyhadíakság' fentartását vagy megszüntetését figyelemre méltóvá tegye. — Azonban ámbár Erdély' foederalis alkotmánya mellett a' szászok fölötte gyér érintkezésben valának az országos központi kormánylyal; mégis, miután a' *három törvényes nemzet*' egyikét tették, a' történeti jog' tulszioru magyarázata szerint vonhattak volna oly következtést, hogy a' meenyiben a' központi igazgatással érintkezésben vannak, a' latin nyelvtől hátrahagyott örökségből nekik is kell osztozni. E' nézet' nyomdokait követve, ha a' mostani tapasztalatokból bíráljuk a' multat, mondhatnók, hogy a' kölcsönösség' elvénél fogva, megengedhető vala, miszerint a' kormányzók, melly velök magyarul levelezett, viszont elfogadhasson tőlök német leveleket. — Ennyi az egész differentia. Azonban szükség itt felhoznom, miként Erdélyben a' magyar nyelv' országlati helyzetéről csak törvényjavaslatok készültek, nem pedig törvények szentesítettének. Erdély időnként küldött Bécsbe a' nyelvre vonatkozó cikkelyeket; de azok a' tárgyalási végső szakokon

át nem léphettek. A' nyomatékos kérdések elhalasztva voltak. És e' részben a' forradalom' előpercei mindent az 1791-diki állapotnál találtak. A' latin megbukva volt a' véleményeknél, de nem az intézményekben. Következőleg az általam fölhozott szövetségvadász vád is nem a' övégettényeket, de legfőleg a' hangulatot illeti. 'S a' szászoknak minden neheztese, — ha létezett ily neheztese — csak elméleti vala, 's nem az elejtett husért, hanem a' hus' árnyékaért támadhatott. Ez pedig a' politikai nemzetiség' hatszáz éves kötelekeinek szétszakítására, vagy csak meggyűlölésére is előttem, sőt tán a' világtörténezet előtt is, elég oknak nem látszhatik. —

Mi a' horvátokat illeti.

Most, midőn a' szenvedélyek, melyek túl a' Dráván és innen, még a' tiszttábkörű ítélőtehetségek' fölébe is ködöt vontak, oszlani kezdenek; most midőn, kétségkívül, nem egy találkozándik Zágrábban is, ki megtagadva személyes vonzalmait, a' tényeket, melyek a' történezet' birtokába estek, hideg szigorral bírálndja: — e' pillanatban alig hihetném el, hogy kötelességét félreértse az oly magyar író, ki, mert nemzetének a' jövőjére nézve okulást akar szerezni, inkább óhajt az öntagadás' erényével, mint a' kedvezés' és dicséretés' népszerű modorával hatni. Következőleg legyen szabad megjegyeznem, hogy valaminthibás lépés volt *politikai czélokért* fejtegetni, azon másképp nem érdektelen történelmi curiosumot, miszerint a' valóságos Horvátország, melyről „Corpus jurisunkban“ annyi szó van, régóta török birtokká lön, és a' mostani attól csak nevet kölcsönzött: szintugy a' népszenvedélyek' természetének félreismerése vala, Horvátországnak a' történelmi kényszerűségeknél fogva naponkint önállóbbá és nemzetiessé vált autonómiáját az összeolvasztási statuselméletek' számára föláldozni akarni. Ily kísérlet azonban kevesektől

lön ajánlva és senki által nem követteték. — De ha igaz, miként tanácsos vala, Croatia' belkormányzási jogait meg nem szorítani, sőt a' mennyire a' magyar koronához kapcsolat' mellözhetlen föltételei engedték, azokat szélesbiteni is kellett volna: akkor sokan elmondhatják, hogy honatyáinktól böles előrelátás leend vala, a' hivatalos latin nyelv eltakarítása alkalmával, a' hátrahagyott örökségből az apai és anyai részt, a' horvátok számára egészen és rögtön kiszakítani. 'S valóban, ha a' Dráván túli vidék' megnyugtató végett a' pártküzdelmek leghőbb perczeiben bármikor kimondatott volna, hogy Croatia' beligazgatási és köztanácskozási nyelve csak a' nemzeti lehet: alig szenved kétséget, hogy e' varázsszó megemlítésére fölolvad a' magyar és illyr párt közti idcgenkedés jege, és később, sem Turopolya, sem Zágráb szomoruan emlékezetessé nem válandik ama versenyzések által melyek régi állapotaink fön tarthatlanságának világos előjelei voltak. Az 1833-diki országgyűléstől kezdve 1844-ig 's tán még azon túl is, a' kedélyek' engesztelődésére majd mindent megtett volna, e' szabályozhatása pedig kiszámíthatlan leend vala, *ha a' magyar nyelv' számára időnként szerzett concessiókkal egyszerre nyújtatik*; mi Horvátország' széles alapu autonómájánál fogva, a' történelmi jogok' igényeibe nem is ütközik vala. De bár ez a' jelen pillanatban természetcsnek tünik föl: akkor nem sürgettették, sem azok által, kik ily eredményben mindent nyertek, sem kik sokat és nemesen áldoztak volna. 'S hol történt, hogy a' pártok, a' koron, melyben küzdenek, felülemelkedni tudtak vala? A' megszólítás' adománya egyes kittünő férfiaké; a' pártok' szakmája az idő' szükségeinek észleléseig terjed. 'S épen azért, a' mely kérdés, mint az idő' szüksége, mint a' felébresztett érdekek' követelése, nem jelenkezik; a' melly kérdés a' pártokban tolmácsra nem talált, és a' közvéleményt meg-

nyerni vagy nyugtalanítani nem bírta : az, lehet akár mely mértékig hasznos és idvesség, szolgálhat a' haza' fölvirágzására vagy szabadságára nagy tényezőül ; de semmi esetre nem olyan , hogy elmellőztetése által gyűlöletet támaszthasson. Mert a' gyűlölet csak ott ered , hol élénken sürgetett vágyok és szenvedélylyel pártolt eszmék váltak az ellentállás miatt semmivé. Ily eset pedig nálunk a' horvátügy ezen ágára nézve nem fordult elő ; mert tudva van , hogy a' latin nyelv legfőbb támpontjait már elvesztette és életműködése nagy részétől rég megfosztatott, mielőtt az illyr vörös sipkásoknak nemzeti izgatásai a' figyelmet, bár kis mértékben is magukra vonták volna. Nem lehet tehát a' körülményeket fűlszámítva csodálkozni, hogy az 1825-ki 's az utána következő országgyűléseken a' latin kiküszöbölésével és a' magyar nyelv diplomatiái terjeszkedésével nem tartaték párvonalban a' horvát nyelvnek Croatia beligazgatására alkalmazása.

Egyébiránt, ha szintén politikátlan is lett volna a' horvátokat, még mielőtt náluk alakulhat erős közvélemény, nem dotálni nemzeti belkormányzással ; mégis legalább vizsgálásul annyit elmondhatunk : hogy e' mulasztás a' horvát nemzet' alkotmányos többsége által, azon időszakok alatt, melyekben a' latin nyelv' uralma nagyban rombolaték, soha szemünkre nem vettetett. Miből azonban én csak annyit akarok következtetni, miként a' magyar nyelv diplomatiái állására vonatkozó törvények, csupán magukra, még a' horvátoknál is igen keveset folyhattak be, a' politikai nemzetiségnek, és ama büszke 's mély fogalomnak semmivé tételére, hogy t. i. a' Zrinyiek' és Frangepanok szülőföldje a' magyar állam' csontjának csontja, vérének vére.

A' többi népiségeknél pedig a' latin nyelv országlati jogainak a' magyarra ruházásáért, *eloileg* semmi resensus

nem fordult elő, mi különben is a' dolgok' természetében fekvék.

De ellenvethetik politikai nemzetiségünk' szétmálásának hirdetői, hogy a' nyelvtörvények egyes specialitásai, egyes rendeletei, melyek az országlati nyelv' szükséges jogain túlterjedtek, szünetleni surlódásba hozták a' magyar fajt a' többiekkel.

Ellenvethetik, miként a' megyéknek a' nyelvtörvények' értelmezése körül tanusított szélsőségei, a' kedélyekből az engesztelődés' és testvéri szeretet' szikráit kioltották.

Ellenvethetik, hogy az egyesek' nyelvterjesztési rajongása, mely a' középkori hittedjesztés' sivar és kegyetlen erélyét öltötte magára; e' hon' idegen ajku lakosainak gyűlöletét a' magyar faj iránt már olly magasra csigázta föl, miként végtére lehetetlen vala a' *politikai nemzetiség közérzelmének*, a' megsúrtott népiségek által az ingerültség' máglyáira nem vettetni, hogy porrá és hamuvá égettessék. 'S a' forradalom sajátlag nem tön mást, mint levonta a' leplet a' betakart hangulatról, és föltárta a' szenvedélyeket, ugy mint azok titkon éltek, hatottak és a' nagy változások magvait elhintették. —

Vizsgáljuk hidegen — mert illy fejtegetéseknél egyedül a' részrehajlatlan nyugalom jut eredményhez — vizsgáljuk komoly figyelemmel: vajjon ezen ellenvetések birnak-e elég súlylyal és eléggé igazságosak-e? —

Első sorban van azok' nézete, kik a' nyelvtörvények' specialitásaiban keresnek fullánkokat, melyek állítólag a' kedélyeket élőkkel és az élén fekvő méregnedv által, lázas ingerültségbe hozták volna.

A' vádból — mely e' téren sokszor legyőzve megújult, és végtére a' külföld' véleményében mély gyökeret vert — majdnem azt következtették roszakaróink, hogy nálunk 1825 óta a' népiségek egészen helotai helyzetre

jutottak volt, és az anyagi nyelv malasztáival az idegen ajku benlakóknak csaknem olly félve és korlátoltan lehetett táplálkozni, mint a' pogány zsarnokok' korában a' hit vigasztalásaival az első keresztényeknek, kik barlangokban zárt ajtóknál 's néha ugy is háborgatva, hódoltak keblök' istenének.

Természetesen, minden honunkban megfordult külföldi, a' legcsekélyebb touristától kezdve Paget- vagy DeGerandoig, a' nyelvügyben a' behozottnál kedvezőbb véleménynyel távozott el tőlünk.

Természetesen, magok a' legkitünőbb szlávírók is — mert a' nagy talentumok többnyire mérsékeltek és az igazságtalan vádokat örökké a' szükségesük találják föl — ritkán bókoltak annyira a' kisebb nevűek' magyarellenes dühöngéseinek, hogy velök együtt chorust formáltak volna olly rágalmak' terjesztésére, melyeknek valótlanságáról, minden szem, mely fölnyilni akart, meggyőződhetett volna.

Azonban a' világos tények' daczára a' külföld a' nyelvtörvényekre nézve többé kevésbbé ellenünk vala hangolva.

Sokkal kedvezőbben ítéltek e' kérdésben népiségeink a' Kárpátoktól Adriáig és a' havasalföldi határszélekig mindenütt.

Mert bár panaszaiak valának, soha nem képzelték viszonyait olly keserűnek, hogy a' közhaza' törvényeiben nyílt ellenségöket lássák.

Nyelvkörüli sérelmeik aránylag igen ritkán vonatkoztak a' törvényczikkelyekben rejlő specialitásokra.

Más forrásokban keresték terheltetésök főbb okait.

A' magyarismus' tulheveért örökké inkább vádolták a' megyék' termeit, mint az országházat, a' vidékeket inkább mint Pozsont, a' határozványokat inkább, mint a' törvényt, a' körleveleket inkább, mint a' nunciumokat.

'S nekik e' részben igazok volt.

Törvényünk egyes cikkei — ha azokat most is, midőn a' viszonyok új alakulásai támadtak, átvizsgáljuk — nem látszanak a' politikai nemzetiség' igényeire nézve tulcsapongóknak, oly államban t. i., hol a' közigazgatási nyelv által nem az idegen ajkuaktól nem vétettek létező jogok el, hanem csak az rendeztetett, mi századok óta mindig az országlati nyelvsajátja volt.

De törvényeink' e' mérséklettsége mellett is, meg kell vallani, hogy azok, kik a' latin nyelv diplomatiái szakmáját a' magyarra átrubázták, az állam' veszélye nélkül ügyelhettek volna minden népiségek' irányában ama szabályra; hogy az egységre törekvés eszméjéből soha sem folyhat oly tény, mely a' lelkiismeretre vonatkozó eszmék' vagy előítéletek körébe lépve, midőn békíteni és összeforrasztani akar, okvetlenül meghasonlást támaszt, 's a' cél' szeretete miatt az eszközöket a' cél ellen használja. Ilyen kísérletek voltak pedig az anyakönyv' vitelét tárgyazó intézkedések, melyek a' házikör' határszéleig, melyek a' hitbuzgalom küszöbéig vezették az állami nyelvjogot.

A' latintól ezen örökséget nem kelle elfogadnunk és többre fejleszteniünk. Mert természetes volt, hogy az idegen ajkuak, kivált ha keleti hiten valának, megütközéssel láthatták, miként gyermekeik' magyarosított neve nem az, melynek hangjaihoz ők akár családi emlékből, akár a' vértanuk és védszentek iránti tiszteletből ragaszkodtak. És képzelni lehetett, hogy ily átmagyarosításból zavarok támadhatnak a' nevek iránt, — 's főként képzelni lehetett, miként az izgatók könnyen használhatják e' kérdést arra, hogy a' hitbuzgalmat hitdühvé fokozzák és a' hitdühből politikai szenvedélyeket 's nemzetiségi gyűlöletet gyártsanak.

Mi bizonyos mértékig megis történt. Ámbár sehol sem oly arányban, hogy általa az *egységes Magyarország'* táma-

szai a' kedélyekben és a' nép' tudalmában ledöntettek, 's a' politikai nemzetiség' kötelékei szétszakítottak volna.

Nem emlékszem, miként a' most előhozott ponton kívül nyelvtörvényeink' valamelyik specialitása, akár fen a' Kárpátoknál, akár alant a' Ferencz-csatorna körül, szembetünő kedvetlenséggel fogadtaték vala. —

Áttérek a' megyék' eljárását tárgyzó vádra.

Oly önkormányzással bíró testület, mely tagjainak roppant száma, jogkörének szabálytalansága, és a' felső ellenörködés hiánya miatt szoros politikai következetességgel 's kimért határok közt nem működhetik, — organiszálásának természeténél fogva, okvetlenül két — veszélyekkel járó — *választásra van hivatva*.

Vagy t. i. ájultságba merül, és ekkor nem sért meg, de nem is ápol semmi érdeket : vagy pedig gépezetének kerekeit teljes mozgásba hozza ; a' midőn aztán a' hatásból gyakran megy át apró rombolásokra ; a' megszólamlást, melylyel ügyeit képviseli, gyakran használja az idegen érdekek' elnémitására, 's nem lévén szilárd vezéreszméje sem jogairól sem kötelességeiről, melyen mint biztos horgonyon függhessenek tettei, többször válik méltánytalanná, sőt a' tömegekben rejlő nemeslelkűség mellett is, zsarnokká.

Mind a' két véglet azon erőknek és mozgásoknak tulajdona, melyek az ilyenmü szervezetek alapját teszik.

Ennélfogva az eszközök teljes félreismerése nélkül alig lehetett megyéinktől kívánni, hogy miután az álomkór-ságból fölüdültek, tultevékenységek és szabálytalanságaik által ne támasszanak semmi panaszt vagy aggodalmat.

Municipiumaink a' kormány, a' törvényhozás, a' felső papság, a' vallásos hittanok, az aristocraticus érdekek 's minden társadalmi törekvések és állami erők irányában, koronkint valának majd külön, majd pedig tömegestül oly

helyzetben, mely sem eléggé igazságosnak, sem eléggé eszélyesnek nem mondható.

E' botlásokat türte a' haza és közvélemény, azon előnyök kedvéért, melyek a' megyerendszert, kivált az akkori államviszonyok miatt, rendkívüli dicssugárral vonták körül.

Ily előzmények mellett nem találjuk meglepőnek, ha megyéink, miután minden érdekkal és iránynyal polemizálásba keveredtek, a' nyelv' kérdéseieért is néha vitát támasztottak, többnyire jogosan, de egypárszor méltánytalanul is.

Volt eset, midőn valamelyik megyénk által visszaküldetett oly körirat, mely a' törvénytől megengedett nyelven volt írva. Volt eset, midőn a' közgyűlés hangulata élesebb vala a' nemzetiségek' irányában, mint a' testvériség és eszély kívánták volna.

E' tulcsapongások Zágrábban oly gyakran kerültek elő, mint Pesten vagy Nagyváradon; de nem gondolom, hogy akárki bebizonyithassa, miként a' nyelv fölötti zajgás gyakoriabb vala, mint azon ingerültség és lárma, mely a' többi állami és társadalmi nagy érdekek miatt eredt, — és nem gondolom, hogy példa hozathassék fel, miszerint e' küzdelmekből állandó elnyomatások és veszteségek támadtak volna.

Azonban elleneink mondani szokták, miként ha az ingerültségek halmozására nézve mulasztott is el valamit a' megye, azt az egyének és társulatok a' gorombaság' szókatlan virtuozitásával gyorsan utánpótlták.

A' tót, horvát és magyar versírók' ajkain néhány gúnydal; a' falusi lelkészek 's iskolamesterek közül egypárnál az elemi növelés és hitoktatás körül, a' nyelv tekintetében több buzgóság mint belátás; négy öt alsó hivatalnok és eszélytelen földesur botrányos magaviselete: —

ezek a' nagy pathossal említett tények, melyek hol a' magyarok, hol a' többi népiségek által kölcsönösen fölpanaszoltatván, most oly lényegeseknek tekintetnek, hogy általok a' politikai nemzetiség érzése, az idegen ajkuak' kebléből még a' forradalom előtt, kiirtatnak állittatik; holott akkor, midőn ezen mindenesetre megrovandó hibák elkövettettek, nem volt közölök egy is, mely az elméket csak három napig is foglalkoztatta volna.

Ok nélkül állitjátok tehát, hogy a' politikai nemzetiség' szétomlásának előzményei törvényeinkben és egyenetlenségeinkben letéve valának, 's csak alkalom kelle, csak egy rázkodásra volt szükség, hogy a' régi repedések' és megrongált alap' rémitő következései a' világ' szeme elébe táruljanak.

Ha annyi politikai hiba, mennyit státusférfiaink a' nyelv ügyében elkövettek; ha annyi vizsály, mennyi a' népiségek közt nálunk 1848-ig kifejlett, elég lenne a' századok óta együtt leélt mult emlékeinek és varázsainak a' szivből ki törlésére, és elég lenne a' kapcsoknak, melyek a' történeti államhoz 's a' viszonyoknak, melyek a' létező nagy érdekekhez kötik a' tömeget, szétszakítására: — akkor Európa' minden országa fölbomlás szélén áll, és állott a' mióta a' krónikák a' vallásos, a' hűbéri, a' politikai 's társadalmi nagy küzdelmekről beszélnek.

Mert mindenütt foly, és foly annál sokkal keserűbb, sokkal mélyebben érzett vita, mint a' minő vala a' forradalom előtt, a' Magyarországot lakó népiségek' meghasonlása.

E' szavakkal nem a' multat akartam, a' mennyiben az hibás volt, menteni; de akartam a' méltó megrovásoktól különválasztani a' vádakot, melyek ellenünk hozattak föl, noha a' mi hatáskörünkön kívül fekvő eseményekre és bűnökre kellene vonatkozniok.

Tudom, hogy ki kell békülnünk helyzetünkkel, mely alaptalan hibáztatások' hordozására is rászorit; mert, mint Ponsard igen szépen mondja :

„Les amis des vaincus n'ont qu'un dévouement tiède,
Et de quelque façon qu'on les ait obtenus,
Les succès ont partout des amis inconnus.“

Tudom, miként az emberi természetben van, nem mulasztani el a' kedvező alkalmat, melyben vétkeink vagy igazságtalanságaink mások' vállaira rakathatnak, 's most még az erdélyi románok is a' mészárlásokat és gyujtogatásokat, melyek e' tündérszép országot megfertőzték és elferdíték, egyedül a' magyar népességre vetik.

A' szenvedélyek tombolása után e' jelenet majdnem kimaradhatlan, 's annyiban megbocsátható is, mert a' mámorbóli föleszmélés' első mozzanata és első kísérlet az erkölcs' 's humanitas' szabályainak, melyek az indulatok' viharjai közt feledve voltak, kötelező erejét, a' hosszas tagadás után, ismét bevallani.

Ily körülmények' sulya alatt, ki lepetnék közölünk az által meg : hogy minden változás, mely a' népfajok' kedélyében, politikai törekvéseiben, és világnézetében a' forradalmi jelenetek közt nyilvánult vagy kifejlődött, egyenesen a' magyar nyelv-terjesztési düh miatt támadt reakciónak tulajdonittatik?

Az idő világoosságra fogja deríteni, miként az idegen ajku lakosok ellenséges indulatának, a' hol t. i. ezen ellenségeskedés valósággal mutatkozott is, nagy részben nem a' nyelvtörvények és a' nyelvterjesztés valának okai. Az idő, mint remélem, arról is bizonytságot teend, miként a' fajok' gyűlölete, akármely forrásból eredett is, nálunk nem oly mély és elsodró, hogy a' politikai nemzetiség' emlékeit a' feledés örvényébe temette volna, menthetlenül és örökre.

Ezen nézet a' forradalom alatti élesebb meghasonlásokról is szól.

Vizsgáljuk bár. —

Nincs egyén, ki kétségbe hozná, hogy az 1848-diki törvények' keletkezése után alig félévvel a' népességi érdekek előtérre nyomultak és oly korszak nyílt meg, melyben a' jogokat és szabadságot osztó mérlegre, Brennus' kardjaként vettetett egy-egy nyelvkövetelés, 's ha e' súlypótlék visszautasított, akkor már nem leheté többé arra számolni, hogy a' kiosztott kincs, ha legtisztább arany volt is, megelégedéssel fogadtatik 's nem ad új ingerültségekre vagy erőszakos jelenetekre alkalmat.

Nincs egyén, ki be ne vallaná, miként akármennyi rovassék idegen természetü agitatókra, mégis a' forradalomban a' hazánkat lakó népiségek' különböző vágyai nevezetes szerepet játszottak, és a' magyar elleni boszankodás némely vidékek szellemére, sőt a' polgárháboru' egész színezetére határozottan befolyt.

A' kérdés tehát, mely vitát érdemel, nem az : hogy valósággal fölcsigázva voltak-e a' magyar faj ellen némely népiség' szenvedélyei? mert e' tényt föltétlenül elismerjük 's ekként magára semmi véleményharcz alapjául nem szolgálhat.

A' mi az 1848 ótai idökre nézve szokatlan jelentőséggel bír, a' mi hazánk' népiségeinek a' forradalom alatti eljárását egész jövöndönkkel szoros kapcsolatban tartja, az — véleményem szerint — ott rejlik : hogy a' magyar ellen a' fajingerültség nagy részben birt-e történeti előzményekkel, vagy pedig nagy részben a' forradalom befolyása közt rögtönzötték és a' fölhevített légkörben nyert gyors fejlődést? Továbbá az ingerültség minden nem-magyar ajku népiségnél általános körjelenség, köz-kedélyállapot volt e; vagy pedig a' fajok' szenvedélyei más égsark felé

is vonzatának, hogy erős rokonszenvekben kristályosodjanak? És végtére: összeromlott-e, vagy csak meggyengült ezen két ellenkező irányu mozgás közt, a' Magyarországon lakó népiségeknek politikai nemzetisége?

A' ki e' kérdésekre nézve semmi véleményt nem formált, annak, jövendők iránt határozott reményei és aggodalmai aligha lehetnek.

Remélem, az eddigiek által eléggé ki van mutatva, miként a' forradalom előtti időszak, ha a' népiségek' testvérgyilkolásaira, ha azon rendkívüli fajgyűlöletre, mely a' szent-domingoi kegyetlenségeket néhol utánozni nem iszonyodék, magyarázatul hozatik föl: ez esetben vagy félreismertetnek, vagy szándékosan elferdítvék ama tények, melyek ily tulcsigázott állítás' bebizonyítására használatnak.

Bátran lehet tehát mondanunk, miként a' forradalom' vilányos légkörében kellett a' gyulékony elemek' fő alkrészeinek támadni és öszpontosodni. 'S a' tűz, mely a' társadalom' és állam' szentegyházát megrongálá; a' tűz, mely a' politikai nemzetiség épületét repedésekkel tölté el: a' mennyiben a' *nemzetiségek' kölcsönös gyűlöletéből* eredt, nem a' Vulkán' tölcsérének kitörése volt, mely a' régóta meggyült anyagok által teljesíti a' pusztítás' nagy művét; hanem oly villámcsapás vala, mely, hogy többet égetett el, mint egy cserfát a' mezőn, vagy egy szalmás házat a' faluban, inkább tulajdonitható a' szélvész idönek, mely a' szikrákat szárnyára vette, hogysem a' meggyújtott anyag' roppant mennyiségének.

Nem kívánok félreértetni.

Nyiltan elismerem, miként a' hazánkra nézve szerencsétlen 1848-dik és 1849-dik év' eseményei nem csupán a' februári napok' hatásai, de belső okoknak és bünöknek is eredményei valának.

Sőt elismerem, hogy az okok közt, melyek a' forradalmat tartóssá és sivarrá tették, nevezetes szerepet játszottak Magyarország' különböző népiségeinek érdekei és politikai vágyai.

Én tehát csak annyit állítok, hogy a' népiségeknek föllépését a' magyar elem ellen, fölötte kevés mértékekig okozta a' *történelmi gyűlölet*, és az 1825-diki korszak óta napirenden levő nyelvkérdés.

Állításomra némi fényt vet egy gyors pillantás a' nép' többekre, melyek a' forradalom alatt és a' forradalom után a' magyar elem mellé gyülekeztek, vagy pedig a' magyar elem ellen léptek föl.

Éjzakra a' Marsch' folyamától Szigetig, két szláv faj volt, a' tót és orosz, mely 1848-tól kezdve mai napjainkig nem mutatott a' magyar faj iránt legkisebb ellenségeskedést, 's a' mi meghasonlás e' vidékeken olykor fölmerült, az tisztán politikai nézpontokra vonatkozóék. 'S most a' Kárpátoknál a' politikai nemzetiség érzelme sokkal mélyebb, sokkal általánosabb 's a' népkedély' minden mozzanatait átölelőbb, mint valaha.

Szintén ezt lehet állítani a' német elemről, az erdélyi szászok' kivételével. 'S Budapestnek és a' többi nagyobb városainknak germán ajku lakosai nemcsak a' politikai nemzetiség' szellemét hiven őrzik; de még e' fölött hazafi kötelességöknek tartják, 's most még inkább mint valaha, családok körében, és gyermekeik nevelésénél a' magyar nyelv megtanulására 's beszélésre gondot fordítani.

Nincs miért említsem, hogy országuink óriás rónaságain a' magyar elem közé beékelt idegenek külön érdekeket nem táplálnak; mert e' részben elleneink által a' viszonyok' kényszerítő hatalma inkább fog oknak tekintetni, mint a' kebel' önkénytelen érzelme.

A' főnebbi sorokban tiz milliónak gondolkodás módját

adtam elő; mert az éjszaki szláv népiségeket és az erdélyi szászokon kívül eső német ajkuakat, a' magyarokkal öszszeszámitva, legalább ennyire rug azok' mennyisége, kik történeszetünk' legkritikusabb perczeiben is, nem hitték, nem mondák, hogy másokká tudhassanak válni, mint a' mik voltak, a' midön a' szerencse' és egyetértés' csillaga ragyogott Hunnia fölött, és a' nyelv miatti versenygések' fellegei nem borították be egünket.

Sok tekintetben ellenkező látmány tárul szemünk' elébe, ha hazánk déli és keleti határaitra vetjük figyelmünket.

Azon félkör, mely Bukovina széleitől Varasdig nyulik, többnyire nagy meghasonlásba hozta magát a' magyarsissal és a' történeszeti állapottal.

E' vonalon három népiség tiltakozott fegyverrel és szenvedélyyel, hévvel és kitartással a' mult ellen. Mert az kétségtelen, miként a' birodalmi érdekeken kívül, voltak belokok, voltak nemzetiségi követelések is, melyek a' horvátokat, és a' szerbek' göröghitü részét, majdnem egészen; az oláh lakosoknak pedig közel két harmadát velünk három év óta ellenséges vagy feszült viszonyban tartották, 's teljesen még most sem szüntek meg tartani.

A' római vallási szerb és a' Magyarországön lakó oláh nem sürgette ugyan ügyeinek a' miénktöli különszakítását: de tagadni fölösleges volna, miként a' horvát', a' göröghitü szerb' és az erdélyi román' vágyai nem csupán arra vonatkoztak: hogy minő helyet foglaljon hazánk az austriai monarchia összegében; de még ezenkívül arra is, hogy mily alapokon rendeztessenek számukra uj állami viszonyok?

Midön pedig a' statistikát kezünkbe vesszük, látni fogjuk, miként ha Magyarország és Erdély népességét 14,000,000-ra számítjuk, ezen összegeből 2,600,000: tehát

a' lakosok' mennyiségének majdnem ötödrésze esik a' horvátokra, a' keleti hitű ráczokra és az erdélyi oláhokra.

Következőleg igen tekintélyes kisebb szám vala, mely tettel 's ellenszenvék által nyilatkoztatá ki, hogy jövődjének biztosítására nézve, más szervezeteket kíván, mint azok valának, melyeknek védpaizsa alatt virult multja, 's fejlődött jelene.

A' kérdés tehát itt csak az : vajjon a' forradalom' ily eredménye minő színt hord magán, 's mekkora távolságra tartja a' magyarhoz, a' vele érdeken és kedélyben egykor öszhangzó, vagy legalább tőle nem nagy távolságban álló kisebb számot ?

Munkám' kezdetén kimutattam, miként a' horvátok közt az irodalmat a' neologismus fölélesztette, mint nálunk II-dik József' korában, a' németesítés elleni visszahatás. A' nyelvreform által megindított eszmetisztulat a' társadalom' átalakítására erőlyesen folyván be, semmi sem vala természetesebb, mint, hogy azon állami formák, melyek a' horvát népiséget Magyarországhoz csatolták, többé ki nem elégíthették a' közvéleményt, melyet a' sajtó a' réginél függetlenebb önkormányzási és határozottabb nemzetiségi vágyakkal töltött el. A' forradalom tehát Croatiát oly irányok' mezején találta, hol már a' tömeg hajlandó vala a' Rubiconon átlépni, 's magyar nyelv és a' magyar központosítási törekvés ellen a' harczot megkezdeni. Noha tehát a' gyűlölet ellenünk nem volt annyira fölfokozva, mint roszakaróink hitték, és nem volt annyira általános, mint a' horvát mérséklett párt is képezte ; mégis kétség alá nem vonható, hogy már 1840-en túl naponkint hangosabbá vált ama követelés, mely a' magyar háromszin' kitüzése után fél év mulva ágyudörejekkel hirdeté szándékait. És ha részrehajlatlanok akarunk lenni, elismernünk kell, miként az osztrák birodalmi kérdéseken kívül, huzamos idő óta lappangó

vagy csak félig föltárt nemzeti kivánságok, melyek Szlavóniára és az illir végvidékekre is vonatkoztak, merülének föl a' forradalom zivatara alatt. A' horvátoknál tehát a' nyelvigenyek az általános fermentatio közt merészebbé váltak ugyan; de rögtönzötteknek nem tekinthetők. Azonban nagy kérdés: vajjon e' mozgalmak' célja volt e, föltétlenül tiltakozni minden kapocs ellen, mely annyi század óta fűzi Croatiát a' magyar államhoz? Mert azon eszmétől, hogy a' belkormányzás horvát nyelven vezetessék, még tág tér választja el a' teljes különszakadást. —

Mi a' göröghitű szerbeket illeti: — ezeknél a' forradalom támasztotta, mind az önkormányzás' mind pedig a' nyelvjog' követelését. Hogy azonban vojvodinájok, mely egy régi kiváltságlevél' feledésbe ment soraira építették, álljon-e és minő viszonyban a' magyar statushoz? — oly kérdés, melynek eldöntése ezentulra van halasztva. 'S nincs ok hinnünk, miként maguknak a' keleti hitű szerbeknek kivánsága, minden régi viszonyok' megszüntetésére öszpontosult volna. —

Hátra vannak az erdélyi románok.

Ha a' történész, ki e' nép műveltségi fokát vizsgálat alá veszi — keresni fogja az elemeket, miknek együtthataása szokta a' nemzetiségi és önkormányzási vágyakat fölébresztteni, bizonyosan a' legöszintébb nyomozat mellett is, azon eredményre jutand, hogy köztök volt néhány tanultabb és becsszomjasabb egyén, ki komolyan hitte egy Daco-romania' rögtönözhetését; de maga a' nép, ily exotikus óhajtásokkal nem terhelte képzelődését, és sokkal anyagibb, sokkal közelebb fekvő kívánatok által mozgattaték. Az erdélyi románnál a' legszélesebb magyarázat szerint is mellékes, sőt igen alárendelt szerepet játszott a' politikai nemzetiség' kérdése. Az alig volt egy bádjadtt hang a' szenvedélyek' orkánjában. 'S ha a' román nép

befolyásos főnökeiktől kérdeznék meg : vajjon hiszik-e anyanyelvöket eléggé műveltnek a' magasabb kormányzat' és közkezelés' átvételére? minden szeretet mellett, melyet e' különben szép nyelv iránt viseltetnek, bevallani fognák, miként Erdélyben nincs elég számu mivelten egyén e' vállalat kivitelére, és maga a' nyelv még ezentul nyerendi meg a' belterjedelmet, mely ily célra szükséges. — . . .

Vonjunk a' fölhozottakból következtetéseket.

E' században Európa legnagyobb forradalma a' magyar volt.

A' magyar forradalom átvette ama szint, mely 1815 óta minden rendkívüli mozgalomkor fölmerül és a' februári napoktól kezdve szokatlan erőt nyert : — értem a' nemzetiségi irányt.

Soha sem volt egy megrendített államban is a' belakó népiségeknek kedvezőbb alkalma minden elégtelenségért bosszút állani, mint nálunk.

Sehol sem tenyészhetett volna bujában az ethnographiai kikerekítésekre, a' népiségek szerinti önkormányzásra, és az állam' régi viszonyaibóli teljes kiszakadásra törekvés, mint hazánkban, kivált 1848-ik év' octobere óta.

'S ha állott valaha a' fölingerült népiségeknek szabadságukban : tartalék nélkül kinyilatkoztatni, hogy ők nem akarnak ama nemzettel, mely hatalmával visszaélt, politikai szoros kapcsolatban lenni; — ugy bizonyosan nálunk volt erre a' legtöbb mód, miután a' forradalom legyőzésével a' monarchia újra-alakításának óriás müve megkezdeték.

És e' tekinteteknek daczára : mily eredmények mutatkoztak 's tűnnek naponkint föl?

A' forradalom alatt 14 millió lakos közül csak 2 millió és 8 százezer tiltakozék a' politikai nemzetiségnek minden következményeit elfogadni.

A' forradalom után pedig , a' kik politikai nemzetiségünket nem hozták kérdés alá, most még inkább ragaszkodnak ahhoz ; a' kik pedig kérdés alá hozták, naponkint kevesebb ingerültséggel viseltetnek irántunk , 's mint lát-szik , nem kívánják mindennemű kapcsok' 's minden törté-nészeti viszonyok' szétszakítását.

Ime! ezek az eredmények.

Nem halt ki tehát, mint egy villámcsapás által a' fiatal-erős cser' élete; nem aludt el, mint egy orkán-roham miatt a' lobogó fáklya' vezérfénye; sőt a' forradalom' da-czára is még létez és veszteségeit már is kezdi kiépülni azon legszivósabb és legtermékenyebb közérzelem , melyet politikai nemzetiségnek szoktunk nevezni.

'S most, midőn az austriai birodalom' consolidatiója 's külbefolyásának szilárdítása van napirenden , komoly megfontolást igényel : hogy szükséges-e a' Középduna' völ-gyén politikai nemzetiség, melynek összetartó ereje erkölcsi kötelékekből van szöve , 's mely ámbár Magyarország' déli és keleti határainál tág fejlődést biztosítana a' szláv és román nyelvűeknek , mégis elégséges volna az ethnogra-phiai összeolvadásoknak vagy vágyát, vagy veszélyességét elhárítani ?

Ha szükségtelen e' kötelék, ha hiba , az ostrák biro-dalom legtermékenyebb 's legtöbb kiállítási képességgel bíró részén az egyesség és gyarapodás előmozdítása : akkor még most nem lehetetlen a' magyar faj elleni irányt izmo-sítani ; nem lehetetlen a' népiségek' kölcsönös gyűlöletének hamvai közt egy füstölgő üszökre találni , mely által megint láng áradhat el ; nem lehetetlen , a' politikai nem-zetiség' testén ejtett sebekről letépni a' balzsamot , melyet az idő' és magábatérés' orvoskeze készített ; nem lehetetlen a' déli szláv és oláh ajkuak' összeolvadási reményeit hatá-rozott színű és separatisticus' törekvéssé alakítani ; szóval,

nem lehetetlen az eszmék', az erkölcsi kötelességek' és a' polgári szerepek' zivatarát a' kormányzati anarchiával párosítani. De miután nincs ki ezt akarná, természetes, hogy csak a' közt lehet változás: vajjon a' megadott körülményekben czélszerű-e azon politikai nemzetiséget, mely a' köztudalomba Magyarország' történetéből folyt át, birodalmi magas czélokkal öszhangzásba hozni; vagy pedig a' germán nemzetiség lobogója alá kell gyűjteni a' birodalom különböző népiségeit?

Mint hogy az utóbbik eset — úgy látszik — nem kivihető 's Austria külbefolyását oly kevésbé emelné, mint a' Németbirodalom szabadságát; — hátra van Magyarországon a' történeti nemzetiséget föntartani, megtisztítani, és az egyes népek', 's különösen a' déli szlávok nemzeti ségi követeléseivel öszhangzásba hozni.

Ha e' föladat sikerül, Austria állandó befolyást nyere rend Keletre; különben polgárosítási szerepe csak ábránd.

Mert a' közelebbi évek óta, kiki beláthatta, hogy a' szláv fajok, mihelyt legkisebb szellemi mozgásba hozatnak, mihelyt a' műveltség' első zsengejét élvezni kezdik, tüstént meglepetnek egy sejtelemtől, mely rémes figyelemzetéseivel körülzsibongja keblöket, és minden reményeik vagy aggodalmaik közé egyaránt vegyül: 's e' sejtelem nem más, mint azon hit, mikép a' szlavismus világhivatási szerepe összeütközik a' német érdekekkel, és a' mely műveltséget a' szlávok német kézből vesznek át, az később saját nemzeti jövőjük ellen fordul.

A' népek' előítéleteit megtámadni veszélyes; hasznosítani könnyű.

A' ki viszonyainkat fölfogta, a' ki előtt a' közelebbi korszak' eseményei nem oldhatatlan talányok, az, midőn a' szlávok' polgárisodására akar hatni, ha nem panszláv vagy pangermán, de e' helyett státusférfit, lehetetlen,

hogy félreértse az általam érintett ellenszenvnek' jelentőségét és eredményeit.

A' ki szemén tartotta a' befolyást, melyet a' magyar forradalom alatti állapotok az Al-Duna és a' török-adriai tengerpart szellemére gyakoroltak, érezni fogja : hogy, miután sem Törökország' európai részét a' nyugot- és közép-európai fejlemények hatásától czentulra hermetice elzárni nem lehet, sem különösen az izlam-uralom alatti szláv fajokban támasztott fermentatiót többé egészen visszafolytani nem sikerülhet; — e' körülmények közt a' legjózanabb politika monarchiánkra nézve az, mely rögtön igénybe vehető eszközökkel kíván munkálni a' föltünedezett jelenségeknek irányára, 's nem várja be „dum defuat amnis“ és nem törekszik a' fényes tervek számára előbb ujratereíteni a' szellemet és kedélyeket, hogy aztán elméleti nézeteit nagy szabályok szerint vihesse ki.

A' gyakorlati országlár előtt, mihelyt a' forradalmi eszmék hullámdagálya lecsendesülhet, mint egy sima tengerlap oly tisztán, oly végigláthatólag fog állani azon igazság : hogy a' német elemet sem territoriumilag, sem szellemileg nem kell még közvetlenebb, még szélesebb érintkezésbe hozni a' szlávokkal.

A' gyakorlati országlárnak kell egy *közvetítőt* lenni, mely által eléressék :

1) Hogy a' nyugot-európai polgárisodás az európai súlyegyen fölforgatása nélkül leljen állandó és növekedő hatást Kelet-Európára; mi egy ama' kívánsággal, miszerint, az austriai birodalomnak mód nyujtassék, hivatásának második fő részét, melyet a' magyar korona által vállalt el, 's mely kelet felé van irányozva, teljesíteni.

Az országlárnak, ha nem akarja kedvencz rögeszmék és kedélyvágyak szerint felbontani 's újraalkatni az európai öröket, kell egy *közvetítőt* lenni, mely eszközölje :

2) Hogy különösen a' graeco-szláv fajak' agyában ne válhassék az európai polgárisodás' és osztrák befolyás' gyarapítása keleten, azonossá a' német nyelv' mesterséges terjesztésével; mert ekkor a' civilisatio éltető nedve zavarosabb, de a' nemzetiségi érzelmeket kevésbbé legázoló folyamból fog merítettetni.

Az országlárnak, ha az osztrák politika' másik fő feladata, a' Németországra támaszkodás szivén fekszik, kell egy *közvetítő*t lelni, azon veszély' kikerülésére is, hogy

3) Midőn a' *keleti* befolyás meggyökereztetésére az osztrák birodalmi graeco-szlávok nemzeti és polgárisodási fejlődése elébe igazságtalan gát nem vettetik; ugyanakkor ne öntessék ki a' teknővízzel a' gyermek is, ne alakittassék a' birodalom szláv zománczu, szláv típusu állammá. Mert ekkor Ausztria befolyása Közép-Európára megszűnnék; német örökös tartományai fölládoztatnának; német birodalmi helyzete fentarthatlan volna; 's Ausztriából kizárólag keleti állam válnék; műveltsége sülyedésnek indulna, és Európának annyi vér és annyi diplomatiái szerződések által kivivott súlyegyene az alkotmányos és nyugotkeresztényi étellel együtt nagy crisesek felé sodortatnék.

Nem mondom, hogy ily politika annyira egyszerű mint egy bölcseleti terv az állam abstract czéljai szerint gyártva, melynek részletei szépek és összefüggnek ugyan; de beléjük a' *létező*, nagy érdekeivel és szenvedélyeivel együtt, semmi *Volta-oszlopok* által nem szorítható.

Ausztriának *ujraépítése* — mert ezen kifejezést szeretik most a' rendpárt' tekintélyei használni, noha előttem legkevésbbé látszik conservatív műszónak — Ausztriának újraépítése erős alapon addig nem fog nyugodni, 's bár nem maga az állam, de az építési fáradtság mindig füstbe repülhet, míg státusférmai nem lelik meg e' *közvetítést*.

'S messze kell-e azt keresni?

Nagy diplomatai ügyességgel szükség-e fáradni? évek hosszú során át szükség-e erőt erőhez illeszteni, intézményeket intézményekkel egészíteni ki, — hogy végtére e' *közvetítő*, mint a' lángésszel társult szorgalom' eredménye, előállhasson?

Mind ennyi baj és virasztás fölösleges volna.

Az osztrák státusférfitől, kinek a' gondviselés szerepül rendelé a' birodalom' teljes megnyugtatóását, nem követel a' sors ily prometheusi teremtetést.

Neki csak előítélet nélkül és belátással kell körültekinteni.

A' történezet' önkényt szeme elébe viszi e' *közvetítőt* azon elemben, mely a' végzet törvényei által mindig hivatva volt, hogy meleg szívvérét pazérul ontsa a' *nyugot-európai* érdekekért, falvait és gazdag rónaságát százszor elpusztította a' *nyugoti hitű* polgárosodásért, a' nélkül, hogy oly elismerésben részesüljön, minőt a' nagy áldozat még akkor is igényelne, midőn nagy süker által nem kísértetnék.

A' történezet rámutat a' *közvetítőre* azon elemben, melly bár származására keleti, 's bár kelet és nyugot közt az ellentétet mindig igyekezett elsimitani; mégis, midőn törésre került a' dolog, örökké nyugot' védelmére állott kelet ellen, noha az önzés szavai által másra vala ingerelve.

A' történezet századok óta *közvetítőül* tekinté, 's most sem tagadja meg, azon nemzetet, melynek első királyai ha nem akartak volna *apostolicusok* lenni, 's ha a' konstantinápolyi patriarcha által hagyák vala magokat a' hitesznék' szellemkapcsaival összefűzött népek' szövetségébe vitetni: — ez esetben a' nyugot-európai büszke polgárisodás talán sokkal szerényebb pályát talál vala maga előtt nyitva és azon háborúknak, mellyek a' közép

Duna' völgyét annyiszor meritették ki, táborhelyei bizonyosan Németországban leendnek.

A' történést megmondani tudja, hogy ha e' *közvetítő* nemzet akár III. Béla által a' byzantinumi érdekekhez engedi magát állandólag csatoltatni; akár a' mohácsi vérnapok után osztatlanul Zápolyát fogadván királyul, a' török védelem alá vonul: akkor talán a' german műveltség' szárnyaiból néhány fényes toll kitépetett volna; a' 30 esztendő háborúra talán kevés ideje és serege marad az imperiumnak, és a' westphaliai béke nem olly bizonyosan alapítja meg az európai státusok rendszerét, mint különben tévé.

A' történést kifejthetné, miként e' *közvetítő* nemzetnek a' *multban* többnyire pillanati érdekei ellen volt a' nagy fordulópontok alatt *nyugot*hoz ragaszkodni, 's mégis örökké azt tévé; mi kezesség, hogy *jövendőben* is tenni fogja, ha akaratának mérlegre vetése a' serpenyő' súlya felett határozand, — 's tenni még akkor is, midőn pillanati érdekei csábos ingereikkel másfelé vonzának.

Szóval: a' magyar azon *közvetítő* elem, melyet nem e' röpirat fedezett először fel, mint az angol utazó először Budapestet; de az idők oda vittek, hogy a' napi politika számos hősei előtt a' századok által megpecsételt állítás majdnem fölfedezésnek látszik.

Mert a' forradalom és ez utána következtetett visszahatás a' helyzetekkel együtt összebonyolította az eszméket is. Az igazságot a' tévedéssel cserélte föl és a' tévedést az igazsághoz hasonlóvá tévé.

De a' csalódások' szövegét az események' logicája széttépni fogja.

Valamint pedig a' magyar kisebb körvonalokban a' mult idők alatt *közvetítő* vala; valamint ha akkor eldöntöleg csatlakozik kelethez, a' nyugot-európai történést

hihetőleg más utakat követ és más szint vesz föl: szintugy kétségtelen, hogy e' hivatása meg kezdett szünni, mig fajunk a' XVIII. század óta az irodalom föléledéséig mély álomba lön merülve, és elkorcsosodása miatt naponkint alkalmatlanabbá téteték az erély' és cselekvényesség' szerepeire.

Azonban ezen lethargia örökre megszünt.

Kiirtathatunk, de magunkról elfelejtkezni, magunkat a' renyheség és korcsosodás által megbélyegezni: mindez nem történendik, ... soha nem.

Erélyünk nem vala a' Sardanapalé, ki egy asszonyos, egy puha életet, az utolsó perczben férfiui elszánással végzett be.

Tévednek azok — ha vannak — kik felölünk igy gondolkoznak.

A' magyar nemzet, mely hajdan a' byzantinumi és a' nyugot-keresztény irányok összeütközését távolította el; mely a' XVI. század óta öt nemzedék' korán át engedé magát összeszilálatni, hogy az ozman erő ne Németország' mezején mérközzék meg a' szakadozott, a' vallásos és politikai villongások által gyengített imperiummal: — jelenleg sokkal nehezebb, de nem dicsnélkülőbb szereppel látszik fölrüházottnak.

Régen *villámhárító* volt; régen inkább physikai *közvetítésre*, mely a' másokra intézett csapás' súlyát elhárítja, lön kijelölve; most hivatása inkább *erkölcsi közvetítés*, mely a' *nyugoti* eszméket *keleten* lehetségessé teszi, — és hivatása, elhordani az utból a' gyúanyagokat, mikből hamarabb lángolna föl a' germanismus és szlavismus közti harc, mint képzelik azok, kik minden európai változások okát 1848 óta is egyedül a' Szajna mellett keresik.

Tekintsünk a' dolgok' mélyére.

Ha elfogadjuk, hogy Ausztriának kell — de a' nélkül,

hogy szláv monarchiává változzék — saját befolyása' meggyökereztetése végett a' polgárisodást Kelet-Európába átvinni; akkor első gyakorlati kérdés más nem lehet, mint az: minő uton történhessék ezen átvitel? minő kezek vigyék át?

Kifejtettem, 's nem szorul több magyarázatra, miként Ausztria előbb a' déli szláv és román lakosok közt és így saját földjén kénytelen a' polgárisodás' *aquae-ductusait* nagy fáradsággal keletig vezetni, 's csak miután ez sikerül, akkor omlik be az Ausztriához olvasztó eszmék' és rokonszenvek' első árja oda, hová terveztetett.

A' legközelebbi kérdés tehát arra visszavihető: vajon, van-e lényeges különbség abban, hogy a' *polgárisodás a' németcsitással* együtt, vagy csak magára ajándékoztassék a' greco-szlavismusnak?

Megmutatám — 's bizony nem konkolyhintésért tettem ezt — miként az illy *regyes ajándékot* ök a' trojai falónak fogják tekinteni, mely belsejében ellenök használandó fegyvereket rejt.

Visszautasítják, vagy szétrombolják az egész építményt, bár mint törték bevitetésén fejeiket a' politika' Ulyssesei.

A' becsempézés nem megy, a' kicérszakolás veszélyes, a' hosszas kétkedés és a' többször megkezdett, de félbehagyott kísérlet a' civilisatori szerepnek éjszakra ruházására vezet: — ezek oly igazságok, miket hosszas fejtegetés nélkül magunkévá tehetünk.

A' german érdekeknek nem kell minden ponton keresni az összeütközést a' szláv érdekekkel.

Köztök kikerülhetlen vitatárgy már is annyi van, hogy ballépés volna kikerülhetőkkel szaporítani.

Ebből önkényt foly: hogy más kezekre kell bízni a' szerepet, ha kivitele komolyan szándékoltatik.

Minő kezekre ?

Melyek nem félelmesek és nem találnak rögzött ellen-szenvre.

Ezt javasolja az eszély.

Mi az *ellenszenvet* illeti : megmutattam , hogy a' magyar korona' tartományaiban századok óta semmi gyűlölet nem jelentkezett fajunk ellen , az ország különböző népiségeinél ; kifejtettem ; miként valóságos gyűlölet azóta sem támadhatott , és a' mennyi kedvetlenség mostanig kimerült , lovagias eljárás , testvéri szeretet , 's néhány jól számított törvény által könnyen elenyésztethetik.

Mi a' *félelmességet* illeti : nincs szláv , ki higgye , miként a' világalom felett a' magyar elem fogjon valaha a' szláv fajokkal versenyezni ; nincs , ki képzelje , hogy a' keleti hitnek a' szellemélet feletti tulsúlyát a' magyar' legyőzésével kell biztosítani ; nincs , ki ama' nagy becsszomjnak , mely a' panszlavismusban ábrándokkal és merényekkel áraszthatja el Európát , diadalutját a' magyar elleni törekvéssel , minden nyomon azonosnak tartsa.

Ily félelem nincs a' szlávoknál irányunkban ; de annál erősebb a' germánok' irányában.

'S az itt nem jöhet tekintet alá : hogy a' szlávok önteltek és nevetségesek-e , midőn Európában fajuk nagy jövőjéről álmodoznak , és összezavarják az Oroszbirodalom' valóságos súlyával a' nyelvben és szokásokban egymástól különböző szláv népiségek fontosságát ? Elég a' státusférfiu számára azon constatirozott tény : miként sok tekintetben a' panszlavismusi remények miatt fejlődik a' szláv törzsköknél a' német elleni gyűlölet , mely az ingereltetés által az osztrák állam' minden érdekeinek ellenségévé 's egy idegen politika föltétlen zsoldosává fajulhat el.

A' státusférfiu ismerve e' tényt , a' fitymálás és a' szenvedélyek' fölhívása helyett , gondolkodni fog a' módok-

ról, melyek mellett minél kevesebb érintkezési pont tartassék fön a' déli-szláv és german elem közt.

E' módok pedig — mint megmutatám — többnyire azon eszmében öszpontosulnak : hogy *Magyarországon a' politikai nemzetiséget, mely századok' szorgalma által gyűjtött kincs, nem elpazérolni, de eszélyesen gyarapítani kell; mi csak a' birodalom' egységével öszhangzásba hozott önálló és nemzeti belkormányzás utján történhetik.*

Tovább folytatom az eredmények' kivonását.

Kitüntetem, miként Ausztriai európai hivatásának egyik legfontosabb része — melly a' *keleti* viszonyok felett gyakorlandó befolyásból áll — valamint Magyarország által nyert szerzemény; szintugy ezentulra is czélszerűen és tartósan csak a' magyar elem' 's a' magyar politikai nemzetiség fejlesztésének alapján vétethetik igénybe.

Következőleg az ausztriai birodalom valóságos érdekei Magyarország önálló belkormányzását határozottan sürgetik, 's a' külviszonyok az észszerűség' minden érveivel harcolnak azon történeszeti jogaink mellett, melyek a' magyar tartományoknak a' monarchiábani szigorú öszpontosítását soha kiindulási pontul nem vették.

Tehát, midőn mi magyarok, az *imponáló birodalmi egység' kívánatainak teljesítése mellett*, az 1791-iki X-dik törvényczikk' szellemének megóvását áhitjuk, 's ebbe helyezzük nemzeti regeneratiónk' továbbfolytatását; ugyan akkor azon formulát mondjuk el, melly által lehet a' monarchia európai befolyásának legnagyobb mértékét elérni, — sőt ugyanakkor Közép-Európa' nyugalmanak és Németország' alkotmányos életének melegkeblü ügyvivőivé válunk.

Az érdekek ezen összetalálkozásából magyarázható, hogy Németország' alkotmányos pártjai sehol nem örvendettek annak, miszerint Ausztria tartományainak egész öszvegével ohajtott a' *Bundba* lépni; noha pusztán földirati tekintetekből e' gyarapodása a' Németbirodalom' térszinének nevezetes előnyeket ígért.

Innen magyarázható, miként az ausztriai német elem sem látszik örülni azon lendületnek, melyet oly központosított osztrák monarchia által nyerne, miben Magyarország önállósága teljesen föloszlanék és nyom nélkül elmerülne.

Mert a' ki nem is tudja taglalni részletekig e' tény' következményeit, legalább sejtí azt egészben és rettegi.

Kevés van, ki attól ne tartana — bár ösztönileg — hogy a' magyar gyöngítése nem a' német elemnek és nem a' szabadság' eszméinek nyujtand erőt.

'S épen e' hite a' german törzsököknek, mely csak a' hivatalszobák' rekkent gözkörében alszik el, de a' szabad, a' tiszta lég alatt föllobog, 's mindig nagyobb táplálatot von magához, tanusítja, miként állandóság' számára nem építenek, kik remélik, hogy az elméletek szerint szakadnak szét és forrnak össze a' nagy érdekek, melyek eddig az osztrák birodalomban szabad fejlődési tért nyervén, hatásaiknak természetét kitüntették.

Két észrevétel hozathatik nézeteim ellen föl.

Vannak, kik elősmerik, miként csakugyan szükség volna a' szlavismus és germanismus közt egy *közvetítő elemre*, mely a' Közép-Duna völgyén akként válassza hatalmának sorompóival külön az egymásra fenekedő versenytársakat, mint a' hogy elzárható vele a' kelet-éjszaki oldalon Németországtól az oroszokat a' lengyel állam, ha

anarchicus belélete miatt nem válék felosztatása európai kötelességgé. De bár a' közvetítő elem' szüksége létezik, 's bár most Közép-Európa belügyeibe mindinkább kell a' viszonyok miatt Éjszak-Európának vegyülni és e' helyzet közveszélylyé válandik azon mértékben, a' mint a' keleti ügyek' megoldása közelget: mindamellet a' magyar nemzet illetén hivatásra elégtelen; mert a' birodalmi egység' koczkrátatása nélkül nem ruháztathatik föl oly önálló és független közjoggal, oly kikerekített és hatályos államisággal, minő ekkora szerep' betöltésére okvetlenül megkivántatnék.

Igy okoskodnak azok, kik a' *közvetítő* szerepen többet értenek mint én.

'S ha arról lenne szó, hogy találtassék erő, mely miatt elmondhassa a' nyugoti polgárisodás „már nincsenek többé kozákok“; már a' német államoknak nincs más dolga, mint philosophjait a' tan- és szószékekben, az egyetem' és a' parliament' hallgatósága előtt értekezni hagyni: akkor meg kellene vallanunk, miként ekkora eredményt azon néhány millió nép, mely a' magyar korona' tartományait lakja, bármily szélesalapú önkormányzás mellett elő nem idézhetne; bizonyára még oly esetben sem, midőn minden hydra, mely kelet-éjszagnak érintkezését Közép-Európával főtartja, elég Horatius Coclesekét lehetne közülünk kiszemelni.

De következik-e ebből, hogy tehát minden alkalom megnyittassék, minden anyag fölhalmozassék oly politikai állapot előkészítésére, melyben Németország belsőjeig terjedjen a' szláv elemek' hatalomkövetelésej fölött támadt legkisebb vita is? 's melyben kérdések, mik sokáig érintetlen maradtak volna, előtérbe nyomuljanak és megoldásikat követeljék?

Kétségkívül nem.

Arra pedig, hogy a' magyar politikai nemzetiség, mely még elég életerővel bír, és a' forradalom alatt csak sebet, de nem halálos döfést kapott; — vérvesztését kipótolja és becsülettel megvédje a' gondviseléstől elébe mért tért; arra, hogy a' népiségi igényeket történelmi rokonszenvek által mérsékelje és kiegyenlítse: mindezen célra, úgy gondolom, nem kell oly korlátlan önállóság, mely az osztrák birodalom' egységét lehetetlenné tegye, és azon teljes dualismust idézze elő, mely mellett az ismeretes európai viszonyok közt nagyhatalmasságnak Ausztria nem maradhatna meg.

Vegyünk példát a' múltból.

Az 1791-ki X-ik törvényczikk így szól: „*Hungaria cum partibus adnexis sit regnum liberum, et relate ad totam legalem regiminis formam — huc intellectis quibusvis dicasteriis suis — independens; idest: nulli alteri regno, aut populo obnoxium; sed propriam habens consistentiam et constitutionem, proinde a legitime coronato rege suo, adeoque etiam a Sua Majestate Sacratissima, successoribusque ejus Hungariae Regibus, propriis legibus et consuetudinibus, non vero ad normam aliarum provinciarum, dictantibus id art. III-o 1715, idem 8. et 11. 1741, regendum et gubernandum.*“

Tagadhatlan, hogy e' törvény, ha kimondott eszméi az utolsó eredményekig átmentek volna az életbe és a' közigazgatás minden formáit szigorú következetességgel átlengik, széles dualismust állít vala elő, mely még a' pénzügyi viszonyokat is egészen különválasztja vala az örökös tartományokétól, és a' külképviseletesen kívül alig hagyand Magyarország 's a' többi birodalmi részek' számára, valami közös teendőt fön.

De kérdem: volt-e az 1848-ki törvények' keletkezéseig egész kiterjedésben foganásítva e' dualismus?

Senki sem fog erre „igen“-nel válaszolni.

Minden bir közállapotainkról annyi ismerettel, hogy belássa, miként a' martius előtti napokban a' híres X-dik cikk' kötelezettsége a' leglényegesebb pontokban írott malaszt vala, és sem a' helytartó-tanács — vagy, ha akarjátok : az udvari kancellaria — sem a' kamara, sőt némi tekintetben még a' birói hatalom is, nem vala oly önálló és független, hogy teremein kívül ne letek volna a' körébe tartozó kérdések megoldást.

Igazgattatánk és kormányoztatánk sokban, sőt a' főbbekben, hazánkon kívül, és néha „ad normam aliarum provinciarum.“ 'S bár minden „dicasteriumunk“ papíron „independens“ „et nulli alteri regno obnoxium“ volt; mégis a' herczegminister hosszas kormányzása alatt aligha panaszt emelhetett volna az iránt, hogy a' magyar közjogban tetteleg létező *dualismus* lehetlenné teszi az osztrák birodalom' európai szerepének igénybe vételét, és lehetlenné azon magasabb egységet, melyre czéltott II-dik Ferencz, midőn a' római császári czímet az ausztriaival cserélve föl, 1806-ik év' szeptember 7-én költ decretumában a' magyar törvényhatóságokhoz ekként szól : „Germanicas provincias nostras et imperiales ditiones . . . in unione sua *cum integro Austriaco Status corpore*, ut Imperator Austriae, ad *eum felicitatis gradum perducere adnitemur*; *qui scopus omnium desideriorum Nostrorum, et finis prae-cipuae curae Nostrae nullo non tempore futurus est.*“

Bizonyára a' magyarországi belkormányzás által előidézett *dualismus*, ugy miként az *tetteleg* létezők, nem kötött ólomsulyt az öszves birodalom' boldogítására irányzott ministeri tervek' szárnyára.

Azt mondhatták a' magyar állapotok bírálói : hogy az *írott törvények szerinti* független és önálló belkormányzás vezethet *separatisticus* irányok felé; de azt épen nem

mondhatták : hogy I-ső Ferdinánd' uralkodásától kezdve V-dik Ferdinánd' megkoronáztatásáig, 's onnan egészen a' martiusi napokig létezett volna hazánkban *tettleg* oly mértékig független és önálló kormányzás, mely a' birodalmi egységet árnyékká silányítván, Ausztria európai állását veszélyeztette volna.

Soha nem pengeték itthon és külföldön, miszerint Guizot ur, Palmerston lord, vagy Nesselrode gróf azért nem tulajdonított volna Metternich herczeg memorandumainak illő súlyt; mert a' magyar alkotmány miatt *tettleg* létező dualismus nem ad elég erőt, nem nyújt elég kül-tekintélyt: Ausztria kívánatainak meghallgattatást és érvényt szerezni.

Bizvást állithatjuk tehát, hogy a' martiusi napok előtti belkormányzás, a' mint nálunk *gyakorlatban létezett*, az alsóbb rétegekben igen decentralizált, a' felsőbbekben igen határozatlan körű, 's így egész öszvegében zsidbasztó határu vala ugyan: de *az önállóság és függetlenség* kellékeivel épen nem lön annyira ellátva, miszerint a' státustanács, a' birodalmi fő udvari kamara és a' bécsi cabinet eléggé ne vegyült volna ügyeinkbe; sőt okszerű rendezés mellett könnyen lehet képzelni oly belkormányzást, mely a' központi hatalom' *lényeges* teendőinek minden megszo-ritása nélkül, több valóságos önállósággal vezethetné a' dolgokat, mint régi dicasteriumaink.

'S mégis ezen csekély mértékű önállóság alatt is, *hogyan valánk a' népiségekkel szemben?* És nem volt-e elég azon állapot, melyben az országról *alig* lehetett elmondani, hogy „*proprium habet consistentiam*“, és a' dicasteriumokról *alig*, hogy „*independensek*“ 's „*nulli alteri rogo obnoxiumok*“; ismétlem, nem volt-e elég azon ingatag állapot is, melyet a' martiusi napok előtt élveztünk, a' szláv és germán elemek érdekeit annyira külön-

választani, miként *köztök* sem a' Kárpátoknál, sem az alsóbb Dunánál, sem a' Dráva, sem a' magyar tengerpart mellett *nem létezék visszavonás, nem lángolt faj-harag, nem emésztett titkos gyűlölet?*

Emlékezhettünk, miként a' forradalom előtt gyakran mondták a' külföldi publicisták, hogy valamint az osztrák birodalom egy poliglott állam és mozáik-mű; szintugy Magyarország poliglott és különböző népiségek által tarkázott föld, mely épen ennélfogva egyes és öszhangzó soha sem lehet.

Nem vitatom, vajjon ama' foederalismusi irány, mely a' mult idők' közjogi viszonyait az atyáskodó absolutismus alatt jellemezte, szabadelvű alapokra fektetve, adott volna-e és mennyiben; erőt, öszhangzást és solidaritást azon nagy birodalomnak, melyet talán elhamarkodva neveztek, régi szerkezetében, mozáik-műnek?

Lehet, miként e' mozáik-mű a' külső egyöntetűség' hiánya mellett is, ha státusférniai eléggé ügyelnek az idő' jeleire, össze nem tört volna a' rendkívüli változások' terhe alatt is.

Azonban ezt most vizsgálni nem akarom.

Csak egy megjegyzést teszek, mely Magyarország' életerőssége mellett szól.

Hazánk t. i., bár oly poliglott országnak festették le, minőnek általában az egész osztrák birodalom, mégis *egyben* lényegesen különbözött a' többi tartományok' öszvegétől. Mert ezeknél az uralkodóház iránti kegyelet és a' közigazgatás' külső mechanizmusa ösztartották ugyan a' provinciákat és népiségeket 's a' cseh, a' morva, a' lengyel, a' ruthen és olasz épen akként teljesíték alattvalói kötelességöket, mint a' német nemzetiség' különböző ágazatai alá sorolt fajok; de ezzel aztán el is végződött minden, 's a' faj, vagy legfőlebb a' tartományi érdekeken túl,

nem vala semmi egybefűző kapocs, mely magához az állam' fogalmához lánczolja, a' lelkesedés' varázsa által, a' kedélyeket. Az örökös tartományok' lakosa birt fajszereteten kívül tartományi patriotismussal; de egyetemivel nem. Steiermarki, tyroli, cseh, morva, felső és alsó osztrák-herczagségi hazafiak voltak; azonban hallók-e, hogy valahol e' tartományokban a' nép magát osztrák birodalmi hazafinak vallotta volna be? Az értelmiség' és befolyás' felső köréből soha a' tömeg' százezerei közé nem szállott alá e' patriotismus. Politikai nemzetiségről itt említés sem tétethetik. Az örökös tartományok, *együtt tekintve*, a' könnyelmű turista' és a' mély történetbuvár' kedélyében csakugyan azon benyomást költették föl, hogy az ausztriai birodalom poliglott.

Egészen más képet tárt, ha nem is a' turista, de legalább a' komoly vizsgáló elébe, Magyarország.

Itt is különböző népiségek laktak nagy tömegekben, vagy vegyesen szétszórva. Igen gyakran az öltözék, szokás, nyelv, jellem 's néhol hitvallás is különválasztá e' népiségeket. A' fajokbólí egybeházasodások' esetei sem valának oly számosak, mint várni lehetett volna.

Meg volt tehát a' poliglott külszin, mit még azon körülmény is emelt, hogy a' magyar korona' birtokai szintén nem valának közigazgatási tekintetben egy test.

De az örökös tartományokkal mindezen hasonlóságok' daczára meglepő különbséget idézett elő azon tény, hogy a' szoros értelemben vett Magyarország' térszínén, minden nyelvkülönbség mellett, kiki magyarnak képzelte magát, 's a' *kapcsolt részekben* is *magyar állami* patriotismus élt, 's ezen ragaszkodást a' közanyához még a' három század óta különszakadt Erdély sem vetközte le. Az *általános honfuságból* — melynek érzete nem a' magasabb bürocratiát és a' társadalmi felsőbb rétegek' szegélyeit

hatotta át, mint az *osztrák honfiuság*; de a' tömegnek volt soha el nem idegenített tulajdona — önként következék, hogy mi valósággal még sem valánk annyira polyglott alakuak, mint első tekintetre látszattunk, 's mint a' minő vala az osztrák birodalom másik fele, hol az érdekek inkább voltak összeragasztva, mint összenöve. A' magyar állam' korlátolt függetlensége; a' magyar nyilvános élet' plasticus ereje, bár különben igen szűk térben és kevés eszközökkel munkálhatott; a' magyar történeti mult, bár a' magasabb alkotmányosság' kellékeit csak töredékekben szállította a' jelenre át: mindezek együtt a' népiségek' viszonyai közé annyi egybekötő szálakat fűztek, hogy e' szálak által mégis a' tömeg kedélye a' magyar politikai nemzetiesség eszméjéhez csatoltathaték, és a' szláv', a' német', az oláh' családéletében több, vagy kevesebb viszhangot költethetett volna föl a' haza öröme és szenvedése. Miből viszont önként folyt, hogy valamint a' magyar állam, már létezése által, a' szláv fajok gyűlöletét a' germán elem ellen kifejlődni, vagy legalább elharapózni nem engedte; szintegy hatályosan gátolta a' népiségeknek az ethnographiai határok szerinti terjeszkedési és összeolvadási vágyát, melynek legalább a' szláv és román fajoknál, bizonyos pontokon túl, már a' birodalomtöli elszakadásra törekvést kell okvetlenül előidézni.

A' forradalom előtt a' magyarországi szláv nem tekinté természetes ellenségének a' németet: ez az egyik nyereség volt.

A' forradalom előtt némely ága a' szláv törzsöknek surlódásban vala ugyan a' magyarral és különösen a' horvát önálló irodalom által kezdé társadalmi fogalmait távolabb vinni a' magyarétól; de e' vitályt nem azonosítá oly vágyakkal, melyek az osztrák birodalom határain túl lehették volna kielégítettésüket: — ez a' második nyereség.

Mindkettőt önálló beligazgatásunknak köszönhetni, mely noha *tettleg* igen szerény és töredékes formákban jelentkezett, mind a' mellett elég befolyással bírt arra, hogy ily örvendetes eredményeket teremthessen az osztrák birodalom' számára.

Már most fordítsunk élményeink' másik lapjára.

A' forradalom után az osztrák birodalom' központosítása jövőn napirendre, azon *közvetítőnek*, melyet a' magyar államiság fogalma nyújtott, működése meg lön szüntetve.

'S mit tapasztalunk?

Két komor jelenetet.

A' német elem ellen, mely iránt a' magyarországi szlávoknál és a' románoknál századok óta gyűlölet nem fejlődött volt ki, most az ellenszenv nagy arányokban terjed.

Továbbá az idegenajku népiségeknek 's különösen a' graeco-szlávoknak hajlama nem oda kezd irányulni, hogy a' magyar politikai nemzetiség helyett cserébe birodalmi honpolgárságra vergődjenek, 's magyar patriotismusokat osztrák patriotismussá változtassák, — koránsem : hanem vagy őrzik keblökben a' történeti hazafiság' emlékeit, vagy a' mely mértékben azt levetkeztetik, abban a' mértékben csap képzelődésök át a' vágyok' azon tömkelegébe, a' hol az európai bonyodalmak közt areadni fonalt sejtene az ethnographiai kikerekítések felé.

A' magyar állam' eszméjétől elvált kedélyek, igen gyér kivétellel, nem *nyugot* felé röpkednek, hanem a' keleti hit és az egyetemi szláv-uralom hullámai által ragadtatnak tovább és tovább oly remények felé, melyek, ha teljesülhetnek, a' sükernek legkevésbbé a' német elem örvendhet.

Ez egy forradalmi- és két béke-év' eredménye.

A' multat tehát a' jelennel összevetve, tapasztalhatjuk, miként oly kevés önállóságu belkormányzat is, minővel

birtunk, a' szláv és germán törekvések közt, tudott közvetíteni; tudott oly *treuga deit*, oly szenvedély-apályt tartani fön, mely Európa' nyugalma'ra kellemes és Németország' ügyeinek menetelére nézve hasznos volt.

Tapasztalhatjuk továbbá, miként az *úrbe*, melyet a' magyar államiság' megszüntetése hagy maga után, nem az *egységes Ausztria* iránti hő ragaszkodás, de vagy elégtelenség a' mult összedőlése miatt, vagy a' népiségeknek *államiság* utáni vágya lép, mely minél inkább tekintünk *kelet* felé, annál bizonyosabban tüntet *két* jellemző vonást föl, t. i. a' germán elem iránti ellenszenvet, és az ethnographiai kikerekítés' igénylését a' szlavismus gyarapodása végett.

Elmondottam véleményemet azok' nézeteire, kik állítástomat elvileg pártolják ugyan és elismerik, másként minél világosabb, hogy az orosz széles körvonalon lett tőszomszéd a' német államoknak, annál szükségesebb volna legalább a' Közép-Duna' völgyén egy *közvetítő elem*, mely sorompót formáljon a' graeco-szlavismus és nyugot közt; azonban ilyenét hivatásra a' magyar nemzetet azért tartják elégtelennek; mert a' birodalmi egység' kockáztatása nélkül nem ruháztathatik föl oly önálló és független közjoggal, oly kikerített és hatályos államisággal, minő ekkora szerep' betöltésére okvetlenül megkívántatnék.

Láthaták olvasóim, hogy az említett célra épen nem kívántatik okvetlenül akkora *autonomia*, a' mennyi az Osztrákbirodalom' imponáló egységét, melyre Európa' viszonyainál fogva, nagy szükség van, megzavarná.

Itt az állami erők' okos rendezésétől függ minden.

Az eszélyes rendezés pedig igen könnyítettik, hol csak a' történelmi alapok' átvizsgálása kivántatik; nem pedig valami új rögtönzés.

Kevés angol státusférfit tudott volna oly alkotmányt

készíteni, melyen századok alatt rázkódások nélkül fekszenék a' brit állam; de elég találkoztunk, ki a' létezőnek reformja, 's ha kellett gyökeres átalakítása által is, ily eredményt előidézni bírjon.

A' talentum tud javítani; — de a' lángész is ritkán teremthet a' nemzetek' számára állandó közjogi szerkezetet.

Áttérek a' második észrevételre, mely nézeteim ellen fölhozhatik.

Nem lehetetlen — mondhatnánk — hogy a' magyar belkormányzás a' birodalmi egységet teljesen védő határok közt is a' *közvetítési* hivatást betölthetné, ha a' népiségek megint alávetnék magukat a' magyar nyelv' felsőségének; de ez a' nemzetiségi egyenjogúság' kihirdetése után már többé nem is képzelhető 's a' horvát például egy nagy forradalom alatt nem azért ontá véré, hogy a' zágrábmegyei gyűlésen latinul szónokoljon, és Pestre a' helytartótanács-hoz, vagy bármiként nevezendő központi hatalomhoz, saját belügyeit magyar nyelven terjessze fel. A' népiségek nem fogadnák el ezen régi állapotot és a' magyar államiság' restaurációját visszaesésnek 's nem előhaladásnak tekintenek.

Ily ellenvetésre részint megfelelttem már akkor, midőn kimutatám, miként nálunk a' politikai nemzetiség még az idegen-ajkuak' nagy többségénél rendületlenül áll; részint pedig hosszabb fejtegetésekbe elegyedni azért hiszem fölöslegesnek, mert mostanság senki sem akad közöttünk, ki államjogi viszonyokat, negédből vagy zsarnokságból, a' kényszerített átmagyarosítás' alapjára törekednék fektetni.

Ha volt idő, melyben nem vala okunk panaszkodni, hogy a' más nyelvűeknél közöny, vagy visszatetszés uralkodnék államiságunk és nyelvünk iránt, — úgy a' mostani idő az: midőn, mindazoknak száma, kikben a' magyar

nemzetiség' teljes tudalma ébredt fel; mind pedig azoké, kik különösen a' magyar nyelv' ismeretét megszerezni törekednek, még nagyobb arányban kezd emelkedni, mint a' forradalom alatt.

Járjatok utána a' népösszeirási kísérleteknek, — a' módoknak, melyek mellett sok helyt a' magyar elein' csökkentése elvek és bánásmód által szorgalommal üzeték, — járjatok utána e' proselyta-keresés' daczára is a' végeredménynek, és úgy fogjátok találni, hogy soha biztosabban nem számíthatott a' magyar saját nemzetiségének életerejére, terjedésére és közbecsültetésére, mint szerencsétlenségünk' és megpróbáltatásunk' e' napjaiban.

Nekünk nincs szükségünk csábhhoz vagy erőszakhoz nyulni, hogy megértessünk; mert mi, kiknél az alkotmányos élet' eredete a' legrégebb európai traditiók közé tartozik, a' szabadság' szeretetét nevéinkkel kötöttük össze, 's nem csoda, ha megértetünk mindaddig, míg jellemünk' alkrészei a' sors vagy elfajulásunk által szét nem töretnék.

És bizton föltehettek rólunk, ti, kik szintén tanultatok a' forradalomból, annyi józan értelmet bizton föltehettek, hogy hinni nem fognók, miként azon nagy kitörés, mely hazánkban a' dolgok rendjét megingatta, mint egy tűzijáték a' bámitáson kívül semmi más czélből ne történt volna.

Mi értjük, hogy támadtak nemzetiségi igények, melyek megoldást követelnek 's abban hasonlítanak a' Sybilla könyveilhez, miszerint minél később fordittatik rájok figyelem, annál sulyosabb a' díj, mit értök adni és annál kevesebb a' haszon, mit belőlek — a' közjólét' számára — meríteni lehet.

Mi, ha az Osztrákbirodalom' keleti befolyásának megerősítéséért is hisszük a' magyar állam' belkormányzását szükségesnek, — ezen alapeszme' logikai következéseit

vissza nem utasíthatjuk 's a' török határokkal szomszédos szlávoknak a' nyelvre és municipális szabadságokra vonatkozó követeléseit nem szoritandjuk a' státusigazgatásról elméletek' kedvéért oly szűk korlátok közé, melyek akármit inkább tehetnének lehetségessé, mint azt, hogy keleten rokonszenvek támadhassanak azon közjogi szerkezet iránt, mely nálunk a' politikai zivatarok után ismét kiterjeszteni természetesen hatását az állam által a' társadalmi életre.

Mi nem kételkednénk, különösen Horvátország viszonyait a' bevégzett tények' szempontjából venni tekintet alá, 's elismerni azon új alapokat, melyek nélkül a' „kapcsolt részek“ helyzetének meghatározása nem volna sem kibékítő, sem állandó.

Szóval : én oly ellenvetést, mintha a' magyar belkormányzás' *közvetítési* szerepe a' népiségek' igényeinek háttérbe nyomása miatt semmisülne meg, azért nem tarthatok nagy súlylyal bírónak, mert épen a' magyar nemzet föladatának hiszem ezen igényekkel kibékülni, nem pedig megküzdeni, mig másfelől — mint kimutattam — a' germán elem csak a' megküzdést választhatja pályacélul.

Hosszas taglalgatásaim' berekesztéseül e' *szakasz* kezdetére kell visszatérnem.

Széchenyi, ki kortársai közt legmélyebben látta, mily szorosan függnek Ausztria' és különösen Magyarország' érdekei a' keleti kérdések' fejleményeivel 's megoldásával össze; a' többek közt — mint idéztem is — oly sejteltől volt áthatva, hogy a' gondviselés számunkra tartotta fel azon ázsiai törzs' polgárosítására eldöntőleg hatni, melylyel eredetünk közös, bár pályánk gyakran ellenséges vala: — értem a' törököt.

Mi van a' sors' könyvébe írva? majd leleplezi az egy-
 mást követő események' keze.

Azonban a' mennyire nagyra hiszem a' mohammed
 és a' keresztény hit' uralma alatt kifejtett társadalmi ellen-
 téteket; majdnem annyira rövidnek képzelem azon idő-
 közet, mely még megengedi az európai Ozmáubirolalom-
 ban a' török elemnek tulsulyát.

Mihelyt pedig a' graeco szlavismus az izlamra épített
 státusszerkezetben elfoglalni kezdi a' helyeket, honnan
 eddig ki volt zárva, — a' törökök' hanyatlása föntart-
 hatlanul fog terjedni.

A' nyugoti polgárisodás számukra nem jótét; de ve-
 szély, mely biztatások közt rombol, mely remélni hagy,
 hogy menthetlenül tiporjon.

Alig képzelhetem, hogy Ausztriának a' török faj' át-
 alakítása utján, valaha keleten nagy szerep juthasson.

Neki mostanság buzgón kell a' divan' európai befo-
 lyását előmozdítani; de e' barátságos viszonyból nem
 következik semmi illusio az ozmanlik' hatalmának föl-
 éleszthetése iránt.

A' jövendő keleten a' szlávoké, vagy a' szlávok által
 magukat ott megerősítő hatalmaké.

'S mig e' jövendő is beállhatna, addig mindenesetre
 féken tarthatja a' divánt, zsibbaszthatja Ausztriát, gondok-
 kal töltheti el Németországot az, — ki a' török-európai
 szláv rokonszenveket bírja.

Ausztria tehát az 1848-diki forradalom óta oda van
 utasítva, hogy a' nagy Eugen herczegnek, rég elfeledett
 tanácsait szívére vegye és föl hagyva a' „kizárólagos“ német
 iránynyal, föl hagyva a' „német császárság“ eszméjével,
 föl hagyva a' „tisztán csak nyugot-európai“ politikával;
 siessen befolyását keleten meggyökereztetni, siessen Közép-
 Európát keleten conserválni, 's a' nyugoti polgárisodás'

érdekeit józan közvetítéssel megmenteni a' makacs összeközéstől.

Eugen herczeg' nézeteit, melyek szerint Ausztria ki- zárólag közép- és al-dunai hatalommá vált volna, utolsó eredményeig követni, most már többé sem hasznos, sem kivihető; de azért maga az eszme, az időkhez alkalmazva, és szükséges módosítások tekintetbe-vételével, neincsak emelné Ausztria' európai befolyását, hanem — 's ez még sokkal több — lényegesen munkálna a' belnyugalom hely- reállítására, és a' separatisticus vágyak csökkentésére.

Valamint Eugen herczeg' tanácsával Széchenyi gróf' reformtervei összhangzottak; szintugy kétségtelen, hogy Ausztriának, mihelyt a' keleti politika felé fog gravitálni, legott szüksége van a' Közép-Duna' völgyén erősíteni a' magyar szellemet, 's egy rendezett belkormányzás által — mely sem szláv, sem német — különválasztani, hogy minél gyérebbe érintkezésbe jöjjenek, a' szlavismust a' gemanis- mustól.

Széchenyi reformterve, melynek célja volt az embe- riség számára megmenteni egy nemzetet, 's e' nemzetnek individualitását annyira kifejteni és nemesíteni, hogy jelene még ragyogóbbá váljék, mint multja vala, szintén azon meggyőződésre épült, melyen nyugvék az osztrák biroda- lom legnagyobb tábornokának, a' törökök' európai hatalma megsemmisítőjének javaslata.

Az osztrák tábornok az alapeszmét mondotta ki, a' magyar országlár annak természetes következményeit fejté föl.

Ha a' bécsi kabinet' politikája kelet felé fordul 's az Al-Dunára veti fő támpontját; akkor önként foly, hogy a' magyar állam' gyarapítása, és a' magyar nemzet' érde- keinek ápolása birodalmi iránynyá leend: — ez vala gróf Széchenyi' hite.

Ily szerencsés változásnak, midőn a' gróf a' közélet pályájára lépett, egyik legfőbb akadálya magában a' magyar államban, és magában a' magyar fajban vala.

Az *állam*, köz- és magánjogi viszonyaival együtt, a' kifejlődésnek szintugy az anyagi, mint az értelmi és alkotmányos téren, nem lön többé vezetőjévé, hanem föltartóztatójává.

A' *társadalom* — a' nemzetietlen, a' feudalistikus, a' szakadozott és pangó viszonyok közt, melybe a' törököknek Magyarországbóli kiűzetése után egészen József császár uralkodásáig, mind inkább sülyedt — lassankint elveszté összetartó és termékenyítő erejének nagy részét. Később az irodalom' regenerationalis szelleme által fölüdült ugyan ájultságából; de Széchenyi' közéletének kezdetekor, még inkább csak reményt, mint biztos kezességet nyujtott erejének visszanyerése iránt.

Ezen állapotban *reformra* volt szükség az államra és társadalomra nézve egyaránt.

Mert különben szétmállás következik.

'S mert a' szétmállott és erőtlen magyar nemzetiség a' Közép-Duna völgyén zsibbadásban tartja az osztrák birodalmat.

És végre, ha az osztrák birodalomban, a' Lajthán túli rész egy „pigra massa“, egy holt tetem, vagy legalább a' magasabb polgárisodás' prometheusi szikrája által meg nem elevenített organicus egész; akkor a' monarchiának Németország és Nyugat-Európa felé kell szükségileg minden erejével nyomulni és el kell veszteni, vagy kellőleg lehetetlen gyakorolni, a' magyar állam által örökségül nyert *keleti* befolyást, mely nem tudatik: terjeszkedési vagy önvédelmi tekintetből fontosabb-e? de mindenesetre, vagy Ausztria európai nagyságának kiegészítője, vagy tartósságának és önállóságának megoltalmazója; vagy

zsánoly a' hatalomra, vagy legalább védfal a' megtámadtatások ellen; vagy a' polgárisodás' diadalmas hódításainak uttörője, vagy a' kedvetlenebb körülmények közt is, az uj Odoacerek' fölforgatásainak gátja.

Igy fogván föl Széchenyi a' magyar nemzet' helyzetét a' birodalom' irányában, érzé, hogy midőn a' reform *ben* alakít, akkor elkészíti *kün a' magyar* által Ausztriának kelet-európai szerepét.

'S ha most a' forradalom után, mely annyit tön semmivé, de a' mely nem támadt a' mérséklett reformpárt törekvéseiből, sőt még a' legszélsőbb izgatók' irányaiból sem fejlődhetett volna ki véletlen európai események nélkül, — ha, ismétlem, ezen óriás forradalom után nyugott kedélylyel kérdezzük magunktól: valljon, tanácsos volt-e, hazánkban a' politikai és társadalmi reformot megindítani, még azon veszély mellett is, hogy az eszmék' iránya a' szükséges pontoknál tovább, vagy tévutakra fog vitetni? c' kérdésre felelhetünk-e egyebet, mint: hogy, ha a' *régi állapotot*, mely föntartható nem volt, valami óriás erő föntarthatta volna, abból a' magyar nemzet lassu, de menthetlen halála következik vala.

'S most? . . .

Szerencsétlenségünk iszonyu, mint a' hajósé, ki szerzett vagyonának nevezetes részét elvesztette; de a' parton, hová a' tengervész dobta, fölüdülvén eltompulásából, érzi, hogy a' legnagyobb kincs: *a' munkássági ösztön, a' jellem erélye, a' tapasztalás, az eszély, és a' férfui önbizalom.*

V.

Merítsünk az eddigi kimutatásokból néhány életszabályt, mely talizmánul szolgáljon, hogy, míg magunkkal hordozzuk, védve legyünk a' tévirányoktól, melyek jelen

viszonyaink közt nagyobb ellenségeink volnának, mint valaha. —

A' cannaei ütközet után, hol Varro a' római köztársaság' utolsó seregét elvesztette, a' *senátus* köszönetet szavazott neki, *mert a' haza iránt kétségbe nem esett.*

E' gondolkodás-mód mellett nem csoda : ha többet foglalkoztatta Róma a' világot hadi dolgainak és státus-életének történeteivel, mint összesen azon nemzetek, kik vezéreiket, midőn az utolsó sereget elvesztették, honárulónak nyilváníták, 's kik a' szerencsétlenség közt bizodalmutkat saját maguk iránt, apathiajok vagy tulingerültségök és kapkodásaik által, megsemmisíték.

Midőn a' közvéleményben állandó hangulattá válik a' csüggettség; akkor kimaradni ritkán szoktak oly események, melyeknek még a' sziverélylyel és vas akarattal biró egyéneket is előbbutóbb leverni kell.

Mert a' nemzettestre nézve többnyire állanak a' diaetika' szabályai, állanak a' kórjelenségek' közönséges törvényei.

Azon ember, ki romlott egészsége miatt, fejébe veszi, hogy organismusa végkép összerontva van; ki nem kételkedik, miként számára nem derülhet többé megelegedés és örömnap, mert ereje, mint a' fővényóra' tartalma, szünetlen apad; ki betegségében mindig betegségének gyarapodásáról álmodozik, és kedélyét változatlanul a' rosz sejtelmek' méreg-nedvével táplálja : — az ily ember, mig a' sokkal nagyobb testi kórban sinylök felüdülnek, makacs önkínzással ássa saját sírját, és szelleme bősziült önkénylyel vonszolja a' testet, mely még élni akarna, mely még élni tudna, a' képzelt betegségek' valóságos szenvedésein át, a' koporsóba.

Ekként van a' nemzetekkel is.

A' magyar hadi történezetben, sok jelentékeny napok

közül csak kettő vala elhatározó fontosságu, mely az állam' sorsát egészen új mederbe vezette, 's a' mult és jelen közé, néhány óra' eredménye által, egy korszak' ledönthetlen határsorompóit vonta.

Augustus hó' 29-ike 1526-ban és

Augustus hó' 13-ika 1849-ben, azaz: a' mohácsi csata és a' világosvári fegyverletétel.

Mindkét nap polgári történetünkben tünteté ki roppant eredményeit.

A' *sajói* szerencsétlen ütközet és a' mogolok pusztításai, a' *nikopolyi*, *rárnai* és a' *rigó-mezei* nagy megvertetésünk, bár vetélkedtek a' *mohácsiral* a' harcztéren okozott teljes fölbomlást és az áldozatul esettek' arányát tekintve; de az állam' létegebe tartós vagy jellemző változásokat nem idéztek elő. Mig ellenben a' *mohácsi* vérnapok hazánkat majdnem kétszáz évig darabokra szaggatva tartották 's Magyarország' európai különállóságát megszüntették.

Valamint a' külerő ellen folyt küzdelmek' nemzetjogi eredményeire nézve nincs hasonlatosság a' mohácsi és a' többi vérnapok közt; szintugy annyiban különbözik az ezelőtti belháborúk' végétől a' mostani forradalom' befejeztetése, a' mennyiben az eddigi revolúciónak békekötés, míg az 1848-kinak egyszerű fegyverletétel vetett határt.

Nem csoda tehát, hogy az uralkodó kegyelmébe helyezett ingatlan bizodalom mellett is, a' kedélyeket a' jövőendő alakulásai iránt még mindig csoportos aggodalmak ostromolják, 's a' mult' benyomásai a' levertség' ólomsulyával nehezedenek a' szív- és lélekre.

De a' mi az események' tragikai nagyszerúsége miatt természetes és menthető most; helytelen vagy vétkes volna később.

A' reményről lemondani nincs ok.

És a' lehangoltságnak nem szabad csüggedéssé változni.

Helyzetünk' javulására, a' magyar nemzetben rejlő reproductiv erőn kívül, a' birodalmi viszonyok' természetében is elég kezesség van.

Mi elveszni nem fogunk, ha szintén a' gyarmatosítási bureauk a' német elemnek, Schuselka urék pedig a' szlávoknak martalékaul hisznek kijelölve.

De állapotunkat, melyet a' nehézségekkeli kitartó küzdelem jellemzend, a' túlbizakodáson kívül, leginkább sülyeszthetné a' csüggedés és apathia.

A' hajó, midőn fenekén a' tengervihar közt repedés nyílt, alámerülni fog, ha matrózai álomosság vagy kétségbeesés miatt, tunyák a' szivattyuzásban.

Legyünk ernyedetlen matrózai a' sérült államhajónak.

Nincs idő, melyben a' munkásság 's kitartás nélkülözne minden tért.

Ha takarékoság, okszerű gazdaszat és szorgalom által vagyonaitokat, melyeket egyenkint és együtt az agrariai viszonyok gyors átalakulása, a' forradalom, a' még szokatlan adók' öszlete 's a' pörfolyamban előkerült vagy kimaradhatlan változások ostromolnak, elvégre oltalmazni tudjátok a' csödtől és idegen kézre kerüléstől : — ez által már fajunk' megmentésére sokat tettetek.

Ha helyzetünk' kulcsát elmélkedés, studium és tapasztalás, nem pedig szenvedélyesség, sivar vágyak és hiú csalálmak által keresitek : már ekkor a' közjólét, bár szónoklatok és meetingek nem tartattak, haladásnak indult.

Ha a' szabadság' szellemének, mely a' magyar nemzet' geniusának régi szövetségese, házioltárt emelendetek és cultusát világi reményekért fül nem áldoztatok ; de ugyan akkor szemesebbek leendetek — mint eddig voltatok — az álszabadság' eszméinek fölleplezésében és gyanakodó-

lak a' népboldogítási tervek' nagyhirü gyárnokai iránt : ha nálatok a' szabadság' szeretete a' féketlenség' gyűlöletével kezet fog; már ezen lelki tisztulat által a' haza' jövendőjének láthatára derülni és kivilágulni kezd.

Ha a' nemzetiséget az ephemer jóllét fölibe emelitek, ha e' kérdés körül semmiért a' világon alkura nem lépendetek és a' legfényesebb csere-ajánlatot készek volnátok visszautasítani; de aztán több fogékonyságot szerzendetek — mint eddig volt — a' más nemzetek' hasonló érzületének megértésére : ha, mondám, a' nyelv' emelése körül egyaránt *buzgók és türelmesek* leendetek, ezen önnemesítés által föltaláltatok az érdekek' öszhangzásban tartásának kulcsát.

Ha a' magyar hangot és a' magyar szívet, ha a' magyar gondolkodás-módot és a' magyar érzületet nem az elfogultság és magát túlbecslés eszközei által akarjátok polczon és tekintélyben tartani, de leginkább az irodalom' terjedését 's belértéket ösmerenditek el a' súlymértéknek, mely fajunk' jelentékenysége felett határozand : ekkor fogjátok lerakni a' szilárd alapköveket, melyekre a' most hajlék nélkül hagyott nemzetiség számára, tág és tartós menhelyet lehetend építeni.

Ha az irodalom' hö pártolása által igyekezendetek kitüntetni, hogy ti annyira nem vagytok elcsüggedve e' haza' sorsa iránt, miszerint a' jelen percz' égető szükségei és a' mult napok leverő emlékei mellett is, elég hitetek és türelmetek van áldozni oly czélokra, melyek lassankint készítik elő és érlelik meg az állam' és a' társadalom' mezején a' szerencsés változtatások' gyümölcsseit, ha ti léleknyugalmatokkal, és az eszély' és a' jövendőre számítás' tényeivel mutatjátok meg, hogy a' magyart nem tartjátok haldokló nemzetnek, kiért felesleges volna a' következő századok számára munkálni; akkor ne kételkedjete

e' nemzet, melyet csupán fiainak csüggedése, vagy merész kísérletek utáni kapkodása dönthet koporsóba, naponkint üdülni fog és megleltétek az életbalsamot, mitől a' haza' testébe egészséges vér és nedv gyürend.

Ha kiki közületek, midön megdöbben azért, hogy nincs nyilvános tér, hol a' haza' ügyét szolgálni lehessen; ha kiki, midön a' közélet' keskeny korlátai miatt lehangoltságot veend kedélyében észre, e' bösz szellemet — mely a' lélek' erélyeit kirablani akarja és tétlenségre izgat — rögtön elüzi magától és növekvő kötelességérzettel nyúl a' foglalkozásokhoz, melyeknek *becsületes* terhe válain nyugszik; ha kiki közületek jelvül tüzi Széchenyi' ezen szavait: „ne keressük a' haza' mentőjét sehol egyebütt, mint személyes erényeinkben 's lelki felsőbbsegünkben; mert egy nemzetnek erénye 's felsőbbsege csak annyiban van, a' mennyiben lehető legtöbb egyes tagja ugyancsak betölti saját helyét férfiulag és szeplőtlen“; ha kiki közületek, midön parlagon és szánandó állapotban látja a' közdolgozat, buzgón tisztítja le jelleméről a' hanyagság', agyából a' tudatlanság' rozsdáit; ha kiki midön a' különböző gyülesterinek' zárt ajtóit előtt elmenend, büszkén érezheti, hogy ott naponkint inéltóbban foglalhatna helyet, mint egykor: ez esetben legyetek meggyőződve, miként a' tanpénz, melyet a' magyar nemzet a' mult évek' botlásai miatt fizet, nincs hasztalanul kidobva, és e' hon az élet oskolájának oly jól tudja hasznát venni, a' mily ügyesen gyűjté mindig a' hadi dicsőség' mezejéről a' babérokat.

Midön Jerusalem, a' városok' városa templomostul, hol a' frigyláda volt, elfoglaltaték, a' nép, mely a' fenytés' és romok' napját túlélte, elszéledett és bujdosó lön a'

nagy világban, keresvén tengereken és földrészekén túl, tanyákat, hol lakózni, idegeneket, kikkel üzérkedni, és piaczkokat, hol önzésének élni lehessen. Így teljesedni kellett a' profecziának, mely mondá, hogy Sionnak jövője nincs.

A' mi gondolataink ne bolyongjanak, mint Izrael' elszéledt népe, az ismeretlen és idegen eszmék, — ne bolyongjanak az érthetetlen nyelvű vágyak' és tarka köntösű tervek' országaiban, hajhászván ott szerencsét és sikert: de sőt inkább gyülekezzenek össze az egyberomlott tüzhelyek körül, bátorítsák egymást a' hazai hűségre, és a' kövekből, melyeket széthányva találnak, tegyék lakhatóvá a' dűledékeket, és ha a' régi kiterjedésnél valamivel keskenyebbre szorulna az újraépített ház, szeressék a' szegény ősi telket mégis inkább, mint a' fényes hajlékokat, melyeket az elkorcsosodás és az idegen szellem' díján vásárolhatnának.

Ha ti a' magyar történelmi állam eszméjén kívül keresitek a' szabadságot vagy jóllétet: Magyarország népi-ségei különböző irányokban fognak reményeikkel elszéledni, és az egyik kelet, a' másik nyugot, a' harmadik éjszak felé tartván, bizony mondom, vissza nem térhet a' régi tüzhelyekhez.

Ha pedig ti, levetvén a' forradalom alatt gyűjtött ellenszenveteket, baráti kézszerítést ajánlatok a' kezeknek, melyekben fegyver vala, 's az uralkodó iránti hűség és a' lionszeretet nevében egyesültök a' népekkel, kikkel együtt laktatok e' szép ország' földjén: akkor, támaszkodhattok arra, hogy e' népek' keblében a' magyar politikai nemzetiség' érzése, nem kialunni, de vidorabb lángokra lobbanni fog.

Hogy azonban a' többi népekkel szellemben egyesülhessetek, az idők' változásai és a' bölcsesség' tanácsai szerint igazítani kell eddigi eszméjitekben, még akkor is, ha azok a' régi körülmények közt jók valának és annál inkább ha akkor sem üték meg a' mértéket.

„Az újabb kor — így szól Széchenyi 1842-ben — buzogva a' legszebb lelkesedéstől : minélelőbb ragyogni a' nemzeti egészség' fényében, nem bírta szellemdűs hevében felfogni, hogy javulási lépcsőzetünk okvetlen csak halk lehetne, mert sülyedésünk sem vala rögtöni ; felejtvén e' fölött : nemzeti tekintetben mennyire javultunk legyen már, eliszonyodott csigalépteinken, 's fajtánk' más nemzetekhez még mindig oly alacsony állásán. 'S így lön, hogy legtöbb magyar vakhevében úgy jutott azon tévutra, melyhez képest magán kívül keresett segítséget, valamint a' hullámokkal küzdő is, ha magában nem bizik, mindent megragad, mire csak kezét teheti.

Jaj! mily kevesen vagyunk!! — így sopánkodának — lehetetlen, mikép ennélfogva a' roppant számu német- és szlávban el ne olvadjunk; terjeszteni kell tehát a' nyelvet és nemzetiséget mindenek előtt.

És ez — nézetem szerint is — fölötte helyes, csak-hogy a' „mikép“ körül forog a' siker, minthogy nem minden modor vezet célhoz, sőt a' mostan divatozó attól egészen eltávolít.

Engem soha semmi ijesztett *csekély számunk-*, de fennmaradásunkért mindig erősen rettegtem azon okból, mert fajtánk' anyagi, mint szellemi léte oly *fölötte könnyű*.

Itt e' baj, és essünk át elvégre az önmegismerésnek ezen legkeserűbb adagán — mert csak ez után javulhatunk teljes egészségre — mikép t. i. nem a' mennyiség, hanem a' minőség a' szellemi erőnek sarkalata, 's e' sze-

rint épen nem azért forog veszélyben létünk, mert kevesen vagyunk, hanem mert súlyunk oly parányi.“

Kövessük 1851-ben a' tanácsot, melyet Széchenyi 1842-ben adott; de a' mely akkor a' közvélemény által indignációval visszautasították.

A' magyar már ezentúl, bármily fordulatot veendjenek ügyei, a' buzgalmat, melyet ő legdrágább kincsének, az anyanyelvnek, megvédésére szentelt, ne kárhoztassa, midőn más ajkuak' soraiban szintén fölleli.

A' nemes tűz, mely Kazinczy' mellét hevítette, miért oltatnék ki a' Kolláréból? 's miért ne gyuladna föl, terjesztve az irodalmat és oltalmazva a' nyelv' érdekeit, akár a' románok', akár a' szerbek' hivatásos dalnokainál, vagy ernyedetlen nyelvművelőinél?

A' magyar ezentúl, ha a' viszonyok által ellenkezőre csábittatnék is, álljon ellent minden tervnek és törekvésnek, mely nyelvét a' szellemi túlsúly', az értelmi felelőség' és az erkölcsi tekintély' varázshatalmán kívül más módokon és eszközökkel akarná terjeszteni.

Ha ti valaha arra gondolnátok, hogy az átmagyarosítás országos határozatok és kormányrendeletek, hivatalnoki hév és papi buzgóság által köteleességileg terjesztések; akkor a' rokonszenv, melyet közös szenvedések és közös érdekek gerjesztettek, az elnyomási vágy és fajtürelmetlenség' gyanuja által oszlattatnék szét. Czelt pedig maga a' nyelv' emelése körül sem érnétek, mert — mint Széchenyi mondá — „nem elég a' mai időkben törvényeket írni; de azok iránt szeretetet is kell gerjeszteni. És ha valaki olyas törvénynek nem hódol, mely előtte gyűlöletes, melytől természete visszaborzad, sujthatja őt a' betűnek szigorúsága ugyan, de célját veszti; mert martyrt emel, ez pedig fanatismust szül.“

Ha ellenben főként arra ügyelendetek, hogy fajtánk'

szellemi léte ne legyen többé oly könnyű, ha a' magyar erkölcsi és tudományos értékét akarjátok inkább emelni, mint számát; ha midőn tervetek és vágyatok van alkotmányos és anyagi reformokra, még gondolataitokban sem hagyjátok ki az 1848-ki forradalom' elvitathatlan eredményét, mely a' különböző népiségek' egy részében a' nyelv és irodalom általi emelkedésre gerjesztett törekvést, más részben pedig, noha ennyire még nem vezetett, de legalább fölfokozta az érzékenységet azon szabályok ellen, melyekben ők anyanyelvök fejlődésének megakasztását vélik; ha ti testvéri szivességet tanusítandatok a' többi népek iránt, most a' magán-, később pedig a' közéletben is; akkor eltaláltátok az eszközt, mely által e' haza mindenajku lakosai a' magyar politikai nemzetiség' érzelmét gyarapítsák keblökben, és látni fogandjátok, miként e' népek nem tartván elnyomatási szándékoktól, önként állanak a' belkormányzás' azon részeinek, melyek nélkül a' közigazgatásnak összhangzása *valósággal* lehetetlen, a' többség' nyelvén — mely hazánkban a' magyar — leendő vezetésére.

Elmondám a' nemzetiségi kérdésekben az új viszonyok' természetes és szükséges hatását gondolkodási módokra.

Az idő' jelei kettős figyelmet igényelnek e' korban, hol a' kisebb dolgokban is a' Nemesis oly megdöbbenőn és gyorsan tünedez föl.

De a' közelítésnek, és a' forradalmi állapot utónyomá-saitóli menekülésnek, más kellékei is vannak hazánk' és a' birodalom' irányában, melyre szintén ügyelnetek kell.

Rendre elszámálom azokat.

A' két nagy politikai párt, mely a' régi közjog és az

új reformok felett annyi csatát küzdött a' pozsonyi ország-házban és 52 megye' gyűléstermeiben, az események hatalma által szétrontatott.

A' kérdések, mik a' lobogókra valának fölírva, csendben vagy viharban, a' béke' szelleme vagy a' forradalom' lelke által onnan letöröltettek, vagy leszakittatának.

Semmi nagy szabály, mely a' pártoké volt, nem maradt függőben; minden bevégezteték.

A' mik ezentúlra a' megoldás' számára hátra vannak, azok a' haza' 's nem a' régi felekezetek' kérdései.

Valamint pedig közdolgokban, ha részletekre kerül a' sor, véleménykülönbségek szoktak támadni; szintugy kétségtelen, miként a' magyar történelmi pártoknak, melyek alól az idő minden támpontot elhordott, mint ilyeneknek nincs többé szerepök 's annál kevésbbé van hivatásuk egymás ellenében ragaszkodni régi szerkezetökhöz.

Új alakulások kellendek összeolvadás és kitisztulás által.

Az egész birodalomban ekként látjuk a' kor' szükségét nyilvánulni.

Elemek, mik eddig távolságban és ellenségesen mozgtak, a' vonzerő törvényei szerint gyűlönghet össze; míg viszont elemek, melyeket a' történelmi tények a' forradalomig együvé szorítottak volt, a' visszataszító erő szabályainak hódolva szakadnak szét.

Mindig ez szokott a' korszakoknak jelleme lenni.

Mi magyarok is érezzük a' változást, melyet a' nagy események' légvonola idéz elő a' közélet' horizonján.

Nálunk is az van legkevésbbé tisztában magával és a' dolgokkal, ki a' régi párt-nevezetekhez szít, 's eszmeroknait az egykori véleményárnyolatok' valamelyik tömbjében keresi kizárólag.

Azonban, hol a' régi pártok — mint nálunk — tetteleg

megszüntek, ott a' régi elöítéleteknek és elfogultságnak is megszűnniök kell, még pedig nem az egyesekben csak, de a' tömegben is, ha akarjátok, hogy az új alakulások czél-szerűek és állandóak legyenek.

Minden forradalom után szokott vád maradni a' multból és félelem a' jövődre nézve, 's ha e' vád és félelem a' történelmi, de fölbomlandó pártokhoz ragad; akkor a' párt-destruálás' végrehajtatik ugyan, mert ez az idő parancsa; de az összealakulás ösztönöség nélküli és csonka leend, mert ez a' kedély' és bizodalom' kifolyása.

Midőn pedig magunkra forditanók szemünket, lát-nunk kell, hogy köztünk a' kölcsönös gyanusításnak nin-csen kelendősege és a' vakdüh, mely máshelyt inkább a' hazát megsebz, csakhogy politikai ellenfelét sértegethesse, a' mi pártosainkban még eddig alig talált egyénekre, kiktől támogattassék.

De nem elég *nem gyűlölnetek*, hanem *becsülnetek* is kell egymást, mindnyájatoknak, kiket az élet szorosabb viszonyba hoz. Mert különben ritkán van áldás a' szövetségben, 's ha maga a' czél, melyért létesültek eléretnek is, az emberek, kik a' czélért idegenségüket takarták el, és érzéseiket vagy érzületöket áldozták szünetlenül föl, a' színlés' és önleigázás' oskolájában lelköknek magasabb röptét, kedélyöknek zománczát, és akaratjoknak szilárdsá-gát elveszteni szokták. Sőt a' mi több, a' közerkölcsiség az egymás iránt gyanús pártok' összeolvadásakor örökké megrendül, és bár nem mindig nagy romok, de legalább a' kellemetlen rázkodásoknak nyomdokai támadnak.

Ennélfogva, midőn a' *horszakok'* hatalma új pártala-kulásokat von előtérre, és férfiakat, kik egymással tusáz-tak, készül összefüzni; polgári kötelessége a' jó hazafinak, még akkor is, ha a' hangulat csatlakozó és engesztelődésre kész, a' kölcsönös aggodalmakat, melyek ittott felmerül-

nek, 's melyek titokban és a' kedély' elborulásai közt élve, kártékonyokká válandhatnak, idejekorán vizsgálat alá vetni, hogy tartalmuk vagy ürességök kitűnjék.

Van pedig történelmi nagy pártaink ellen, melyek a' forradalomkor már bevégezték szerepeiket és most csak hagyományos hirnévvel bírnak, de nem belélettel és határozott tanokkal; van ezen szétszórt, fölállott és új alakulásokat kereső pártok ellen külön *egyegy rád*, mely a' béke kedvéért ritkán kerül az ajkakra, de néhol a' szivek' redői közé mégis makacsul fészkelte magát be, 's a' hallgatás által nem veszít fullánkjából; míg, ha kimondatnék és a' kölcsönös fölvilágosítás' sugárai elől nem vonulna homályba, hamar fogna történni, hogy mint alaptalan, vagy tulhajtott állítás lényegesen veszítene fontosságából és terjeszkedési erejéből.

Kimagyarázom magamat, 's feltárom nézetemet, hogy megértve legyenek könnyűségök és egyszerűségök által.

Vannak az ország' különböző vidékein régi magyar szívű és jó hazafiak, kik, miután fölénkbe nehéz idők vonultak, nem tartják helyén a' közlevertséghez még vádakat is csatolni; ennél fogva betakarják a' nómaság' leplegével érzéseik' arczatját, hogy ne lássék azon semmi panaszjel, semmi vonása a' szemrehányásoknak. De, ha titkos gondolataikat beszédre ösztönözhetnök, ha keblök' zárját a' barátság' nógatásaira ki fogják nyitni; akkor megérthetnök tőlök, hogy a' haza' veszedelmét azon évektől számitják, midőn az ellenzék a' változtatási szellem által elcsábítatván, az ősi állapot oltalmazása helyett az új eszmék' ige hirdetőjévé vált, és a' kedélyek' barázdáiba oly izgalmak' magvait hinté, melyekből kicsirázásuk után a' forradalom' aratása készült.

Nem volna tehát csoda, ha ők, kik az események'

végeredményei miatt egy nagy párt' tanai és modora ellen szívökben *ostracismust* hordanak, — nem volna csoda, ha utoljára még az egyének iránt is idegenkedéssel viseltetnének, és nem remélnének a' politikai fölvegyülések' és új szövetezések' folyamából sikert és szerencsét.

Annálinkább kell pedig az ily férfiak' fölvilágosításán munkálni, minél láthatóbb, hogy ők nem politikai cselszövényekre akarják aggodalmaikat használni, és távol van tőlök akár az izgatás saját köreikben, akár a' vád oly helyeken, hol az önérdekeiket előmozdithatná.

E' meggyőződésnek engedtem akkor, midőn hosszasan fejtegetém, miként nálunk a' *mult föntartható többé nem vala*, 's ha valami csoda erő által föntartathaték, akkor mocsárai közt és rekkent legében a' nemzet' élete aludt volna ki.

E' meggyőződésnek hódoltam, szintén föltárván, miként a' herzeg-ministertől kezdve az utczaszónokokig minden harcban vala e' régi állapottal, 's azt vagy értelméből, vagy formáiból kivenni törekedett, és ekként a' felelőség oly széles, a' mekkora volt a' politikai és irodalmi munkásság egész köre.

A' fölvilágosítás általi pártközzeledések' szereteteért elötüntetém, miként a' nyugot-európai polgárisodás' alakulásai már magukban tarthatatlanná tették a' *régit nálunk* szintugy, mint Németországban, 's mind fogják ezentul még Oriensen is tarthatatlanná tenni 's tehát hazánkban a' pártokon kívül, még egy providentziális erő — a' nyugot-európai polgárisodás' szellemének souverain akaratja — válik szintén felelőssé az eredményekért.

A' pártok' kiengeszteléseért mutatám végtére meg, hogy a' miként a' reformpárt akart munkálni, a' szerint az ujjáalakulás' crisei nem leendenek vala sem rendkívül gyorsak, sem rendkívül erősek; a' mint pedig a' szélső

árnyolat, mely kezébe ragadta a' hatalmát, bánt a' kor-kérdésekkel, a' zivataros összeütközések mellözhetlennek látszattak ugyan; de a' forradalom, melyet átéltünk, e' politikának sem vala akár célja, akár közvetlen eredménye.

Ha találkoztak, kiket fejtegetéseim által meggyőztem nézeteimnek igazsága felöl, rendkívül szerencsésnek érzendem magamat, kivált, ha társaim az ellenzék sorából, ezért nem fogják elhinni, hogy hibátlanok valának; mert a' történetíró, ki hidegen bonczol — 's én is ezt akarom tenni a' bevégzett multa nézve — bizonyára elég tévedést és járatlanságot mutathat föl, elég korlátolt nézetet és vakszenvedélyt, mind a' két nagy historiai párt ellen.

Azért, mert melegen éreztünk a' hazáért, még döntetlenül áll, hogy „opportet esse memorem“ a' jobb- és baloldalon egyiránt.

Tanitsanak az évrajzok, tanitson a' megtörténteokröli elmélkedés a' hibák' fölleplezése által a' hibák' kikerülésére.

Valamint — a' hogy mondám — sok őszinte kedélyben élhet most, midön a' pártok új vegyületekben és új zászlók alá vonulnak, egy neme a' félelmes aggodalomnak a' volt oppositionális elemek iránt; szintugy kétségtelen, miként hasonló érzés uralkodhatik, bár rejtözve, a' volt conservativ elemekre nézve.

Hadd adjak tehát az aggodalmak e' nemének is tolmáclást!

Vannak, vagy lehetnek, kik megszólittatván, a' baráti körben elbeszelnék, hogy nem szegülnendnének ugyan tanácscsal vagy tettel semmi új pártszerkezetek ellen; de nem titkolhatják a' bizodalmas társalgásban, miképen attól

tartanak, nehogy a' hajdani conservatívek a' régi állapotot, melyet a' reformirány megbuktatott, szándékozzanak ismét helyreállítani.

Oly aggodalom ez, mely szintén megérdemli az őszinte vizsgálatot; mert rokonszenvek és jeles egyéniségek közé emelhet sorompókat.

Elmélkedjünk és nyomozzunk körüle.

Ujra megmondom : mi a' régi állapotnak azon főbb lényege, melytől félnek az emberek ?

A' régi állapotnak, midőn vele a' reform' szelleme Széchenyi által első láncsát töretett, alapja az volt :

1) Hogy a' nép kétfelé oszlott és az egyik osztály viselt minden közterhet, a' másik osztály pedig nem viselt semmi közterhet; a' ki pedig a' közterheket mind hordozta, az nem gyakorolhatott alkotmányos jogokat; míg ellenben a' ki semmi közteherben nem részesült, azé volt az alkotmányos jogok' összegének gyakorlata.

2) Nemcsak a' földbirtok' szerezhetése vala a' minden köztelertől ment osztálynak kizárólagos joga; de a' nép' két osztálya közt azon nagy válaszfal is emelkedék, hogy t. i. : a' magányjogi pörfolyamtól kezdve a' büntető törvényekig, külön fogalmak és eljárások határoztak e' két osztály' sorsa fölött : még pedig úgy, hogy a' közterhet nem viselő' vagyona szentebb, személye biztosabb, büntetése kisebb lön; de ellenben a' közterheket viselőnek, kivált ha nem vala néhány megnevezett városban letelepedve, vagyona kevésbé kimélt, személye inkább önkény alatti, büntetése súlyosabb és gyakrabban végrehajtható volt.

3) A' földesurnak az urbériség fölötti jogaért a' nép robottal fizetett, 's minthogy ilynemű évbért kelle fizetnie, a' földesur bizonyos határok közt biró volt a' jobbágy' tartozása és a' jobbágy' személye fölött.

Ime a' régi állapotnak jelleme !

A' három pont alatti elvek miatt támadt tusa vonúl át, 1825-től kezdve 1848-ig a' magyar nemzet' történetein a' társadalom-, az állam- és az irodalomban egyaránt; mert ezen elvek keresztülszöve voltak közlétezésünk' minden rétegein 's eredményeiket ezer meg ezer alakban fejlesztették.

De a' férfiak, kik most munkás részt vehetnek a' politikában -- tartoztak legyen bármely párthoz — ezen elvek' czélszerűségét nem vitatták és megoltalmazását nem tüzték feladatul; ők csak a' változásoknak — melyek már mind bekövetkeztek — ideje és modora felett küzdének.

A' régi állapot valóságos védői agg napjaikat magánban töltik, vagy már őseikhez költözének.

Az új conservativ nemzedék, mely örököse volt a' befolyásuknak, nem osztozék elődeinek hagyományos politikájából, kivált 1840-dik év óta, midőn Dessewffy szintén a' reform' zászlóját emelé föl.

'S ha vala is elég kérdés, mely az ellenzéket a' jobb oldal' nézetei iránt egykor gyanakodóvá tette; a' forradalom nagy oskolája, kit nem tanított meg: kételkedni magában és türelmesnek lenni mások eszméi iránt?

Most a' pártok kölcsönösen megvallhatják, hogy nézeteik kevésbé állották ki a' tűzpróbát, mint ők akkoron hitték, és ellenfeleiknek politikája nem vala annyira gáncsolható, 's oly veszélyes irányu, mint ők akkoron hirdeték.

'S mitől tarthattok ti, kiknek rejtett aggodalmai vannak? miért aggódhattok jelenleg?

Véletek-e, hogy kegyeltekre és kitagadattakra föl lehet ezentúl is a' népet osztani? Hiszitek-e, hogy van hatalom, mely a' törvény előtti egyenlőséget, és hogy van erő, mely a' közteherviselést megdönteni bírja? Képzelitek-e, hogy izmosodhatik oly politikai briaraeussá egyén

és párt, minő az örökváltság' felforgatására és a' robotrendszernek visszahozatalára kívántatnék?

Ha pedig ekkora diadal a' kor' szelleme és a' nemzet' akaratja fölött lehetetlen, — hogy juthat eszetekbe, miszerint akadhatna párt, mely megnyerhetetlen ütközeteket elfogadni vágyják és oly táborozáshoz kezdjen, melynek végtérében a' gyalázat és a' *caudiumi furcák* állanak?

'S mi fonákság volna, épen azokra lennétek gyanakodóvá, kik szerencsétlen viszonyaink közt, aránylag sokat munkáltak a' haza' sebeinek behegesztésére?

Ha magának az elmélkedésnek már meg kell bennetek szüntetni ezen aggodalmat, akkor mellékes érdekekkel birhatnak, a' párt kitünőbb egyéneinek ide vonatkozó nyilatkozatai.

Azonban, kik a' viszonyok' sulyát megmérni nem tudják vagy nem akarják, tán most is mondhatnák nektek, hogy ama' nagy történelmi párt, mely a' forradalom előtt magát conservatívnek nevezte, adhatott volna nézeteiről oly programot, minőt szoktak még a' kisebb pártárnyalatok is a' közönség' elébe terjesztetni: midőn helyzetök, az eseményekkel és kitüzött irányaikkal szemben, változik, 's midőn a' politikai viharok közt darab időig némaságra valának kárhóztatva, és eszméik a' láthatárról eltűnedeztek.

De e' követelők ellenében én a' jövőre nézve is azon szerény ohajtásomat fejezem ki: bár a' státusférfiaknak, kik után tömegek mennek, jutna eszökbe, hogy a' tribune, és a' közélet, nem tanszék, 's nem egyetem, hol a' doctrinák, hol az államrendszerek fölött felolvasásokat kelljen tartani!

Minél inkább mozog gyakorlati téren egy párt, minél inkább bir történelmi alkotmányával egy ország, minél mélyebb meggyőződés él a' kedélyekben az iránt, hogy az

állam- és társadalomnak kölcsönös és szakithatlan hatással kell egymáshoz lenni; annál bizonyosabb, miként általános programok nem fognak sem a' cabinetekből, sem a' párttanács-kormányokból hirdettetni.

Ki hallott Angliában a' toryk, vagy whigek szájából oly előterveket, melyek czélul tüzték a' kor' minden kérdései, a' nemzetélet' minden feladatai, az általános politika' minden megoldásai iránt magukat az eszmék' demarcationalis vonalai által elkülöníteni a' többi pártoktól? Még a' radical Cobden, még O'Connel is megelégtült egyes kérdést, minő a' gabnavám' eltörlése, vagy a' repeal volt, irni föl az izgatások' lobogójára. A' szigetkirályságban csak a' chartistáknál kezdődik a' francia modoru program-gyártás.

A' mely párt tisztán az elméleti térre akar lépni, hogy a' történelmi jogokat sarkaiból kiemelje; a' mely ország nem csupán elejtette kezeiből a' történelmi fonalat, de azt ketté is metszette és megint felfogni, megint összekötni és továbbszöni nem vágyik: az oly párt és ország termi a' programokat 's állit egyéneket elő, kik a' kereskedelmi és vállalkozási társulatokként értesitik a' közönséget, hogy mily pontok szerint, mekkora eszmetökével, mily kísérletek és nyereszkevések végett alakultak.

Én hazánkban a' későbbi időkre nézve is hiú fáradozásnak tartok minden párt-programmot, mely visszavonásokra többször vezetett ugyan, de azon szolgálatot még soha sem téve, hogy valóságos és állandó sinórmértéket adjon a' közönségnek a' pártok teendőjére, modorára és eljárásaira nézve.

De ha véleményem alaposnak nem is ítéltetnék: kérdem az elfogulatlanoktól — kiknek száma köztünk, hála az égnek! gyarapodásban van, — kérdem, oly időke a' mostaniak, melyekben lehetséges, mintha rendes viszo-

nyaink volnának, pontosan összeírni a' cselekvendők' lajstromát és rányomni a' törekvésekre a' félreismerhetlen bélyeget? Ki hallgatja nyugottan, 's ki követi a' pusztában csengő szózatot? És függnek-e Magyarország' kisebb 's nagyobb rangu tekintélyeitől annyira az események, hogy donquixotti szélinalom-harczczá ne fajulna minden részletes nyilatkozat a' követendő út és eszközök iránt?

Sőt ha a' pillanatok kedvezően tündek volna is föl, nem mutatják vala-e a' conservativek egy programm által, bármily szépen üssön ki, épen azt még: hogy a' nagy változásoknak, melyeknek tégelyében föl kell olvadni és újraalakulni a' véleményeknek és érdekeknek, sem szellemét, sem jelentékenységét nem értették át?

De midőn ily fonákságok' kikerüléseért csak helyesléssel lehet az ök eddigi lépéseire emlékezni; nem árt, ha egyszersmind eszünkbe jut, hogy többen a' volt conservativek közül, a' mennyiben a' körülmények nekik inkább kedveztek, el nem mulaták alapnézetüket a' legfőbb kérdésre nézve, a' mult év' aprilhavában a' trón elébe terjesztett „Emlékiratuk“-ban érinteni.

Olvassátok figyelemmel ezen okmányt, és meglátandjátok, miként abban határozott tiltakozás van a' régi állapotok ellen.

A' törvények, melyek az adómentesség' megszüntetését és az örökváltságot illetik, bevégzett tények — így szólnak ök — 's kezdő pontokká kell válniok a' leendő törvényhózás' számára, oly intézkedések' létesítésére, melyek a' *pragmatica sanctio*' értelmében Magyarországnak a' birodalommal bonthatatlan viszonyát megerősítik és az államnak az átélt szakadások visszatérése ellen kezességet nyújtanak.

Ugyan mi értelme van e' nyilatkozatnak?

Nemde, hogy a' volt conservativek a' magyar *diaeta*'

feladatának tartják, a' birodalom' imponáló egységére szükséges szabályokból azoknak, melyek a' mi történelmi közjogunk szerint nem valának eddig egészen kifejtve és pontosan meghatározva, részletes megvitatását és eldöntését.

Nemde ök így szólnak : a' magyar nemzet' kész államrendszeréből fölálldozni annyit, a' mennyi az osztrák birodalom kül- és belerejére megkivántatik ; azonban, midőn a' viszonyok' parancs-szavának engedve keskenyítendőnek hiszi régi alkotmányos jogkörét, annyit mind a' mellett elérni ohajt, hogy autonomicus élete ne szüntessék meg, és saját akaratjából, vagy legalább saját köre hatásával intéztessenek el a' kérdések, melyek nyolczszázéves alkotmányának revisiójára vonatkoznak.

A' conservativek' Magyarország' állami életének folytatását akarják ; míg a' más tervűek, kik az octroyirozás' szempontjából indulnak ki, a' szabadság' nemtőjének többé-kevésbbé hódolhatnak ugyan, de azon alkotmányos és önálló történészetet, mely Pusztaszernél kezdődék és napjainkig, legalább elvileg meg nem támadtva, folyt, a' birodalom' központosítása végett megszüntetik.

És épen itt a' lényeges különbség.

Nem a' régi állapot visszaállítása, de a' magyar állami élet' fentartása teszi az aprilisi Emlékirat' lényegét.

A' két cél közt pedig óriás távolság van.

A' ki a' történészeti jogot és a' történelmi élet' továbbfolytatását kívánja, lehet azért a' történészeti jogok' kinövéseinek és rothadékaiknak, lehet azért egyes történelmi jeleneteknek, sőt oly törvényes állapotnak, mely némely időszakok' minden intézményeit jellemzi, lehet végtére, az egész mult' vezéreszméinek ellensége.

A' két dolog teljesen különböző és alig bir érintkezési pontokkal.

A' magyar pártok' átalakulása 's a' homogen részeknek összeforradása egy nagy nemzeti és hazai párttá, mely állami életünk' föntartását tüzi vezéreszméül, igen szükséges korigény, de magára eldöntő sulylyal még nem bir.

Igyekeztem az igazság győző erejével megmutatni, hogy az ausztriai birodalom' érdekében van a' magyar nemzetiség' kifejtése; mert az ő hivatása Kelet-Európában másként bevégzetlen.

Igyekeztem előtüntetni, hogy a' magyarnak, — bár mekkora értékig szerencsétlen most — oka még sincs diszes jövődjöje iránt kétkedni; mert az teljes öszhangzásba hozható a' monarchia' egységének mellözhetlen igényeivel.

Csak nem kell biú állami elméletekhez, miket a' bornirozott tudomány, mely könyvein túl nem lát, önteltségben férczel össze, 's az élet' argumentumai ellen makacs-sággal véd; csak nem kell a' szabadság' ábránd-höseinek ragyogó, de testetlen ígéreteihez kötni a' haza' szent érdekeit: mert ily kapcsolatban veszélyeztetnek.

De ha e' két faját az ál-státusférfiaknak, kik mind a' garabonczásdiák mindig zivatart hoznak, nem fogjátok követni; ha magára hagyjátok a' pedant elmélet-gyárnokot, és a' gerjedelmek' kalandorát: akkor nem leend nehéz meglelni kulcsát a' monarchiávali viszonyok rendezésének.

Azonban ily célra a' magyar pártok' összeolvadásán túl is kell eszközöket keresni; mert a' világosvári napok után a' hazai politika minden birodalmi, söt európai szempontok' kitüzése nélkül, többé egy árva sohajt sem ér.

Most a' Lajthán túl is szükség rokonszenvet és együtt-hatást keresni.

Most a' birodalmi politikai pártok nem ignorálhatók.

Azok' hatása a' forradalom' kezdete óta növekszik 's ezentúlra is elvitathatlan.

A' kérdés tehát az : valljon a' nemzeti párt, mely, ha nem is forma szerint, de a' rokonszenvek által már megalkult, az osztrák birodalom' párt-árnyalatai irányában, foglaljon-e, és minő helyzetet?

Nyilatkozványoknak nincs ideje.

A' közélet' tere zárva van.

Azonban e' hallgatás mellett is, ugy látszik, hogy oly párt, mely Magyarország' állami életének folytatását akarja kieszközölni, mindenesetre a' birodalmi vélemény-tömbek közül csak azok iránt leend rokonszenvvel, melyek a' monarchiai egység' szükséges kellékeinek megvédése mellett, minél tágabb kört nyitandanak a' tartományok' önálló belkormányzására.

A' szigorú központosítás éles ellentétben áll érdekeinkkel, bárminő eszméket hirdessen.

DE BALLAGI GÉZA.

Ballaži Léra
Röpiratgyűjteményének Lajstroma
1-10. kötet.

Kötet.

8. — A magyar nemzet jelene s jövője.
Pest 1867.
3. Aristoteles. Őbírálata.
Ligeu 1862.
5. Aristoteles. Polgárosodás.
Pest 1862.
5. Asóth dajos. Görgei.
Pest 1867.
8. Assermai Ferenc. Egy újult sőt Görgei A. ügyéhez.
Pest 1867.
4. Ballaži Mór. A szammiról meg nem feledkerett "fala"
Dikény ember. Pest 1869.
11. Ballaži Mór. 3. kötet. Pest 1869.
4. Ballaži Mór válasszéihez.
Pest 1869.
5. Bánó József. Kocuth d. sept. 28. levelén.
Pest 1867.
4. Barna Zsigmond. Emlekkönyv Rottenbiller d. felől.
Pest 1871.

2. Bethlen Miklós ér. Ein Wort an Deak.
Wien 1865.
8. Corvin (Folyó Ferenc). Vissza van-e állítva nevezetesen?
Pest 1869.
4. Csendesi Ignác. Oesterreich und Ungarn.
Pest 1867.
2. Deák F. és Kertelendy K. Követjelöltjei az 1839-40. országgyűlésről. Pest 1842.
5. — Deák's Address. Entwurf und das Staatsrecht Oesterreichs.
Wien 1867.
1. Der Kaiser Franz Joseph I. und Europa.
Nürnberg 1867.
- 5.6. Divák A. Érsevelék Misics J. ur, Érseveléki-re a kenei faherdei ügyében. Buda 1868.
2. Edes A. A Székelyszékedámszékéi egy nyílt levelben.
Miskolc 1868.
6. Egy hitokos. A zsidók reformatiója.
Pest 1867.
5. Egy ~~nyílt~~ állampárti. Magyarországi bűntudatosa Károlyok.
egyéniség szempontjából. Pest 1867.
4. Egy nyugalmazott katonai. Honvédelmi közhatalom mint állam-
erő és család és egyéni teher. Győr
1856.

2. Fabian Sándor. Nyílt level válaatoik.
Arad 1867.
5. Falk Miksa. A menedékjog.
Pest 1864.
2. Fáy András. Kélet népe nyugaton.
Pest 1842.
7. Forgách Gy. gr. Érsevelék a mezzősi itálakitóca körül.
Pest 1868.
4. — Fotografien aus dem ungarischen Reichstage.
Pest 1869.
5. Görgei Arthur. Erdélyben levelék.
Pest 1867.
2. Hagyós József. A csurgói válaato-kenteltek.
Nagy-Kanisza 1869.
5. — Helyzetünk és jövőnk.
Pest 1859.
7. Horváth Mihály. Kossuth d. újabb leveleire.
Pest 1868.
5. Jankó V. Országgyűlési tájékoztatók a pénzügyekről.
Pest 1861.
2. Karcsányi S. A nemzeti miniszterek levele.
Arad 1861.
5. Károlyi Ete gr. Föderált Hunnia.
Kassa 1860.

9. Kecskeméthy A. Parlamenti alkotmány és vármegyei szabályok.
Pest 1867.
5. Kemény Eötvös br. A baloldali politikája.
Pest 1868.
5. Kemény Eötvös br. Kézíró és br. Eötvös Józsefnek.
Pest 1860.
10. Kemény Zeigmond. Fennadalom után.
Pest 1850.
10. Kemény Zeigmond. Mely egy szó a fennadalom után.
Pest 1857.
6. Kerkapoly K. Publicisztikai dolgozatok.
Pest 1869.
8. — Kisebbség egy parlamenti felsőház szűkegységének.
Pest 1870.
2. — Kirche, Duell, Freimaurerei.
Berlin 1858.
9. Kovács János. Kíséret a rendőrségi kérdések reálisabb megoldására. Pest 1863.
4. Kormia Imre. A magyar nemzet sorsa jövője.
Egy 1860.
1. Kuthy János. Polgári sorsok kelet népeken.
Pest 1841.
5. Landeser Lukás. Barátosság bevezetése a közigazgatásban a magyar népszámlálásnál.
Pest 1869.

7. Laveleye Emil. Deák Ferenc. Föld. kir. Károly.
Pest 1869.
8. Magyarország 1849-ben és 1866 után. (Salamon Ferenc.)
Pest 1869.
5. — Magyar politika.
Pest 1866.
5. — Mindent a haránt, még négy évszázadot is.
Pest 1862.
- 4.5. Mocsány János. A kérdések kérdése.
Pest 1866.
5. Mocsány János. Egy baloldali program.
Eger 1869.
1. — Mult, jelen és jövő.
Kolozsvár 1849.
1. — Murányi Ignác tiszteletbeli felhívása a nemzetnek.
Temesvár 1869.
6. N. N. Aggassó gondolatok.
Kolozsvár 1869.
2. N. N. Meber Die Gleichberechtigung der Nationalitäten in Oesterreich. Pest 1850.
2. Ötvenévi. Haddig is ne tovább! ?
Temesvár 1861.
9. Őt és története. 1867-1872. (Tolgyi Zoltán)
Pest 1872.
8. Pillantás a most lefolyt választási vitára. (Tolgyi Ferenc)
Pest 1869.

4. - Plauderien eines pensionierten Hauptmannes über
Magnatenvererbung und vaterländische Politik.
Győr 1866.
9. - Regierung und Opposition.
Pest 1872.
2. Schuselka Franz. Am Franz Deák.
Wien 1867.
10. Somssich Pál. Das legitime Recht Ungarns und
seines Königs. Wien 1850.
1. Szalay László. Fiura a magyar országgyűlésen.
Pest 1861.
9. Táncsics Mihály. Március 15-ki emléke.
Pest 1872.
6. - Társadalmi elméletek.
Debrecen 1868.
7. Tisa Kálmán. Parlamenti felelős kormány és ma,
gyisendör. Pest 1865.
5. Tóth Károly. 1847 vagy 1848? Tájékoztató.
Debrecen 1861.
6. Toldy Zoltán. Magyarország az 1848. és 49. években.
Pest 1869.
8. Toldy Zoltán. Pártjaink feladata a választások után.
Pest 1869.
4. Török Pál az ország Pest. Tereczkóczy választásokról. Jan. 17.
Pest 1869.

1. Tóvölgyi J. Mit kell tenniünk? Vagy a rendszár hara-
fidája és az aristocrazia nemekénté be-
folyása Magyarországon. Pest 1871.
6. Várnberg Ármán. Országkatalni állásáról. Ársziban.
Pest 1871.
3. Wesselyi M. br. Szórat a magyar és általános nemzetiség
ügyében. Lipce 1843.
1. Zeborochy Alajos. Az országpolitika irányai.
Pest 1861.
5. - Zur Lösung der Ungarischen Frage.
Wien 1867.

ВЕРНО
КОНУКО
А. А. КО

BOKA K.
KÖ 2012
PESKA

2002